

Onsdagen den 5 december

Kl. 10.00

*Bostadsbeskatt-
ningen, m. m.*

§ 1 Justerades protokollet för den 27 november.

§ 2 Föredrogs och hänvisades
Proposition
1979/80:60 till skatteutskottet

§ 3 Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1979/80:128 till konstitutionsutskottet
1979/80:129 och 130 till skatteutskottet
1979/80:131 till lagutskottet

§ 4 Föredrogs men bordlades åter
Näringsutskottets betänkanden 1979/80:10 och 12.

§ 5 Föredrogs och bifölls
Interpellationsframställningarna 1979/80:93 och 94

§ 6 Bostadsbeskattningen, m. m.

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1979/80:11 med anledning av propositionen 1978/79:209 om ändring i bostadsbeskattningen, m. m., i huvudsakliga delar jämte motioner.

Regringen (budgetdepartementet) hade i propositionen 1978/79:209 föreslagit

A. att riksdagen skulle

1. godkänna vad departementschefen hade förordat i fråga om bostadslån m. m. och räntebidrag till enskilt ägda flerfamiljshus,
2. godkänna vad departementschefen hade förordat i fråga om bostadslån till pantvärdelokaler,

B. att riksdagen skulle anta vid propositionen följande förslag till

3. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),
4. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623).

Propositionens hemställan under A angående lånestödet hade hänvisats till civilutskottet, som med eget yttrande överlämnat punkten 1 i propositionen såvitt avsåg garanterad räntenivå till skatteutskottet.

Onsdagen den
5 december 1979

*Bostadsbeskatt-
ningen, m. m.*

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås ändringar på några punkter inom bostadsbeskattningens område. I syfte att skapa en bättre balans i kostnadshänseende mellan olika boende former läggs förslag fram om ändrade former för avdrag för reparationskostnader för s. k. andelshus. Förslagen innebär att i fråga om flerfamiljsfastigheter med tre eller fler delägare, som skall ha bostad i fastigheten, den omedelbara avdragsrätten för reparationskostnader begränsas. I stället skall sådana kostnader beaktas i form av värdeminskningssavdrag.

I fråga om bostadsrättsföreningar, i första hand sådana med s. k. fördelade lån, föreslås att medlemmarna i viss utsträckning skall inkomstbeskattas för värdet av den egna bostaden. Här föreslås en beskattning ske på så sätt att medlem skall såsom inkomst av kapital redovisa 4 % av den del av bostadsrättens värde som överstiger 25 000 kr.

I propositionen föreslås ändrade regler för avdrag för sådana reparationskostnader, som finansierats med statligt lånestöd. Sådana kostnader skall inte längre vara omedelbart avdragsgilla utan föreslås i stället beaktas genom värdeminskningssavdrag.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1980 och tillämpas första gången vid 1981 års taxering. Vid 1981 års taxering föreslås dock att den nyss nämnda intäktsp procenten skall vara 2 för de fall där lägenheterna upplåtits med bostadsrätt före utgången av år 1979.”

I detta sammanhang hade behandlats

dels de med anledning av propositionen väckta motionerna

1978/79:2695 av Per-Olof Strindberg (m), såvitt nu var i fråga (yrkande 1),

1978/79:2697 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen skulle avslå propositionen och begära nytt förslag i ärendet snarast möjligt,

1979/80:10 av Kjell Mattsson (c), vari hemställts att riksdagen som sin mening gav regeringen till känna vad som i motionen anförts om gränsdragning mellan aktiveringspliktig resp. avdragsgill kostnad för statsbelånade ombyggnader,

1979/80:36 av Erik Wårnberg m. fl. (s), vari hemställts att riksdagen skulle

1. avslå propositionen,

2. hos regeringen anhålla om bättre underbyggda förslag till en ändrad bostadsbeskattning,

dels en under allmänna motionstiden vid 1978/79 års riksmöte väckt motion

1978/79:345 av Christer Nilsson (s), vari hemställts att riksdagen skulle

anta det förslag till beskattning av bostadsrättsförening med strimlade lån och av medlem i sådan förening som framlagts av bostadsskattekommittén i dess betänkande Bostadsbeskattning II (SOU 1976:11).

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

Yrkande I i motion 2695 hade hänvisats till civilutskottet, som med eget yttrande överlämnat motionen i denna del till skatteutskottet.

Motionerna 2697 och 36 behandlades av skatteutskottet såvitt avsåg räntebidrag och skattefrågor samt i övrigt av civilutskottet.

Bostadsbeskattningen, m. m.

Utskottet hemställde

1. beträffande avdragsprinciperna för reparation av andelshus att riksdagen i denna del skulle avslå motionerna 1978/79:2697 och 1979/80:36 och bifalla propositionen 1978/79:209,

2. beträffande beskattningsprinciperna för andelar i bostadsrättsföreningar att riksdagen skulle avslå motionerna 1978/79:345, 1978/79:2697 i denna del och 1979/80:36 i denna del och bifalla propositionen i denna del,

3. beträffande avdragsprinciperna för vissa lånefinansierade reparationer och beträffande räntesubventionerna för ombyggnader att riksdagen i dessa delar skulle avslå motionerna 1978/79:2695, 1978/79:2697 och 1979/80:36 och bifalla propositionen,

4. beträffande kostnader utöver den godkända lånekostnaden att riksdagen med anledning av motionen 1979/80:10 godkände vad utskottet förordat i denna fråga,

5. beträffande värdeminskningssavdragen för vissa lånefinansierade reparationer att riksdagen i denna del skulle avslå motionen 1978/79:2695 och bifalla propositionen,

6. beträffande övriga detaljfrågor vid beskattningen att riksdagen skulle bifalla propositionen i dessa delar med de ändringar utskottet förordat,

7. beträffande författningsförslagen att riksdagen till följd av vad utskottet hemställt och i betänkandet anfört skulle anta vid propositionen fogade förslag till

1. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370) med de ändringar att 25 § 2 mom., punkterna 2 a och 7 av anvisningarna till 25 §, punkt 2 a andra stycket av anvisningarna till 36 §, punkt 2 av anvisningarna till 38 § och ikraftträdandebestämmelserna skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse,

2. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623) med de ändringar att 42 § 1 och 3 mom. skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse.

Reservation hade avgivits av Erik Wärnberg, Rune Carlstein, Olle Westberg i Hofors, Hagar Normark, Curt Boström, Bo Forslund och Bo Södersten (samtliga s) som ansett att utskottet under 1, 2 och 7 bort hemställa

mom. 1 och 2

att riksdagen med bifall till motionerna 1978/79:2697 i denna del och

Onsdagen den
5 december 1979

Bostadsbeskatt-
ningen, m. m.

1979/80:36 i denna del och med anledning av motionen 1978/79:345 skulle

1. avslå propositionen i denna del,
2. begära att regeringen skyndsamt lade fram bättre underbyggda förslag till en ändrad bostadsbeskattning,

mom. 7

att riksdagen till följd härav skulle

1. beträffande förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370) besluta att följande delar skulle utgå, nämligen

dels 25 § 2 mom. första stycket c) samt andra stycket sista meningen och sista stycket i ikraftträdandebestämmelserna,

dels ändringen av lydelsen i punkt 2 a fjärde stycket av anvisningarna till 25 §,

dels hänvisningarna till 25 § första stycket c) i punkt 2 a tredje stycket av anvisningarna till 25 § och i punkt 2 a andra stycket av anvisningarna till 36 §.

2. avslå förslaget till lag om ändring i taxeringslagen (1956:623).

RUNE CARLSTEIN (s):

Herr talman! Våra skatteregler upplevs inte alltid som speciellt klara och lättillgängliga och – vad värre är – inte heller som rättvisa. Det finns stora möjligheter att utnyttja bestämmelserna på ett sådant sätt att skattefördelar uppnås utan att lagbrott föreligger. Företagsamheten och fiffigheten är stor när det gäller att hitta kryphål i beskattningen.

På bostadsbeskattningens område, som utskottet behandlar i betänkandet 1979/80:11, föreligger inte den neutralitet i beskattningen som man skulle önska. Även om vissa insatser har gjorts för att uppnå ett större mått av rättvisa, är vi fortfarande långt ifrån målet att bostadsbeskattningen inte skall medföra något systematiskt gynnande eller missgynnande av en viss boendeform eller viss ägarkategori. Många upplever bostadsbeskattningen i dess nuvarande utformning som orättvis och som att den gynnar vissa ägarkategorier medan andra inte får del av skattelättnader och avdragsmöjligheter.

Bostadsskattekommittén, som arbetade från oktober 1972 till februari 1976, redovisade i två betänkanden sina förslag till åtgärder för att uppnå en större neutralitet i beskattningen mellan de olika boendeformerna.

Den begränsade del av bostadsbeskattningen som utskottet behandlar i det nu föreliggande betänkandet handlar främst om s. k. andelshus och föreningar med fördelade lån. Till grund för utskottets behandling har legat propositionen 1978/79:209, där budgetministern föreslår förändringar i beskattningen när det gäller andelshusen och föreningarna med de fördelade lånen.

Bostadsskattekommittén behandlade också i ett avsnitt frågan om beskattningen av bostäder på jordbruksfastigheter. I den delen redovisar budgetministern inga förslag till åtgärder, men det kan ändå vara anledning att notera

att förslagen i den delen enligt propositionen är föremål för bearbetning i departementet och att de kommer att tas upp i ett annat sammanhang.

Även om det i utskottet råder en betydande enighet om angelägenheten av att åstadkomma en rättvisare bostadsbeskattning, så har vi inte kunnat bli eniga när det gäller de förslag som budgetministern har lämnat i propositionen nr 209. Från socialdemokratiskt håll har vi fogat en reservation till betänkandet, och jag skall något motivera vårt ställningstagande.

Budgetministern har inte godtagit bostadsskattekommitténs förslag när det gäller beskattningen av andelshusen och föreningarna med fördelade lån. De nya lösningar som budgetministern nu föreslår har inte varit föremål för remissbehandling. Vi reserverar oss tycker att detta är anmärkningsvärt. Utskottet har under sin behandling av propositionen infordrat uppgifter från en del institutioner och myndigheter liksom från bostadskooperationen. Av svaren framgår att det hade varit värdefullt om en ordentlig remissomgång hade genomförts. Nu är förslagen dåligt belysta, och underlaget är alltför osäkert för att läggas till grund för en ny lagstiftning.

Bostadsskattekommitténs förslag, som har remissbehandlats, har förelegat sedan 1976, och även om det ur den synpunkten har dröjt alldeles för länge med åtgärder anser vi reserverar oss att regeringen bör återkomma med mer genomarbetade förslag än de som föreligger.

Det första avsnittet som behandlas i utskottsbetänkandet gäller beskattningen av s. k. andelshus. Andelshuset är hus som ägs av flera personer som bor i fastigheten. Beskattningen går så till, att om fastigheten går med vinst beskattas varje delägare för sin del av vinsten. Om däremot underskott uppstår har varje delägare rätt till avdrag från sina övriga inkomster för den del av underskottet som belöper på honom. En vanlig orsak till att underskott uppstår är att omfattande reparationer har utförts, och kostnaderna för dessa är omedelbart avdragsgilla.

De mest påfallande skattefördelarna uppkommer när ett antal skattskyldiga förvärvar ett äldre, nedslitet hyreshus som rustas upp. I praktiken sker detta vanligen i regi av en byggmästare. Delägarna får sedan i sina deklarationer dra av kostnaderna för reparationerna. Reglerna medför att andelsägarna får avdrag för vad som reellt sett är en del av anskaffningskostnaden för bostaden. Skattelättnaderna uppgår ofta till så betydande belopp att de kan anses som rent stötande.

När sedan reparationsarbetet är slutfört, avdragsmöjligheterna är utnyttjade och skattefördelarna tagits hem så överförs fastigheten till en bostadsförening, där de tidigare andelsägarna blir medlemmar. Medlemmarna övertar betalningsansvaret för de lån som avser fastigheten och fördelar lånen mellan medlemmarna, för att i fortsättningen kunna utnyttja de s. k. gäldränteavdragen.

Propositionen gör nu ett halvhjärtat försök att begränsa avdragsrätten för reparationskostnaderna i andelshusen. Förslaget innebär att man medger omedelbart avdragsrätt för reparationskostnad upp till 10 % av fastighetens taxeringsvärde. Har man utfört reparationer för ett högre belopp än dessa 10 % får denna del aktiveras och ger då rätt till värdeminskningsskattavdrag enligt

Onsdagen den
5 december 1979

*Bostadsbeskatt-
ningen, m. m.*

gällande regler för värdeminskning av byggnad. Avdrag skall dock få göras med 3 % i stället för enligt nu gällande regler 1,5 eller 1,75 %, beroende på om huset består av sten eller trä. Motivet för det högre värdeminskningsavdraget anges vara att reparationsarbeten av förevarande slag inte har samma ekonomiska livslängd som ombyggnadsarbeten.

Förslaget har mött invändningar, bl. a. ur taxerings synpunkt. När man skall jobba med skilda procentsatser kommer de att vålla problem i taxeringsarbetet. Men den allvarligaste invändningen mot förslaget är, att även med de begränsningar som föreslås kommer det alltså att finnas stora möjligheter att skattefinansiera anskaffningen av bostaden. Det blir med budgetministerns och utskottets förslag även i fortsättningen årliga återbärningar på köpeskillingen i form av skatteavdrag. Vi reserverar oss inte mot förslaget i denna del.

Jag övergår så till den andra delen av förslaget, där vi också funnit anledning att reservera oss. Det gäller beskattningen av bostadsrättsföreningar med fördelade lån.

Även här väljer budgetministern andra vägar än de som bostadsskattekommittén föreslagit, och inte heller i denna del har förslagen varit föremål för remissbehandling.

Utskottsmajoritetens förslag innebär i korthet att beskattningen av bostadsvärdet sker på så sätt att medlem i bostadsrättsförening såsom inkomst av kapital skall redovisa 4 % av den del av bostadsrättens värde som överstiger 25 000 kr. Som grund för bostadsvärdet läggs fastighetens taxeringsvärde, varifrån man får avräkna föreningens skulder. Enligt propositionens syfte skulle härigenom skapas en bättre balans i kostnadshänseende mellan de olika boendeformerna. Men om avsikten varit att uppnå en viss kostnadslikställighet mellan boende i bostadsrättslägenhet med fördelade lån och exempelvis villaboende, så föreligger det här – och om detta är utskottet enigt – avgörande skillnader i beskattningsförmånerna. Även om villabeskattningen kan anses generös jämfört med beskattningen för andra boendeformer, är den nu föreslagna beskattningen ännu frikostigare gentemot de skattskyldiga.

Grundbeloppet 25 000 kr., som undantas från beskattningen, har ingen motsvarighet i villabeskattningen.

Progressiviteten, som finns i villabeskattningen genom att intäktsprocenten höjs alltefter villans taxeringsvärde, saknas helt i den nu föreslagna beskattningen.

Även taxeringsvärdet, som läggs till grund för beräkning av andelens värde, är avsevärt lägre för flerfamiljshus än för villabebyggelse. Detta innebär att taxeringsvärdet och därmed också bostadsvärdet för mer påkostade bostäder kommer att bli lågt i jämförelse med en motsvarande villabostad.

Den föreslagna intäktsschablonen framstår med hänsyn till vad jag nu sagt som alldeles för blygsam.

Det kommer därför även i fortsättningen att vara så att det är skattemässigt lockande att fördela lånen på andelsägarna. Detta system, som bostadsskatte-

kommittén betecknat som "ett skattetekniskt konstgrepp", kommer alltså att vara lösningsbara.

Men det finns ännu en sida av de föreslagna åtgärderna som är utomordentligt allvarig, och det är förslagens återverkan på det äldre beståndet av bostadsrättsföreningar. Enligt vad som uppges i propositionen kommer de föreslagna åtgärderna endast i undantagsfall att drabba de äldre föreningarna och deras medlemmar. Men den uppfattningen delas inte av de remissinstanser som utskottet tillfrågat. Även den statistik som SCB tillhandahållit ger besked om att förslaget har betydligt mer långtgående konsekvenser än vad som förutsetts i propositionen.

Som förslaget nu är utformat gäller det alla bostadsrättsföreningar, även föreningar med reguljärt statsbelånade bostadsrättslägenheter utan strimlade lån. Den föreslagna konstruktionen innebär att medlemmar i äldre, på sedvanligt och korrekt sätt etablerade, bostadsrättsföreningar kan drabbas rent slumpvis. Avgörande är faktiskt om föreningen haft möjligheter att ta upp lån och modernisera fastigheten. Om så inte har kunnat ske, löper medlemmarna uppenbara risker att bli beskattade, trots att boendet inte är modernt.

Det handlar här enligt vår mening om helt oacceptabla effekter av ett förslag som avser att komma till rätta med problemen med de s. k. strimlade lånen. Här kommer många människor, ofta äldre, som har en gammal bostadsrättslägenhet att råka ut för en beskattning som för dem kommer att framstå som orättvis och svårförståelig.

Budgetministern har inte lyckats klara gränsdragningen mellan å ena sidan avarterna, representerade av andelshusen och föreningarna med de strimlade lånen, och å andra sidan de äldre reguljärt bildade bostadsrättsföreningarna. Resultatet har blivit olyckligt. Åtgärderna mot de skatteläckor som nu utnyttjas har blivit för svaga, medan däremot de icke önskvärda effekter som uppstått för de äldre bostadsrätterna – effekter som inte kan vara motiverade från de utgångspunkter som ligger till grund för propositionen – har blivit större än vad budgetministern har förutsatt i denna proposition.

Vi socialdemokrater har därför inte kunnat ansluta oss till förslaget i dessa delar utan anser att regeringen bör återkomma med ett bättre genomarbetat förslag.

Jag ber med det anförda att få yrka bifall till reservationen av Erik Wärnberg m. fl.

TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! För en vecka sedan behandlades här i kammaren en del av propositionen 209 och vpk-motionen 2697. Nu skall vi behandla ytterligare en del av propositionen, vpk-motionen och andra motioner, för att under morgondagen ta ställning till den sista delen, som behandlas i finansutskottets betänkande nr 8. Jag anser fortfarande att det hade varit en fördel om frågan om ändring i bostadsbeskattningen och motioner härtill fått en gemensam behandling i en betänkande i stället för att delas upp på tre olika betänkanden – från civil-, skatte- och finansutskotten – som dessutom

Onsdagen den
5 december 1979

*Bostadsbeskatt-
ningen, m. m.*

behandlas på olika dagar här i kammaren.

Jag tog mig i förra veckan friheten att ändå göra en viss samlad bedömning, och jag försökte belysa några viktiga problem på bostadsmarknaden med anknytning till bostadsbeskattningen, mot bakgrunden av en tilltagande segregation, ökade orättvisor mellan olika boendeformer och en omfattande spekulation.

Den proposition som ligger till grund för det betänkande vi nu behandlar har så stora brister och svagheter att den enligt vpk:s mening inte bör få ligga till grund för i och för sig angelägna förändringar. Det är en mening som f. ö. också delas av socialdemokraterna. Vi har därför i vår motion yrkat avslag på propositionen och begärt nya förslag snarast möjligt.

Regeringsförslagen innebär att kostnaderna för reparation och underhåll i vissa fall inte får dras av på en gång utan i stället enligt avskrivningsplan. Som kompensation för att enskilda fastighetsägare får vänta på skatteåterbäringen öppnas i förslaget möjligheter till snabbare stöd till privata fastighetsägare genom bättre räntebidrag och ökade låncmöjligheter. Denna blandning av givande och tagande ger inte ett acceptabelt slutresultat.

Det borde enligt vår mening vara uppenbart att avdrag inte i någon form skall få göras för ombyggnadskostnader och att avdrag för underhållskostnader starkt måste begränsas. Inte heller bör möjlighet ges till generella redovisningsmässiga uppskrivningar. Över huvud taget är förslagen i propositionen sådana att de gynnar bostadsproduktion och ett enskilt ägande som enligt vår mening inte bör accepteras.

I utskottsförslaget kvarstår regeringsförslagen i allt väsentligt oförändrade, trots att de är dåligt underbyggda och gynnar enskilda vinstintressen. En av de frågor som måste ställas är varför både regering och utskottsmajoritet frångått olika förslag från bostadsskattekommittén.

I tidigare debatter kring bostadsbeskattningen har bl. a. vpk-motioner och vpk-förslag bemötts här i kammaren med hänvisningar till dels bostadsskattekommitténs pågående arbete, dels de förslag som bostadsskattekommittén hade redovisat. Nu visar det sig att praktiskt taget inget av de förslag som bostadsskattekommittén har kommit med på det här området har tagits upp i propositionen. Det visar sig dessutom att bostadsskattekommittén inte alls har behandlat vissa delar av de motioner och förslag som tidigare har väckts här i kammaren.

Skatteutskottet har kommit med en rad underliga påståenden som motiv för att biträda propositionen och avstyrka motionerna från s och vpk. Bl. a. säger man att det är *tillräckligt att konstatera* att bostadsrättshavarnas möjligheter att göra avdrag i samband med de fördelade lånen uppstår genom ett kringgående av de grunder som gäller för beskattningen. Vidare påstås att de ej avsedda skattelättnader som då uppkommer i allmänhet är betydande och bostadskostnaderna blir därigenom ofta avsevärt lägre än för motsvarande hyreslägenheter.

Mot denna bakgrund har utskottet sedan funnit att det framlagda förslaget är ett steg i rätt riktning även om det inte helt återställer den jämvikt som bör råda vid beskattningen. Herr talman, jag skulle vilja säga att det är allt ett bra

litet steg man tar, ett steg som inte får någon större eller avgörande betydelse för att utjämna orättvisorna mellan hyresboende och bostadsrätter med strimlade lån! Vilken jämvikt är det f. ö. man talar om, som man med förslaget vill återställa? Varje seriös betraktare kan ju konstatera att det inte blir fråga om att med föreslagna åtgärder åstadkomma rättvisa. Ingen vill väl påstå att det innan man lade de här förslagen förekom någon jämvikt som man nu skulle återställa. Var och en vet att de här orättvisorna på bostadsmarknaden mellan olika upplåtelseformer har funnits under en rad år, ja, jag skulle vilja säga årtionden.

Utskottet redovisar olika alternativa lösningar som står till buds i syfte att åstadkomma större rättvisa, men man avvisar samtliga alternativ som olämpliga. Man vill sålunda inte begränsa avdragsrätten när det gäller räntan på det man kallar fördelade lån och föreslår i själva verket att man skall genomföra ett mycket dåligt och ofullständigt förslag i stället för att komma med tidigare framförda eller nya, bättre och effektivare förslag. När anser utskottet det motiverat? Vilken omfattning skall systemet med strimlade lån och olika typer av andels- eller ägandelägenheter få, innan mera långtgående åtgärder kan anses motiverade av utskottet?

Herr talman! Propositionens och utskottets förslag gällande ombyggnad av enskilt ägda hyreshus som innebär ett klart gynnande av enskilda vinstsyften kan vi från vpk – som jag förut varit inne på – inte biträda. De enda som gynnas av förslaget är privata fastighetsägare som tillförs nya vinster medan hyresgästerna inte får en krona lägre boendekostnad. Någon höjning av lånegränsen vid ombyggnad av enskilt ägda hyreshus och ändring av den garanterade räntan bör enligt vår mening inte ske för denna kategori av fastigheter och fastighetsägare.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen i skatteutskottets betänkande nr 11, vilket innebär bifall till vpk-motionen 2697.

BO LUNGGREN (m):

Herr talman! I den proposition som behandlas i skatteutskottets betänkande nr 11 läggs förslag fram som syftar till att undanröja möjligheterna att på ett icke avsett sätt utnyttja vissa regler för bostadsbeskattning och fastighetsbeskattning.

Det gäller i första hand avdrag för kostnad för reparation och underhåll av s. k. andelshus enligt en definition som jag kanske inte behöver gå in på eftersom den finns i utskottets betänkande. Den här rätten till avdrag begränsas så till vida att endast den del av kostnaden som uppgår till 10 % av fastighetens taxeringsvärde före ombyggnaden är omedelbart avdragsgill. I övrigt får kostnaden inräknas i anskaffningsvärdet, och sedan får värde-minskningsavdrag göras med 3 % per år.

När det gäller bostadsrättsföreningar med s. k. strimlade eller fördelade lån innebär förslaget att man enligt en schablonmetod får en beskattning på 4 % av det värde som räknas fram på grundval av föreningens förmögenhet och skulder, minskat med 25 000 kr. Syftet är att skapa bättre balans mellan olika boendeformer – bostadsrättsförening av konventionell typ, bostadsrättsför-

ening av här ifrågavarande typ, hyreshus och villor.

Vidare läggs förslag fram om begränsning av avdragsrätten vid ombyggnad med statligt stöd i form av statliga lån. Det innebär att kostnad för reparation och underhåll, som tidigare varit omedelbart avdragsgill, inte längre är det till den del kostnaden är underlag för det statliga lånestödet utan skall tas upp på avskrivningsplan. Årliga värdeminskingsavdrag får sedan göras med 1,5 eller 1,75 %, beroende på om fastigheten är byggd av sten eller av trä.

Den bedömning som skatteutskottets majoritet har gjort är att de förslag som finns i propositionen innebär avsevärda förbättringar jämfört med nuläget. Utskottet har också gjort vissa rent tekniska förändringar och en del andra smärre förändringar, som jag har anledning att återkomma till.

Det har naturligtvis förekommit kritik mot de här förslagen. När det gäller frågan om andelshusen och avdragsmöjligheterna för reparationer så anförde Rune Carlstein tidigare att förbättringarna inte blev särskilt stora. Som jag framhöll förut, innebär de föreslagna reglerna att den omedelbart avdragsgilla delen av kostnaden får uppgå till 10 % av taxeringsvärdet före ombyggnad. Det som bostadsskattekommittén föreslog var att man skulle beräkna ett hyresvärde, som under fem år skulle vara gräns för det maximala omedelbart avdragsgilla beloppet. Jag skulle, herr talman, tro att skillnaden mellan de tio procenten och det av bostadsskattekommittén föreslagna värdet är förhållandevis liten om man jämför med de nuvarande reglerna. Det är alltså ett rätt avsevärt steg som har tagits på vägen mot undanröjande av de mera stötande exemplen på hur de här reglerna utnyttjas, där man genom omfattande reparationer har kunnat tillgodogöra sig skattevinster vid förvärv av fastighet.

Det är också, såvitt jag förstår, ett rätt besvärligt problem att fastställa ett hyresvärde. Det kan bli diskussioner fram och tillbaka om den biten. Det är avsevärt mycket lättare att klara ut vad 10 % av ett redan fastställt taxeringsvärde är och fördela det på de olika andelsägarna.

Rune Carlstein ifrågasatte också det högre värdeminskingsavdrag på 3 % som nu föreslagits. Motivet är naturligtvis helt och hållet det att effekten av dessa åtgärder som Rune Carlstein mycket riktigt framhöll får en sådan varaktighet att det är rimligt att göra en avskrivning på ungefär 33 år i stället för att göra avskrivning under en betydligt längre period, som vi får med regeln om 1,5 resp. 1,75 %. Därför anser vi också att detta högre värdeminskingsavdrag är klart motiverat.

När det gäller frågan om bostadsrättsföreningar med fördelade lån finns det två olika utgångspunkter för den kritik som har riktats mot de föreslagna åtgärderna. Den ena är att de leder till en alltför hög beskattning och den andra är att de leder till en alltför låg beskattning. Detta skulle möjligtvis kunna få en att dra slutsatsen att avvägningen måste vara ganska rimligt gjord, eftersom man får kritik utifrån bägge utgångspunkterna. Det är också litet märkligt att Rune Carlstein för sin del egentligen använder bägge argumenten; när han diskuterar de äldre bostadsrättsföreningarna tycker han att de här beskattningsreglerna kan bli alltför hårda och leda till en alltför hög beskattning.

Rune Carlstein tog upp tre argument mot dessa regler – och kanske något argument till, men det var tre som jag fäste mig vid på grund av att de som jag upplever dem inte var helt korrekta.

För det första menade han, i en jämförelse med villabeskattningen, att grundbeloppet 25 000 kr. inte har någon motsvarighet vid villabeskattningen. Det har det emellertid. Det finns ett extra avdrag på 1 000 kr. 4 % av 25 000 kr. är 1 000 kr. Det har alltså en direkt motsvarighet.

För det andra menade han att det inte finns någon progressivitet i reglerna. Det är däremot alldeles korrekt. Det finns det inte. Det är f. ö. den progressiviteten som ställer till de stora problem som vi kan komma att råka ut för i samband med nästa fastighetstaxering när det gäller just villabeskattningen. Vi kan konstatera att ungefär 90 % – jag tror t. o. m. drygt 90 % – av alla villor ligger inom det proportionellt lägre skiktet av villabeskattningen, där man som intäktschablon tar upp 3 %, dvs. att man för de allra flesta villorna har en proportionell intäktschablon här.

För det tredje menade Rune Carlstein att taxeringsvärdena skiljer sig åt när det gäller taxeringsvärdenivån för en lägenhet i en bostadsrättsförening jämfört med en lägenhet av motsvarande standard i en villa. Det är alldeles korrekt, och det är av den anledningen som man har en annan procentsats. Detta har kritiserats. Man har påstått att det skulle uppkomma en dubbelbeskattning genom de föreslagna reglerna i propositionen och det förslag som skatteutskottets majoritet har ställt sig bakom, på så vis att bostadsrättsföreningarna för sin del beskattas med 3 % av taxeringsvärdet och att dessutom resp. innehavare av bostadsrättslägenheter kommer att beskattas för de 4 procenten över de första 25 000 kronorna – det extra avdrag som får göras för villorna och som man kan jämställa det med.

Om vi då utgår från att taxeringsvärdesnivån i bostadsrättsföreningarna är låg – jag tror att man generellt kan säga att den ligger någonstans vid ungefär hälften per kvadratmeter bostadsyta av villorna i den storleksordningen – och om man sedan jämför effekterna av beskattningen av bostadsrättsföreningen, som naturligtvis också får bäras av den enskilde bostadsrättsinnehavaren, plus den schablonbeskattning han eller hon i så fall drabbas av, blir det ungefär samma beskattning som för flertalet villor.

Jag tycker alltså att de argument som Rune Carlstein tog upp inte var speciellt korrekta.

De äldre föreningar som kan komma att bli beskattade är framför allt de äldre föreningar där man har amorterat av lånen och där det finns ett förmögenhetsvärde. Då kan konstateras att den beskattning som kan bli följden i vissa fall inte är högre än vad en rimlig avkastning av kapitalet föranleder. Det är dessutom så att det i äldre föreningar genom försäljning av bostadsrätten kan uppstå en situation som i mycket stor utsträckning påminner om systemet med strimlade lån: man tvingas att ta upp personliga lån för att kunna betala sin andel när man väl köper den. Då har vi också fått en situation där vi tycker att man skall låta samma skattesystem gälla för den här kategorin lägenheter.

Rune Carlstein sade inledningsvis i sitt anförande att vi f. n. är långt från

Onsdagen den
5 december 1979

*Bostadsbeskatt-
ningen, m. m.*

målet att bostadsbeskattningen skall bli rättvis. Han menade att den i dagens utformning upplevs som orättvis av många. Det tycker jag är korrekt uppfattat. Det är därför förvånande att Rune Carlstein nu förespråkar ett uppskov, som kan bli rätt långvarigt, med att åstadkomma regler på området. Det leder till att den situation som han själv betecknar som orättvis skall fortsätta att råda. Vi tycker från utskottsmajoritetens sida att det i stället finns all anledning att anta de här reglerna, med beaktande av – som också har anförts i propositionen och utskottsbetänkandet – att reglerna får betraktas som provisoriska.

Herr talman! När det slutligen gäller frågan om reparation och underhåll med statligt stöd råder det i utskottet enighet om reglerna. Jag vill här bara redovisa att utskottet gjort vissa ändringar i propositionen, så till vida att utskottet tillstyrkt en motion som innebär att de kostnader för ombyggnadsverksamheten som ligger utanför den del som utgör underlag för det statliga stödet omedelbart blir avdragsgilla. Det tycker vi är rimligt.

Vi har också noterat att det förekommit kritik mot att värdeminskningsavdraget är satt alltför lågt. Vi har sagt att vi nu inte finner anledning att göra några ändringar, men utskottet förutsätter att regeringen noga följer utvecklingen och föreslår de kompletteringar eller ändringar som kan anses befogade på denna punkt.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till skatteutskottets hemställan i dess helhet.

RUNE CARLSTEIN (s) replik:

Herr talman! Bo Lundgren tycker att det är litet konstigt att man å ena sidan säger att reglerna inte är tillräckligt långtgående när det gäller bostadsrättsföreningar med strimlade lån och å andra sidan säger att de är för hårda mot de äldre bostadsrättsföreningarna. Han säger att detta möjligen kan tyda på att man hamnat på en riktig avvägning, på en medelväg så att säga. Men det är ju inte så, Bo Lundgren.

Anledningen till att denna proposition har lagts fram är att man vill komma åt de avarter som förekommer på detta område, där man försöker utnyttja skattesystemets brister för att tillgodogöra sig stora skattefördelar. Men även med de föreslagna åtgärderna kommer det fortsättningsvis att vara fördelaktigt att köpa in sig i ett andelshus. Det ger även fortsättningsvis stora möjligheter att utnyttja reparationsavdrag, och man kommer fortfarande att ha stor glädje av att strimla lånen. Budgetministerns dilemma har varit – och detta dilemma upplever även skatteutskottets majoritet – att man inte kan ta till ordentliga åtgärder mot avarter, eftersom detta skulle drabba även dem som inte bör drabbas. Utskottet säger på s. 19 i sitt betänkande: "Med hänsyn till de äldre föreningarna kan emellertid enligt utskottets uppfattning de nu aktuella åtgärderna inte f. n. anses lämna utrymme för skärpningar av beskattningen utöver vad som föreslås i propositionen."

Det är alltså med hänsyn till de äldre föreningarna som man inte kan ta till en ordentlig skärpning av beskattningen. Men man borde ju ha kunnat göra

en avgränsning mot de äldre föreningarna och ta till den skärpning av beskattningen som behövdes för att komma till rätta med avarterna.

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

TORE CLAESON (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall ta upp det som Bo Lundgren sade om att utskottet är enigt när det gäller att ändra reglerna till stöd för enskilt ägda privathus, så att man får samma förmåner vid ombyggnad som vid nybyggnad av enskilt ägda hyreshus. Jag beklagar att socialdemokraterna i utskottet på den punkten skrivit sig samman med majoriteten. Finansieringen är nämligen en av hörnpelarna då det gäller frågan om en social bostadspolitik. Från vpk:s sida anser vi, såsom vi många gånger har framhållit, att det är omöjligt att på sikt föra en social bostadspolitik som befriats från alla vinst- och spekulationsintressen, om man samtidigt fortsätter att stödja enskilt ägande och produktion av hyreshus i enskild regi.

Bostadsbeskattningen, m. m.

Vi vill på sikt ta bort alla möjligheter till statligt stöd, statliga lån, till subventioner för enskilda fastighetsägare. Vi gör det med utgångspunkt i vår grundläggande syn på bostaden som en social rättighet och som en angelägenhet för samhället att svara för invånarnas bostadsförsörjning, att ge dem rätten till en bra bostad till ett rimligt pris.

Det går icke att förena en sådan målsättning med ett fortsatt enskilt ägande, och allra minst går det att förena med att fortsätta att bygga på de förmåner som privata fastighetsägare redan har.

BO LUNDGREN (m) replik:

Herr talman! Rune Carlstein anser att man inte kan föra ett sådant här resonemang om beskattningens höjd, när det finns kritik både uppifrån och nedifrån så att säga. Nu är det klart att det gällde framför allt den allmänna debatten kontra de synpunkter som framförts i motioner och på annat sätt här. Vi har ju i den allmänna debatten sett exempel på hur man kritiserar beskattningen avseende bostadsrättsföreningar med fördelade lån därför att det skulle bli dubbelbeskattningseffekter och därför att det kommer att bli en alltför hög nivå på beskattningen, om man jämför med villaboendet. Jag försökte peka på att man gjort sådana avvägningar, inte minst med tanke på taxeringsvärdenivån, att det är en ganska rimlig avvägning gentemot villaboendet.

När det gäller frågan om hur man skall utforma en beskattning av bostadsrättsföreningar, så bör man rimligen försöka få en form som inte särskiljer olika kategorier och drar grova gränser mellan olika typer av föreningar – man bör försöka åstadkomma enhetliga regler. Det har man försökt göra genom schablonmetoden, som också i och för sig betraktas som ett provisorium. Man har valt en metod som, enligt den bedömning man gjort, är bättre än den metod som föreslagits av bostadsskattekommittén. Man har gjort en avvägning av beskattningsnivån, som jag pekat på här tidigare, och bl. a. kommit fram till att med hänsyn till villor, med hänsyn till äldre bostadsrättsföreningar och annat är det en rimlig nivå man har landat på.

17

I fråga om andelshusägarnas möjligheter att utnyttja reparationsavdragen är det ju en väsentlig skillnad. I dag får man dra av den reparationskostnad man har i ett sammanhang, men avdragsrätten föreslås nu bli begränsad så pass hårt som till 10 % av fastighetens taxeringsvärde före ombyggnaden. Det är inte ett speciellt högt värde och ger inte speciellt stort utrymme för reparationer.

Till Tore Claeson vill jag säga – jag fattade egentligen repliken mer som riktad till Rune Carlstein än till mig själv – att det föreligger helt naturligt ideologiska skillnader oss emellan då det gäller synen på enskild företagsamhet över huvud taget och självfallet också i detta sammanhang. Vi tycker att enskilt ägande även av bostäder är någonting som bör få förekomma här i landet, såväl enskilt – individuellt – som via personer som äger flera hyresfastigheter. Ägarna bör också, till hyresgästernas fromma, kunna få del av statligt stöd.

RUNE CARLSTEIN (s) replik:

Herr talman! Vi reserverar oss anser att det är olyckligt att man inte har klarat upp gränsdragningen mellan det som vi betecknar som avarter och de reguljärt bildade bostadsrättsföreningarna.

Det kunde vara intressant att läsa upp vad någon av remissinstanserna sagt om detta, och då väljer jag en som väl måste betecknas som neutral i sammanhanget, nämligen länsstyrelsen här i Stockholms län. Länsstyrelsen skriver:

”Lagförslaget innebär att dubbelbeskattning införs för vissa delägare i bostadsföreningar. Det syftar till att begränsa effekten av de stora ränteavdrag som ofta åtnjuts av delägare i bostadsföreningar med fördelade lån. Som motpost till ränteavdrag för lån på ofta 100 000-tals kronor efter 10–12 % ter sig den föreslagna intäktschablonen dock mycket blygsam. Å andra sidan kan den troligen i betydligt större utsträckning än som anges i propositionen medföra kännbara höjningar av taxeringen för medlemmar i äldre föreningar med låg belåning av fastigheten. Dessa medlemmar utgörs regelmässigt av äldre personer ofta med folkpension som huvudsaklig inkomstkälla. Beskattningen måste för dessa kännas synnerligen orättvis eftersom några personliga lån inte existerar och följaktligen inte heller några ränteavdrag. Dessutom medför den schablonbeskattning av fastigheten som sker hos föreningen i dessa fall ofta en avsevärd skattebelastning som medlemmarna måste betala solidariskt.”

Sådana är alltså effekterna av det förslag som budgetministern lagt. Vi menar att man skulle ha klarat av gränsdragningen mellan föreningar med fördelade lån, s. k. strimlade lån, och de gamla, traditionellt tillkomna bostadsrättsföreningarna.

TORE CLAESON (vpk) replik:

Herr talman! Repliken från Bo Lundgren var den vanliga, den traditionella när vi diskuterar bostadspolitik. Då hänvisar moderaterna alltid till att de har en annan syn på dessa frågor än kommunisterna. Ja, vi har olika syn på dessa

frågor, och det föranleder mig, herr talman, att helt kort redovisa vår syn.

Vi inom vänsterpartiet kommunisterna är medvetna om att man inte slutgiltigt löser alla de problem som finns i samband med bostadsfrågan med det system och den marknadsekonomi som nu råder. Vi vet att bara en socialistisk planekonomi kan skapa förutsättningar för en god lösning av bostadsfrågan, där man på ett riktigt och rättvist sätt tillvaratar de fördelar som olika boendeformer har. Det är bara den vägen man får en lösning som i jämlikhetens och solidaritetens anda ger alla tillgång till en bra och billig bostad som passar olika människors behov och önskemål. Produktionen och fördelningen av bostäder i den socialistiska ekonomin kommer att styras av helt andra faktorer än de som styr på dagens bostadsmarknad med dess okontrollerbara mekanismer. Den marknadsekonomiska efterfrågan som i stor utsträckning styr i dag kommer att ersättas med en bedömning av det verkliga sociala behovet av bostäder. Där kommer även småhusboendet att ha en stor plats. Vi är alltså inte motståndare till småhusboende, tvärtom. Fördelningen av bostäder kommer emellertid att frikopplas från konsumenternas köpkraft. Standarden och utrymmesbehoven för olika hushållskategorier, närheten till arbetsplatser, övergripande miljösynpunkter m. m. blir i stället avgörande.

Herr talman! Jag har velat erinra om detta mot bakgrund av de förstuckna meningar som alltid kommer när man med hänvisning till skillnader i ideologisk grundsyn söker avfärda vänsterpartiet kommunisternas bostadspolitik och förslag till förändringar av bostadspolitiken.

BO LUNDGREN (m) replik:

Herr talman! Till Rune Carlstein: När det gäller den schablonbeskattning som nu föreslås för bostadsrättsföreningar och som har de syften som redovisats tidigare i debatten här kan vi, om vi ser objektivt på det hela, konstatera att denna beskattning ganska väl överensstämmer med den som gäller för villor. Jag har också en känsla av – inte minst mot bakgrund av vad som yttrades i valdebatten i år – att socialdemokraterna för sin del anser att den beskattningen är ungefär acceptabel. Det utfärdades fribrev från flera partier när det gällde effekterna efter nästa fastighetstaxering. Jag menar alltså att avvägningen av villabeskattningen torde vara ganska bra gjord. Socialdemokraterna har, såvitt jag förstår, inget att invända mot den principiella uppläggnings och nivå på villabeskattningen. Det kan man utläsa av valrörelsen.

Problemen för de äldre föreningarna har redovisats från utskottsmajoritetens sida.

För det första: I de fall där man har en behållen förmögenhet som leder till beskattning – det är ganska få fall det rör sig om – kommer den sammanlagda skatten inte att vara högre än vad som motsvarar skatten på en normal avkastning av det kapital som finns.

För det andra: Man löser också de problem som kan uppkomma när man säljer andelar i äldre bostadsrättsföreningar.

Så till Tore Claeson. Det är inte fråga om att avfärda de synpunkter som vpk

kan ha på bostadsbeskattningen rent tekniskt. Men faktum kvarstår: Det finns ideologiska skillnader mellan olika partier och olika ideriktningar i svensk politik. Tror man att man löser problemen på det bostadspolitiska området genom en socialistisk planekonomi har man naturligtvis inte samma utgångspunkt som om man, i likhet med mig själv, tror att man totalt sett, på hela samhällsområdet, skall försöka ta till vara den förmåga och vilja till personligt initiativ som finns hos människorna och att det leder till ett för samhället och de enskilda människorna positivt resultat. Där finns en avgörande skillnad, och det är den skillnaden som speglas i det konkreta fallet när vi diskuterar bostadspolitik och bostadsbeskattning.

WILHELM GUSTAFSSON (fp):

Herr talman! Ett mål att eftersträva när det gäller bostadsbeskattning är att försöka göra de ekonomiska villkoren mellan olika boendeformer och upplåtelseformer så likvärda som möjligt. Bostadsbeskattningens utformning och differentieringen av det statliga lånestödet är de medel som samhället har att arbeta med för att nå det målet.

Tre förslag som syftar till att skapa bättre balans i kostnadshänseende mellan olika boendeformer behandlas i det betänkande vi diskuterar i dag. Det gäller dels beskattningen för medlemmar i bostadsrättsföreningar och delägare i andelshus, dels en begränsning av den omedelbara avdragsrätten för ombyggnad och reparationer i flerfamiljshus med statliga lån.

När det gäller begränsningen av den omedelbara avdragsrätten kan jag fatta mig kort. Utskottet är enigt om att tillstyrka propositionsförslaget, med den ändring som ett bifall till Kjell Mattssons motion 1979/80:10 innebär. Ombyggnads- och reparationskostnader som ryms inom det godkända låneunderlaget skall alltså aktiveras och medge årliga värdeminskningssavdrag, medan reparationskostnader därutöver får dras av omedelbart.

De regler som nu föreslås på det här området bör medföra att det inte längre blir möjligt att vid reparationer och ombyggnad plöja ned obeskattade vinster och inkomster från annan verksamhet i samma utsträckning som tidigare. De stötande inslagen av fastighetsförvärv med obeskattade pengar kommer rimligen att minska.

De förslag som finns i propositionen som folkpartiregeringen framlade i våras för att skapa rättvisare regler för beskattning av s. k. andelshus och bostadsföreningar med fördelade lån, kunde utskottet inte bli enigt om. Socialdemokraterna som – liksom vpk – högljutt kritiserat strimlade lån och även systemet med andelshus och under de tre senaste åren vid upprepade tillfällen krävt snara åtgärder mot dessa former av bostadsägande yrkar i sin reservation avslag på regeringsförslagen och vill ha ett nytt förslag.

Tre skäl åberopas för avslagsyrkandet. 1. Förslaget är dåligt underbyggt. 2. Det går inte tillräckligt långt när det gäller "strimlorna". 3. Det drabbar omotiverat även en del äldre bostadsrätter.

Den här kritiken har redan bemötts. Jag skall bara tillägga ett par saker.

Det här enligt socialdemokraterna dåligt underbyggda förslaget bygger i det väsentliga på bostadskommitténs slutbetänkande Bostadsbeskattning II

(SOU 1976:11).

Utredningen har i vanlig ordning remissbehandlats, och det är bl. a. en del av den kritik mot förslaget som flera av remissinstanserna framförde som budgetministern beaktat när han gett beskattningen av bostadsföreningar med fördelade lån en annan och generellare utformning än bostadskommittén föreslog. Jag tror att även reservanterna kan medge att en helt invändningsfri metod är svår att finna hur många remisser man än företar, och det är nödvändigt att någonting görs snabbt. Även strimlade lån kan se ganska olika ut, och det gör att en generell metod inte alltid är lätt att finna.

Reservanterna menar också att det här förslaget inte går tillräckligt långt när det gäller att motverka icke avsedda förmåner med fördelade lån. Men den uppfattningen är inte obestridd. Det finns betydande grupper av människor som menar att den här typen av bostadsföreningar nu kommer att drabbas av en orättvis dubbelbeskattning, först genom föreningens generella intäktsbeskattning och sedan genom den nu föreslagna personliga skatten på den boendes andel av föreningens förmögenhet. Jag kan inte underlåta att göra samma reflektion som Bo Lundgren, dvs. att regeringsförslaget kanske har hamnat ganska rätt. Eftersom det uttryckligen anges vara ett provisorium kan eventuellt negativa erfarenheter leda till förändringar. Och det behöver ju inte ta så lång tid.

Slutligen menar reservanterna att även bostadsrättsinnehavare i äldre föreningar kommer att drabbas i väsentligt högre grad än vad som antas i förslaget. Tyvärr ger den tillgängliga statistiken inte klara besked på den punkten. Utskottet noterar dock – som också Bo Lundgren sade – att den sammanlagda skatten på föreningen och delägarna inte blir högre än den som motsvarar en normal avkastning på det kapital som är nedlagt i fastigheterna.

Det finns också all anledning att observera det förhållandet att en del äldre föreningar med starkt nedamorterade lån så att säga har strimlat sig själva genom försäljning av andelar till relativt höga priser. Det är svårt att göra en avgränsning mellan dessa självstrimlade lån och de äkta strimlorna. Det är också ett besvärligt avvägningsproblem.

Den som anser det föreliggande förslaget för "milt" för föreningar med formellt fördelade lån bör rimligtvis inte beklaga sig över förslagets effekt för de självstrimlade föreningarna. Men även i detta fall får erfarenheterna visa om det behöver göras några justeringar. Det finns kanske bättre lösningar, men många gånger är det så att det bästa, om det nu finns, inte får stå i vägen för det goda. Det bästa får inte bli det godas fiende.

Om man gör några justeringar längre fram, kan man också ta hänsyn till resultatet av 1981 års fastighetstaxering, som förmodligen kan komma att beröra också den här kategorin av bostäder.

Sammanfattningsvis tror jag man vågar förvänta att ett bifall till utskottsmajoritetens förslag kommer att förbättra bostadsbeskattningen på ett par av de områden där nu gällande regler utnyttjats på ett sätt som lagstiftningen inte avsett och som av människor i allmänhet har upplevts som stötande och

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

Bostadsbeskattningen, m. m.

Onsdagen den
5 december 1979

*Bostadsbeskatt-
ningen, m. m.*

orättvist. Men jag skall gärna erkänna att vägen fram till en fullt rättvis beskattning av alla boendeformer är lång. Den mer omfattande översyn av hela bostadsbeskattningen, som en del remissinstanser efterlyst, har åtskilligt fog för sig.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till skatteutskottets förslag i dess betänkande nr 11.

STIG JOSEFSON (c):

Herr talman! När riksdagen i dag har att ta ställning till skatteutskottets betänkande nr 11, gäller det en fråga som diskuterats väldigt mycket både i riksdagen och i den allmänna politiska debatten. Bostadspolitiken och bostadsbeskattningen berör ju de allra flesta och har därför mycket brett intresse hos allmänheten.

I den proposition 1978/79:209 som utgör grunden till utskottsbetänkandet tas framför allt fram tre frågor, nämligen avdragsprinciperna för reparation av andelshus, beskattningsprinciperna för andelar i bostadsrättsföreningar samt avdragsprinciperna för vissa lånefinansierade reparationer och beträffande räntesubventionerna för ombyggnader.

När det gäller den sistnämnda frågan har utskottet enhälligt tillstyrkt propositionen i detta avsnitt. Detta är så mycket mer glädjande som det även på denna punkt förelåg ett motionsyrkande om avslag från socialdemokraterna. Genom det förslag som på denna punkt föreligger så kommer den omedelbara avdragsrätten att slopas för reparationskostnader som finansierats med statligt lånestöd. Beslutet kommer att innebära minskad spekulation och ett för de allra flesta bättre finansieringssystem. Det är därför jag med tillfredsställelse ser att utskottet på denna punkt har enats.

På de andra två punkterna föreligger det en reservation från socialdemokraterna. Över detta är jag ganska förvånad med tanke på den diskussion som tidigare förts kring dessa frågor och där den allmänna uppfattningen varit att man skulle försöka åstadkomma en förändring. I motionen 1979/80:36 av socialdemokraterna hemställs att propositionen avslås och att riksdagen hos regeringen anhåller om ett bättre underbyggt förslag till en ändrad bostadsbeskattning.

Som jag tidigare sade kan klart konstateras att bred enighet sedan länge rått om att snara åtgärder erfordras för att motverka de ej avsedda skattelättnader som kan uppnås genom konstruktionerna med andelshus och bostadsrättsföreningar med fördelade lån. Beträffande andelshusen innebär propositionen enligt utskottets uppfattning en rimlig begränsning av de alltför stora skattelättnader som den omedelbara avdragsrätten för genomgripande reparationer f. n. kan medföra. Utskottet är medvetet om att kostnaderna för saneringen av det äldre bostadsbeståndet kan vara höga, särskilt i fråga om kulturhus och liknande bebyggelse som det från samhällets synpunkt är angeläget att bevara. Ändrade avdragsregler kan givetvis i det enskilda fallet påverka förutsättningarna för att genomföra önskvärda åtgärder. Utskottet förutsätter att regeringen uppmärksammat följer utvecklingen och vidtar de åtgärder som kan anses behövliga.

Även beträffande de fördelade lånen har åtgärder krävts från ett flertal partier. Med hänsyn till de mycket olika förhållanden som kan råda inom detta område är det inte självklart hur de nya reglerna kommer att verka i de enskilda fallen. Det krav som Rune Carlstein ställde på att man skulle arbeta fram ett system, som klart angav gränsen mellan vad som är tillåtet och vad som är avart, är svårt att tillgodose, inte minst på grund av att frågorna inte likartade i alla sammanhang. Utskottets majoritet har inte minst med utgångspunkt i de krav som tidigare ställts ansett att de åtgärder som nu – på denna punkt – föreslås i propositionen bör genomföras. Samtidigt vill jag mycket starkt understryka vikten av att resultaten av de nya reglerna följs med stor uppmärksamhet. Skulle utfallet bli ett annat än vad som förutsatts är det angeläget att förslag till ändringar snabbt kan framläggas.

Centerpartiet står bakom utskottets förslag. Även om förslaget inte på alla punkter är fullt tillfredsställande, anser vi att propositionens förslag innebär en klar förbättring. Med beaktande av kravet på en noggrann uppföljning av tillämpningen yrkar jag bifall till skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 11.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1, 2 och 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Erik Wärnberg m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Rune Carlstein begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkande 11 mom. 1, 2 och 7 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Erik Wärnberg m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Rune Carlstein begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 170

Nej – 169

Mom. 3–6

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

§ 7 Begränsning av möjligheterna till avdrag för förlust i samband med överlåtelse av verksamhet

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1979/80:13 angående begränsning av möjligheterna till avdrag för förlust i samband med överlåtelse av verksamhet.

Vid sin behandling våren 1979 av propositionen 1978/79:124 om förvärv av Kockums varvsrörelse, m. m. förordade näringsutskottet i sitt av riksdagen den 18 maj 1979 godkända betänkande NU 1978/79:47 att regeringen skulle få i uppdrag att innan förvärvet genomfördes ta upp förhandlingar med Kockums AB om komplettering av det aktuella avtalet mellan staten och bolaget med en klausul av huvudsaklig innebörd att bolaget utfäste sig att, i den mån rätten till förlustavdrag utnyttjades, efter hand betala in ett belopp till staten som motsvarade den skattelättnad bolaget erhöll på grund av avdraget. Samtidigt erinrade näringsutskottet om att skatteutskottet – om en sådan komplettering inte kom till stånd – enligt sina yttranden SkU 1978/79:6 y och 7 y var berett att pröva frågan om lagstiftning rörande sådana begränsningar i avdragsrätten att vissa kritiserade effekter av nuvarande skatteregler i det aktuella fallet eliminerades fr. o. m. 1980 års taxering.

Sedan förhandlingar mellan staten och Kockums visat att bolaget inte accepterade ett tillägg med den angivna innebörden, hade överlåtelsen slutförts utan komplettering av det träffade avtalet. Med anledning härav hade skatteutskottet den 19 september 1979 rekommenderat lagändringar av huvudsaklig innebörd att förluster eller underskott som uppkommit före eller i samband med överlåtelse av ett aktiebolags verksamhet inte skulle få dras av från inkomst som tillfallit bolaget efter överlåtelsen.

Regeringen hade i skrivelse 1979/80:23 lämnat en redogörelse för förhandlingarna om tillägg till avtalet. Skrivelsen, som hänvisats till näringsutskottet, hade av detta utskott överlämnats till skatteutskottet.

Utskottet hade i nu förevarande betänkande hemställt

A. att riksdagen skulle anta av utskottet framlagda förslag till

1. lag om ändring i lagen (1960:63) om förlustutjämning vid taxering för inkomst,

2. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),

3. lag om ändring i lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt,

vilka förslag i huvudsak innebar att när ett företag helt eller till huvudsaklig del överlät sin verksamhet eller tillgångarna däri till den offentliga sektorn, skulle förlust eller underskott som uppkommit före eller i samband med överlåtelsen inte få avräknas från inkomst som tillfallit företaget efter överlåtelsen samt att reglerna skulle tillämpas fr. o. m. 1980 års taxering och gälla i fråga om överlåtelser som fullgjorts efter den 18 maj 1979,

B. att riksdagen lämnade regeringens skrivelse 1979/80:23 utan vidare åtgärd.

Reservation hade avgivits av Knut Wachtmeister, förste vice talmannen Ingegerd Troedsson och Bo Lundgren (samtliga m) som hemställt

1. i första hand att riksdagen återförvisade ärendet till skatteutskottet för omprövning av frågan om yttrande från lagrådet och konstitutionsutskottet.

2. i andra hand att riksdagen skulle avslå utskottets hemställan under mom. A.

KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Frågan om Kockums AB:s förlustavdrag har stötts och blötts i mer än ett halvt års tid. Men även om de flesta har bakgrunden klar för sig är det nog nödvändigt att för sammanhangets skull göra en kort rekapitulation.

I samband med statens övertagande i våras av Kockums varvsrörelse var vi många här i riksdagen som tyckte det var egendomligt om staten förutom en miljardsatsning för att rädda företaget även skulle gå miste om stora skatteintäkter genom att förlustavdragen skulle kunna kvittas mot framtida vinster hos Rest-Kockums eller Skåne-Gripen AB, som namnet numera är.

Det väcktes några motioner i frågan, och den socialdemokratiska gick ut på ett omedelbart stopp för möjligheten till att utnyttja förlustavdrag i samband med företagsöverlåtelser.

Den moderata motionen var mera just moderat, och vi föreslog att regeringen borde överväga att i avtalet mellan staten och Kockums föreskriva skyldighet för Kockums att efter hand inleverera eventuellt uppkommande skattevinster. Därmed kunde vi få en test på om förlustavdragen, som inte omnämndes i avtalet eller propositionen, hade varit med i diskussionen när avtalet träffades.

Centern och folkpartiet väckte inga motioner i frågan.

Efter tillstyrkan från näringsutskottet och skatteutskottet beslöt som bekant riksdagen den 18 maj att uppdra åt regeringen att omförhandla med Kockums om förlustavdragen på sätt som föreslagits i moderatmotionen. Man medgav dock, och det är viktigt, att regeringen fick sluta avtalet med Kockums även om överläggningarna beträffande förlustavdragen inte ledde till åsyftat resultat. Omförhandlingarna ledde inte till något, och slutligt avtal mellan regeringen och Kockums träffades den 15 juni.

Riksdagen godkände vid behandlingen av Kockumspropositionen den 18 maj också skatteutskottets betänkande, vari man sade sig vara beredd pröva en lagstiftning rörande förlustavdragsrätter så att dessa i det aktuella fallet skulle elimineras fr. o. m. 1980 års taxering, för den händelse omförhandlingen inte resulterade.

Den 19 september sammanträdde så det gamla skatteutskottet och rekommenderade lagstiftning syftande till förbud för aktiebolag och ekonomisk förening som helt eller till huvudsaklig del överlåter sin verksamhet eller tillgångarna däri att utnyttja förlustavdrag mot framtida överskott. Riksskatteverket skulle i vissa fall kunna lämna dispens för att neutralisera

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

Onsdagen den
5 december 1979

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

icke önskvärda retroaktiva effekter.

Lyckligtvis beslöt utskottet, på moderat initiativ, att inhämta yttranden från en del myndigheter och organisationer.

Samtliga remissinstanser, varav märks Svenska konsultföreningen, Föreningen Auktoriserade revisorer, kommerskollegium och kammarrätten i Stockholm, var negativa.

Kritiken sköt huvudsakligen in sig på följande punkter:

1. Lagstiftningsförslaget har en retroaktiv karaktär, vilket, bl. a. med tanke på den nya grundlagen mot retroaktiv lagstiftning som träder i kraft vid kommande årsskifte, inger grava betänkligheter.

2. En lagstiftning bör föregås av en noggrann utredning. – Och det hade ju inte varit fallet.

3. Lagförslaget är alldeles för vittomfattande och kan få många svårbedömda negativa effekter för näringslivet.

Efter denna massiva kritik har det nyvalda skatteutskottets majoritet ändrat lagförslaget så till vida, att det nu enbart skall gälla när ett företag helt eller till huvudsaklig del överlåter sin verksamhet eller tillgångarna däri till den offentliga sektorn. Dessutom skall lagstiftningen begränsas till avtal träffade efter den 18 maj 1979.

Därmed har man delvis begränsat den tredje kritiska synpunkten, som jag nyss redogjorde för, att förslaget var alldeles för vittomfattande. Men i gengäld har man klart och tydligt riktat lagstiftningen mot ett enda företag, och det strider mot den vedertagna uppfattningen att lagstiftning skall vara generell.

Kritiken när det gäller de två övriga punkterna om retroaktiviteten och kravet på en allsidig utredning står kvar oförändrad. Det är närmast häpnadsväckande att man skall ha så bråttom att vårt i mitt tycke självklara krav om yttrande från lagrådet och konstitutionsutskottet inte kunde bifallas.

Är man från utskottsmajoritetens sida rädd att lagenligheten i den föreslagna retroaktiviteten och också ärendets civilrättsliga konsekvenser för staten skall granskas?

Ett annat förhållande som man måste kritisera är att det vid framtida överlåtelser finns möjligheter till undanmanövrer för att undvika avdragsförbudet – något som inte är möjligt i det här aktuella, redan inträffade fallet.

I majoritetsskrivelsen står angivet att de nya reglerna givetvis inte bör gälla i fråga om överlåtelser som framstår som ett normalt led i ett företags verksamhet. Då frågar jag mig om det inte är ett normalt led i alla företags verksamhet att försöka sälja bort icke lönsamma grenar av en verksamhet för att därigenom trygga restens existens.

Jag vill gärna ha sagt, vilket också framgår av moderatreservationen, att det är angeläget att frågan om en lagstiftning mot de icke önskvärda konsekvenserna av osund handel med förlustavdrag snarast blir föremål för utredning.

Man må tycka vad man vill om Kockumsavtalet, och vi som var

motionärer i våras och är reservanter i dag tycker inte att det var ett bra avtal. Vi anser dock att i och med att riksdagen bemyndigade regeringen att teckna avtalet är det fel att nu efteråt komma och korrigera regering och riksdag. I så fall hade det varit bättre att i våras vägra godkänna avtalet.

Förtroendet för regering och riksdag kommer förvisso inte att öka om nu riksdagen följer utskottsmajoritetens förslag – lika litet som förra veckans beslut här i kammaren att riva upp avtalet med Sydkraft om Sölvbackaströmmarna var ägnat att stärka allmänhetens förtroende för oss politiker.

Låt mig, herr talman, avslutningsvis sammanfatta vår kritik mot det föreliggande lagförslaget i fem punkter.

1. Karaktären av retroaktiv lagstiftning är påfallande och stötande.
2. Förslaget riktas mot ett enda företag, vilket strider mot all praxis att lagstiftning bör vara generell.
3. Erforderlig noggrann utredning har icke ägt rum.
4. Vid kommande fall kan man kringgå lagen, men inte i det redan inträffade, aktuella fallet.
5. Man har vägrat låta lagrådet och konstitutionsutskottet pröva lagförslaget. Detta är speciellt betänkligt med tanke på att samtliga remissinstanser avstyrker det ursprungliga lagförslaget.

Med stöd av det sagda yrkar jag, herr talman, bifall till den moderata reservationen.

ERIK WÄRNBERG (s):

Herr talman! Det ärende som vi nu behandlar är något olikt de ärenden som vanligen brukar förekomma i riksdagen. Skatteutskottet använder nämligen sin initiativrätt till att föreslå riksdagen att genomföra lagstiftningsåtgärder som kan komma att korrigera icke avsedda skattemässiga konsekvenser av affärer där staten är en av de inblandade parterna.

Den lagstiftning som nu föreslås gälla i begränsad omfattning för börsnoterade företag har sedan mycket lång tid tillbaka funnits i en betydligt mera omfattande form för de s. k. fåmansbolagen. När förlustavdragen genomfördes var man nämligen medveten om att missbruk kunde förekomma, och för att förhindra att förluster skulle bli en handelsvara tillskapades regler som förhindrade andra delägare än dem som gjort förlusten att utnyttja förlustavdragen. Undantag från dessa regler finns, men de är av obetydlig omfattning.

För börsnoterade företag har inte några sådana inskränkningar när det gäller att utnyttja förlustavdragen funnits. Anledningen härtill är dels att aktier ju ständigt byter ägare, dels det förhållandet att ingen bara för några få år sedan trodde att börsnoterade företag skulle börja använda förluster som handelsvara eller att sådana företag som avhänder sig sin verksamhet skulle betrakta tidigare förluster som tillgångar.

Men nu har detta hänt, och då finns det verkligen anledning för lagstiftarna att försöka förhindra att börsnoterade företag ägnar sig åt sådant missbruk som man på sin tid befarade när det gällde fåmansbolagen. Anledningen till att detta otroliga har hänt är att söka i den stora förändring som skett i den

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

Onsdagen den
5 december 1979

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

svenska industristrukturen och som i sin tur har många förklaringar. Ett flertal stora företag, som tidigare betraktats som mycket solida och vilkas aktier ansetts vara guldkantade papper, har efter ganska kort tid kommit på fallrepet. Stora samhällseliga insatser har fått göras för att förhindra konkurser. Dessa stora insatser från samhällets sida har självfallet ofta gjorts för att rädda sysselsättningen, men inte bara därför. En konkurs har i och för sig bedömts ha så allvarliga konsekvenser på många områden att man velat förhindra den. Inte minst gäller det konsekvenser på internationella marknader av olika slag. Den i ett kapitalistiskt system naturliga utvägen för företag som inte är solida eller som inte har möjlighet att överleva av egen kraft, nämligen konkursen, har i de stora företagens fall inte fått användas.

Det är alltså skattebetalarna som fått bestå de pengar som behövts för att rädda situationen. Rättare sagt blir det framtidens skattebetalare som får göra det, eftersom staten själv fått låna upp de erforderliga pengarna.

Såvitt jag kunnat bedöma har det förhållandet att staten velat förhindra konkurser i en del fall utnyttjats som förhandlingskort av den överlåtande parten, och detta inte utan framgång.

Om man effektivt velat förhindra att förlustavdrag blir en handelsvara för börsnoterade företag på samma sätt som man förhindrat fåmansbolagen att missbruka rätten till förlustavdrag, så skulle givetvis alla transaktioner som kan göras i den vägen ha stoppats. Skatteutskottet anser inte detta möjligt, eftersom ägarstrukturen i de stora företagen är så annorlunda jämfört med fåmansbolagen.

I ett tidigare skede tänkte sig det dåvarande skatteutskottet att göra lagstiftningen betydligt mera omfattande än det nu föreliggande förslaget. Kritik riktades mot det då föreliggande förslaget från de organisationer som avgav yttrande till utskottet – men jag vågar samtidigt säga att det i dessa yttranden knappast förekom någonting som inte utskottet hade kunnat förutse. Man framförde betänkligheter som bl. a. gick ut på att en del normala affärer som inte syftade till skatteundandragande kunde förhindras genom lagstiftningen. Man menade att den föreslagna dispensvägen skulle komma att bli regel i stället för undantag, som ju är en dispensregels normala funktion.

Utskottet har tagit den kritiken på allvar och har därför begränsat lagstiftningens omfattning i det nu föreliggande förslaget. Nu är det egentligen bara de mest stötande fallen, dvs. sådana fall när skattebetalarna lyft av ett företags bekymmer eller undanröjt konkurshot, som omfattas av de ändrade reglerna.

Jag kan förstå de människor som menar att samhällets representanter inte får vara hur flata som helst. Det får inte gå till på det sättet att skattebetalarna först lyfter av skulder från ett konkurshotat företag, och så övertar man det sociala ansvaret för de anställda för att därefter tillåta att de avlyftade förlusterna blir en tillgång, genom vilken man kan ta bort skatter från andra vinstgivande företag som inte tidigare haft det minsta med förlustföretaget att skaffa. Man kan naturligtvis också uttrycka detta litet mera diplomatiskt, exempelvis på sätt som Knut Wachtmeister m. fl. moderater har gjort i den

Onsdagen den
5 december 1979

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

motion som väckts med anledning av propositionen om förvärv av Kockums varvsrörelse. I motionen säger man att om propositionen följs, så kan detta komma att medföra avsevärda icke önskade effekter i form av uteblivna skatteintäkter för stat och kommun. Man avslutade motionen med att anföra: "För att undvika dessa icke önskvärda skattekonsekvenser föreslår vi att regeringen överväger att i avtalet mellan staten och Kockums förutskrivna skyldighet för Kockums att efter hand som skattevinster på grund av utnyttjade förlustavdrag uppstår, motsvarande belopp inlevereras till statsverket."

Detta är ett av många utslag av den olust som skattebetalarna måste känna, och det är förvånansvärt att i dag höra Knut Wachtmeister ha en ny och annorlunda åsikt, helt byggd på konstruerade formella grunder.

Därmed har jag, herr talman, kommit in på de transaktioner som varit den direkta anledningen till att skatteutskottet nu har aktualiserat en ändrad lagstiftning för rätt att utnyttja förlustavdrag. När statens köp av Kockums varvsrörelse aktualiserades i våras, väcktes den motion ur vilken jag nyss läste ett citat, men det fanns också andra motioner med liknande innehåll. Frågan behandlades i näringsutskottet, som också begärde yttrande från skatteutskottet i den del där skatterna berördes.

Dåvarande skatteutskottet tyckte att det i motionen av bl. a. Knut Wachtmeister framförda förslaget var en bra lösning. Men man var samtidigt på det klara med att om Kockums var ute efter "icke önskade effekter på skattesidan", för att använda Knut Wachtmeisters egen vokabulär, så skulle det framlagda förslaget inte räcka till. Därför utlovades också från skatteutskottets sida en prövning av möjligheterna till ändrade skatteregler att gälla fr. o. m. 1980 års taxering. Skatteutskottet, som visserligen då inte inrymde Knut Wachtmeister, var enigt. Lika enigt var näringsutskottet på den här punkten, och riksdagen accepterade också denna skrivning.

För att undvika allt tal om retroaktiv lagstiftning gav man Kockums möjlighet att frånträda det tidigare avtalet, som godkänts av företaget men som inte godkänts av riksdagen. Enligt vad som upplysts i utskottet hade Kockums ingen real möjlighet att dra sig ur avtalet på annat sätt än genom en konkurs. Det är möjligt att så är fallet, men förhållandet torde ha varit detsamma även när det preliminära avtalet slöts, vilket avtal riksdagen hade anmärkningar emot.

När Kockums således inte ville frånträda sitt tidigare avtal eller godta det ändringsförslag som riksdagen krävde, måste företagets förhandlare ha varit medvetna om att riksdagen skulle pröva en lag som begränsade rätten till förlustavdrag. Enligt utskottets uppfattning är det alltså i fallet Kockums – eller Skåne-Gripen, som företaget nu heter – inte fråga om någon retroaktiv lagstiftning, när förslaget till ändrad lagstiftning skulle träda i kraft först den 18 maj 1979 eller den dag då riksdagen godkände näringsutskottets betänkande.

Frågan kvarstår hur det då blir med retroaktiviteten för andra företag. Denna lagändring gäller ju inte bara Skåne-Gripen, utan det är en generell lagstiftning, även om den föranletts av en viss händelse. Utskottet är av den

Onsdagen den
5 december 1979

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

uppfattningen att knappast något företag kan ha varit ovetande om den föreslagna tidpunkten för ikraftträdandet. Den stora uppmärksamhet som detta ärende fått i massmedia och på annat sätt har också varit en garanti för att vetskaper nått ut om att risk förelåg för en skärpt lagstiftning på detta område att tillämpas vid 1980 års taxering. Därför tror jag att man med stor säkerhet kan säga att inget annat företag heller blir utsatt för någon retroaktiv skattelagstiftning.

Som jag inledningsvis nämnde har utskottet begränsat sitt lagförslag till det mest stötande förhållandet. Det gäller de fall då skattebetalarnas pengar används för att lyfta av förlusterna och skulderna. Dessa förluster skall inte betalas en gång till av skattebetalarna genom förlustavdrag. Denna begränsning har också inneburit att någon dispensregel inte ansetts erforderlig.

Utskottet är på det klara med att den förordade lagstiftningen inte löser alla problem på detta område, och man föreslår att en översyn av hela problemkomplexet med förlustavdrag kommer till stånd.

När man läser reservationen till utskottsbetänkandet blir man litet fundersam, liksom när man i dag hör Knut Wachtmeister. Först motionerar man om åtgärder för att råda bot på legala skatteflyktsmöjligheter. Så görs då ett utkast till lagändring som de tillfrågade i institutionerna har vissa erinringar mot, därför att det är för omfattande. Knut Wachtmeister hade också erinringar. Kritiken tas på allvar och förslaget görs om, men då tycker reservanterna att det är för snävt och drabbar för få företag, kanske bara ett. Det är inte mycket kvar av det stolta kravet i motionen att råda bot på den legala skatteflyktsmöjligheten. När jag hört Knut Wachtmeister tycker jag att allting börjar likna den obotfärdiges förhinder.

Jag tror alltså att vad Knut Wachtmeister har sagt i dag inte är mycket annat än den obotfärdiges förhinder. Han sade att det skulle vara en test på om förlusten verkligen var med i förhandlingarna. Det var därför de väckte motionen. Detta är ju ett jättestort misstroende mot statens och andras förhandlare. De skulle alltså inte ha tittat i bolagets balansräkningar, där det stod klart angivet att de här möjligheterna till förlustavdrag fanns. Det kunde alltså inte gärna vara fråga om en test, utan tolkningen av motionen måste vara en efterhandskonstruktion.

Är det bråttom, frågade Knut Wachtmeister. Varför kunde man inte skicka förslaget till lagrådet och andra för att höra efter? Det är bråttom. Först har man, som Knut Wachtmeister sade, hållit på att älta detta ett halvt år, och dessutom gäller det ju 1979 års skatter. Man kan inte gärna fatta beslut om dem när man kommit en bra bit in på 1980.

Jag hävdar alltså att de skäl som i dag har framförts av reservanterna inte är några verkliga skäl. Utskottet har emellertid tagit hänsyn till de gjorda erinringarna i sitt betänkande. Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

KNUT WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Herr Wörnberg ifrågasatte om jag har en ny och annorlunda åsikt. Jag har icke ändrat åsikt. Det var emellertid en helt annan sak när vi i

våras motionerade om att förlustavdragen inte borde medföra stora lättnader för ett företag som redan fått så mycket av staten.

Jag är överens med herr Wärnberg om att förlustavdraget icke bör vara en handelsvara, och jag är också överens med honom om att skattebetalarna inte bör stå för fiolerna i framtiden. Regeringen har emellertid inte lyckats vid förhandlingarna, vilket tyder på, som herr Wärnberg också sade, att frågan om förlustavdragen diskuterats. Den uppfattningen hade dock inte herr Wärnberg när vi för någon månad sedan hade hearings med de berörda parterna.

På vårt håll tycker vi att det är allvarligt att lagstifta retroaktivt. Jag är av den uppfattningen att den tidpunkt då retroaktiviteten så att säga bryts i så fall icke är den 18 maj utan den 19 september. Detta att pröva att lagstifta kan inte jämföras med ett färdigt lagförslag. Min uppfattning styrks av att flertalet remissinstanser var negativt inställda mot just retroaktiviteten.

Sedan till generell lagstiftning. I grundlagen finns det inte något direkt förbud mot generell lagstiftning. Men 1973, när den dåvarande socialdemokratiska regeringen framlade det nya förslaget om regeringsform och riksdagsordning, skrev den dåvarande justitieministern Lennart Geijer bl. a. följande: "Lagstiftningsvägen står således öppen bara för beslut av normkaraktär men inte för det direkta avgörandet av konkreta fall. Bestämmelsen bör därför utformas med utgångspunkt från att ett avgörande i enskilt rättskipnings- eller förvaltningsärendet inte kan komma till stånd genom lag." Detta om den generella lagstiftningen.

Vidare säger Erik Wärnberg beträffande remisskritiken mot det första förslaget att det inte fanns någonting däri som utskottet inte förutsett tidigare. Varför har man då ändrat det ursprungliga förslaget, om man var beredd på den här kritiken?

Herr talman! Eftersom min repliktid har gått ut, ber jag att få återkomma med ytterligare synpunkter.

ERIK WÄRNBERG (s) replik:

Herr talman! Knut Wachtmeister riktade ganska kraftig kritik mot regeringens förhandlare i fallet Kockum, och jag skall inte krasa några kastanjer ur elden för dem, för den kritiken kan vara riktig. Men Knut Wachtmeister säger samtidigt att jag icke hade en aning om huruvida den här frågan hade varit med i förhandlingarna eller inte. Det hade jag naturligtvis inte. Jag hade ingen aning om det därför att regeringens förhandlare – liksom inte heller regeringen i sin proposition – hade sagt ett enda ord om några som helst förlustavdrag. Men att man skulle behöva väcka en motion om att få bort möjligheten att utnyttja rätten till förlustavdrag för att få testat om frågan varit uppe i förhandlingar eller inte – det är väl ändå att konstruera, herr Wachtmeister. Man kunde ju ha frågat statens förhandlare.

Vi har sedan frågat statens förhandlare, och de svarar att förmodligen har man pratat om saken, men man vet inte riktigt vad man har kommit fram till för resultat, om det har varit med i själva förhandlingsuppgörelsen eller inte. Det beskedet har vi fått.

Onsdagen den
5 december 1979

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

Men jag tycker det saknar betydelse i detta sammanhang. Nu finns den här möjligheten till förlustavdrag, och eftersom herr Wachtmeister och jag är överens om att förlustavdrag inte skall vara någon handelsvara, så måste vi vidta åtgärder för att få bort handeln med förlustavdrag. Men det vill herr Wachtmeister nu inte vara med om. Han menar att nu har det blivit fråga om retroaktivitet. Vi visste precis som förut – och då var moderaterna med på det – att det fanns skäl att tro att någon skulle tala om retroaktivitet. Därför gjorde vi den ändringen att i stället för att gälla hela 1979 skulle de nya reglerna gälla från den dag då riksdagen fick vetskap om att den skulle pröva ett nytt lagförslag. Därmed har vi klarat av den kritiken.

För att bemöta kritiken att ändringen var för omfattande och att man skulle få ett dispensystem som skulle vara alldeles för stort och att man möjligen kunde förhindra en och annan normal affärstransaktion, gjorde utskottet om förslaget för att det skulle få en smalare effekt, kanske precis den smala effekt som moderaterna i ett förberedande skede ville ha, nämligen att ändringen bara skulle drabba de affärer där samhället var inblandat.

Vi har alltså tillmötesgått kritiken. Kvar står nu en begränsad skara företag, i det förgångna kanske inte mer än ett eller annat företag, men i framtiden kanske något fler. Därmed är det generella kravet på lagstiftningen uppfyllt. Vi tror i utskottet att vi på detta sätt har tillfredsställt de motionärer som har velat att vi skulle förhindra att förlustavdrag blir en handelsvara plus den stora opinion ute i landet som menar att nu får det vara nog med att dela ut skattebetalarnas pengar till olika skatteflyktsåtgärder.

KNUT WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Jag behöver tydligen upprepa vad vi har sagt dels i motioner, dels i reservationen, nämligen att vi tyckte att det var ett dåligt avtal. Det tyckte vi definitivt att det var. Det var därför vi ville att regeringen skulle förhandla om, för att man skulle slippa de negativa konsekvenser som det medför att skattebetalarna får punga ut med kanske ett par hundra miljoner till på grund av minskade skatteintäkter.

Min fråga kvarstår: Varför gjorde man inte ett nytt remissförfarande? Det gällde ju trots allt ett nytt lagförslag, dels begränsat i tiden, dels begränsat till den offentliga sektorn. Var man rädd för att kritiken i stort sett skulle vara densamma i fråga om det nya förslaget?

Herr Wärnberg sade till mig att det var bråttom därför att det hade gått ett halvt år. Ja, det är riktigt, men jag tror inte att Skåne-Gripen under innevarande år kommer att göra några stora vinster som möjliggör några förlustavdrag. Därför hade det inte varit så förfärligt bråttom.

Sedan kan man också kritisera att förlustavdragen går förlorade i ett visst fall, nämligen vid överlåtelse av tillgångarna, men inte i andra fall. Jag upprepar också den kritik som herr Wärnberg inte har kommenterat, nämligen att man i kommande fall kan kringgå lagen genom att exempelvis tillföra förlustbolag tillgångar för att på det viset inte gå miste om skatteverkningarna av förlustavdragen. Man kan dock inte göra det i det redan aktuella fallet, eftersom avtalet där redan är träffat.

Min kritik kvarstår alltså trots de synpunkter som herr Wörnberg har framfört.

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

ERIK WÄRNBERG (s) replik:

Herr talmán! Herr Wachtmeister sade att "vi skrev i vår motion att man skulle försöka att förhandla om". Men menade man då egentligen någonting med talet om att förhandla om? Jag trodde faktiskt att ni var ute för att stoppa handeln med förlustavdrag och därför ville få en omförhandling, så att inte Skåne-Gripen eller Kockums AB kunde utnyttja de förlustavdrag det var fråga om. Om ni verkligen försökte förhindra det och menade någonting med kravet på ny förhandling, måste det finnas något korrekationsmedel efteråt, ifall företaget vägrade att förhandla om. Var någon ute efter att få, som jag sade i mitt inledningsanförande, opåkallade skattefördelar, så brydde man sig naturligtvis inte om någon omförhandling. – Och det gjordes ju inte heller i det här fallet. Allt skulle ha förfallit, ifall man skulle ha följt herr Wachtmeisters nuvarande linje.

Men skatteutskottet var enigt om att frågan icke fick förfalla på det här enkla sättet. Det var därför skatteutskottet sade att om det inte blir något resultat av omförhandlingen måste vi pröva om vi kan genomföra en skattelagstiftning som förhindrar just de här effekterna. Det är vad vi nu har gjort.

Men nu vill alltså herr Wachtmeister icke vara med om detta. Jag kan inte tolka vad han sade på annat sätt än att han inte menade någonting med sin motion. Den var bara en stolt fana, som han skulle använda i något sammanhang – vartill vet jag inte – men som han inte menade någonting med, eftersom han nu inte vill stå för att man skulle försöka ta bort de vinster som kunde uppstå genom förlustavdragen.

Nu säger herr Wachtmeister att de ändå inte var ute efter att ta bort de vinsterna för företaget, eftersom företaget inte får några sådana under 1980 och följaktligen inte behöver göra några förlustavdrag. Men vad är det då för retroaktiv lagstiftning som vi bråkar om, om man ändå inte behöver använda sig av den vid 1980 års taxering?

Talmannen anmälde att Knut Wachtmeister anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

STIG JOSEFSON (c):

Herr talmán! Utskottets ordförande har här redogjort för utskottets motiv och ställningstagande i denna fråga, men eftersom det är tre partier som står bakom initiativet vill jag ändå säga några ord i detta ärende.

När näringsutskottet i våras hade att behandla propositionen 1978/79:124 om förvärv av Kockums varvsrörelse begärdes ett yttrande från skatteutskottet med anledning av motioner från socialdemokraterna och från tio moderater, där man i båda motionerna krävde åtgärder för att begränsa Kockums AB:s – numera Skåne-Gripen – möjligheter att utnyttja befintliga förlustavdrag.

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

Onsdagen den
5 december 1979

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

Bland undertecknarna av moderatmotionen var också en av reservanterna i det betänkande vi nu behandlar, nämligen Knut Wachtmeister. I denna motion framfördes bl. a. kravet på åtgärder för att undvika icke önskvärda skattekonsekvenser.

Vid utskottsbehandlingen var utskottet enigt om att stödja det yrkande som ställts i nämnda motion från moderata samlingspartiet. Jag citerar: "Såvitt utskottet kan bedöma utgör den komplettering av avtalet som föreslås i motionen 2265 en från olika synpunkter enkel och acceptabel lösning på det nu aktuella problemet. Ett åtagande av Kockums AB att efter hand inbetala ett belopp till staten som motsvarar framtida skattelättnader på grund av förlustavdrag förutsätter fortsatta förhandlingar mellan staten och Kockums AB. Utskottet förordar att staten tar upp sådana förhandlingar."

Sedan säger utskottet: "Skulle dessa förhandlingar inte leda till det av utskottet avsedda resultatet, är utskottet berett att pröva frågan om lagstiftning rörande sådana begränsningar i avdragsrätten, att de kritiserade effekterna av nuvarande regler i det aktuella fallet elimineras fr. o. m. 1980 års taxering."

På den punkten var skatteutskottet enigt. Näringsutskottet och riksdagen ställde sig också bakom detta yttrande.

När förhandlingarna inte gav det resultat man hade väntat samlades utskottet på nytt den 19 september för att diskutera den situation som uppstått på grund av att förhandlingarna med Kockums inte hade gett något resultat och några förändringar inte vidtagits. Utskottet diskuterade frågan vid detta tillfälle mycket noggrant, och man enades om ett förslag med syfte att begränsa förlustavdragen. För att få frågan ytterligare belyst och för att undvika ej förutsedda verkningar uppdrog utskottet åt sitt kansli att under hand inhämta yttranden i frågan från vissa myndigheter och organisationer. I de yttranden som kom in kritiserades förslaget framför allt på två punkter. Dels kritiserades att förslaget var för vittomfattande, dels kritiserades retroaktiviteten.

Utskottet har med sitt slutliga förslag i stor utsträckning beaktat den kritik som framfördes i de inkomna yttrandena. Således begränsades omfattningen till avtal där den offentliga sektorn är den ena parten. Vad beträffar retroaktiviteten föreslås att lagstiftningen endast skall gälla avtal som slutförts efter den 18 maj 1979, alltså dagen efter det att riksdagen beslutat instämma i skatteutskottets av näringsutskottets framförda förslag om att pröva frågan om lagstiftning om sådan begränsning i avdragsrätten att bolags rätt till förlustavdrag i vissa fall bortfaller fr. o. m. 1980 års taxering. Därmed är det enligt min uppfattning klarlagt att förslaget inte innebär någon retroaktivitet. Vi har vid andra tillfällen klart uttalat att man skall kunna lagstifta fr. o. m. den tidpunkt då ett förslag har aviserats.

När jag läser reservationen blir jag något förvånad över att man först instämmer i den kritik som framförts i yttranden över förslaget från den 19 september och sedan inte tar någon hänsyn till att utskottet beaktat de kritiska synpunkter i sitt slutliga förslag både beträffande lagstiftningens omfattning och frågan om från vilken tidpunkt lagstiftningen skall tillämpas.

Utskottsmajoriteten har i båda dessa avseenden i stor utsträckning tagit hänsyn till vad remissinstanserna sagt.

Jag kan inte annat än beklaga att utskottet inte hela tiden kunnat stå enigt i denna fråga. Utskottet inkopplades på frågan bl. a. på grund av den tidigare citerade moderatmotionen. I sitt yttrande till näringsutskottet anknöt skatteutskottet i stor utsträckning till nämnda motion. Utskottet har sedan allvarligt försökt att beakta de synpunkter som framförts i inkomna yttranden. Trots detta bröts enigheten.

Ser vi på sakfrågan kan jag inte finna att någonting har framkommit som skulle föranleda utskottet att frångå den uppfattning som anfördes i yttrandet över motioner om åtgärder för att undvika icke önskvärda skattekonsekvenser.

Förlustavdragen är de mest omdiskuterade avdragen. Givetvis ställs allmänhetens krav högre när den offentliga sektorn ingår som en av parterna i ett dylikt avtal. Inte minst ur den synpunkten är det angeläget att riksdagen vidtar åtgärder för att undvika att avtal där stat eller kommun ingår som den ena parten medför icke önskvärda skattekonsekvenser.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till vad skatteutskottet hemställt i sitt betänkande nr 13.

WILHELM GUSTAFSSON (fp):

Herr talman! Det initiativ från skatteutskottet som ligger på riksdagens bord för behandling i dag bestämdes, kan man säga, egentligen av riksdagen den 18 maj. Det var då man med betydande olust inom samtliga riksdagspartier uppmärksammade att ett statligt övertagande av huvuddelen av ett företag, som omedelbart skulle kosta miljarder av skattemedel, dessutom kunde komma att medföra ytterligare tillskott av skattemedel genom att den kvarvarande resten av bolaget skulle kunna tillgodogöra sig under tidigare år uppsamlade förlustavdrag.

Handel med förlustbolag är en olustig företeelse, och den blir inte mindre stötande när det skapas möjligheter att genomföra den i företag, vilka över huvud taget inte kunnat leva vidare om de inte fått åtnjuta mycket betydande samhällsstöd.

Mot den bakgrunden är det naturligt att överväga nya regler för förlustavdragen och deras utnyttjande. Särskilt angeläget är det att snabbt skapa bättre regler än de nuvarande för de fall då samhälleliga myndigheter och intressen går in och övertar företag som måhända annars endast hade haft konkurs som alternativ.

Det är inte orimligt att hävda att om stat eller kommun med stora ekonomiska insatser går in och övertar den helt dominerande delen av en verksamhet bör den återstående delen vara nollställd vid överlåtelseögonblicket. Annars blir det ju för samhällets del så, att man riskerar att indirekt få tillskjuta ytterligare skattemedel om och när vid överlåtelseögonblicket kvarstående förlustavdrag senare utnyttjas.

Denna principiella ståndpunkt ställer vi i folkpartiet oss bakom.

Med hänsyn till riksdagens ganska klart uttalade beställning i maj och med

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

hänsyn till behovet av snara regler om hur man bör handskas med förlustavdragen vid samhällsövertagande av ett företags huvudsakliga verksamhet ber jag att få yrka bifall till skatteutskottets förslag.

KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Jag är ledsen om jag förlänger debatten, men Erik Wärnberg ifrågasatte om vi menade något med motionen i våras. Ja, självfallet gjorde vi det, eftersom vi hade ett konkret förslag, som också enhälligt godkändes av riksdagen efter tillstyrkan av närings- och skatteutskotten.

Då riksdagen och regeringen fattade ett felaktigt beslut måste vi korrigera det efteråt, säger Erik Wärnberg. Ja, jag förstår att Erik Wärnberg gärna vill ge regeringen en näsknäpp, men jag tycker icke att det kan motivera en retroaktiv lagstiftning. Har regeringen träffat ett dåligt avtal och riksdagen godkänt det, så är det något som vi enligt min uppfattning måste acceptera.

Vidare säger Erik Wärnberg att om nu inte Skåne-Gripen har någon vinst i år att kvitta mot förlustavdragen, så spelar detta med retroaktiviteten inte så stor roll. Jo, det gör det visst det, för det är en principiell fråga. Det gäller en grundlag som träder i kraft om mindre än en månad och som i alla väsentliga delar innebär förbud mot en retroaktiv lagstiftning. Därför är det felaktigt och onödigt enligt min uppfattning att nu i elfte timmen komma med ett sådant förslag.

Men jag understryker ånyo att den osunda handeln med förlustbolag bör stoppas för framtiden. Det har vi understrukit i reservationen, och jag gör det en gång till. Därför tycker jag det är mycket angeläget att saken snart blir utredd, så att vi får en lagstiftning här.

ERIK WÄRNBERG (s):

Herr talman! Jag ställer mig fortfarande frågan: Menade moderaterna någonting med sin motion i våras, när de sedan inte vill fullfölja den? Man visste ju i våras om att det skulle komma kritik mot retroaktiviteten. Man visste om all den kritik som skulle komma om man genomförde en skattelagstiftning. Ändå var vid den tidpunkten även moderaterna införstådda med att om Skåne-Gripen inte gick med på förhandlingar skulle riksdagen vidta någon annan åtgärd, så att man vann motionärernas syften inte bara i den socialdemokratiska motionen utan också i den moderata.

Jag har aldrig i den här frågan dikterats av någon önskan att ge regeringen en näsknäpp, utan jag har hela tiden dikterats av en strävan att skatteutskottet skall stå vid sitt löfte. Om den av riksdagen gjorda anmärkningen och om de förutsättningar som gällde när riksdagen tog sitt beslut den 18 maj icke uppfylls måste skatteutskottet uppfylla sitt löfte. Det är jag verkligen angelägen om. Jag är dessutom verkligen angelägen om att de skattebetalare som får vara med och betala det här kalaset inte skall behöva betala det en gång till, därför att ni moderater under åberopande av rent formella hinder vill springa ifrån syftet med er motion. Jag vill starkt betona att när riksdagen godkände avtalet utan den ändring som moderaterna föreslagit låg bakom det

beslutet skatteutskottets uttalande om att man skulle pröva en skattelagstiftning för att nå samma syfte.

Överläggningen var härmed avslutad.

TALMANNEN: Propositioner ställs först beträffande det i reservationen av Knut Wachtmeister m. fl. i första hand framställda yrkandet om återförvisning av ärendet till skatteutskottet för ytterligare beredning. Om detta yrkande avslås företas utskottets hemställan till avgörande i ett sammanhang.

Jag erinrar om att det i 4 kap. 9 § riksdagsordningen föreskrives följande: "Ärende, i vilket utskott har avgivit beräkande, skall från kammaren återförvisas till utskottet för ytterligare beredning, om minst en tredjedel av de röstande ansluter sig till yrkande om det."

Propositioner gavs på dels bifall till, dels avslag på återförvisningsyrkandet, och förklarades att mindre än en tredjedel av de röstande hade besvarat den först framställda propositionen med ja och att kammaren alltså avslagit återförvisningsyrkandet. Sedan Knut Wachtmeister begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren avslår yrkandet om återförvisning av den i skatteutskottets betänkande 13 upptagna frågan till utskottet för ytterligare beredning röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Erhåller nej minst en tredjedel av de avgivna rösterna har kammaren bifallit återförvisningsyrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades att mer än två tredjedelar av de röstande hade besvarat den först framställda frågan med ja och att kammaren alltså avslagit återförvisningsyrkandet. Då Knut Wachtmeister begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	266
Nej	–	69
Avstår	–	2

Kammaren hade alltså avslagit yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning.

Propositioner gavs därefter på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till reservationen av Knut Wachtmeister m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Knut Wachtmeister begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

*Begränsning av
möjligheterna till
avdrag för förlust
i samband med
överlåtelse av verk-
samhet*

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkande 13 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri som föranleds av bifall till reservationen av Knut Wachtmeister m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Knut Wachtmeister begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 269
Nej – 69
Avstår – 1

§ 8 Föredrogs

Skatteutskottets betänkande

1979/80:16 med anledning av propositionen 1979/80:135 om ändring av anstånds-förfarandet enligt uppbörds-lagen (1953:272), m. m. jämte motion

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9 Rättssäkerhetsfrågor

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1979/80:20 med anledning av motioner angående rättssäkerhetsfrågor.

I detta betänkande behandlades motionerna 1977/78:283 av Per Gahrton (fp),

1977/78:493 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats

1. att riksdagen hos regeringen begärde att förslag framlades om att avskaffa JO-ämbetet och ersätta det med en riksdagens kontrollinstans,

2. att riksdagen i enlighet med vad i motionen sagts hos regeringen begärde att överprövning vid allmän domstol av lagligheten i förvaltningsbeslut möjliggjordes,

1977/78:1416 av Per Gahrton (fp),

1978/79:25 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt nu var i fråga yrkats att riksdagen beslutade att hos regeringen hemställa om en särskild kommission att granska lagars tillämpning och rättspraxis i allmänhet hos offentliga myndigheter och institutioner (yrkande 2),

1978/79:344 av Olle Wästberg i Stockholm (fp),

1978/79:1081 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen hos regeringen begärde förslag som innebar att den formella giltigheten av administrativa beslut skulle kunna prövas i allmän domstol,

1978/79:1093 av Rolf Hagel (apk) och Alf Lövenborg (apk) samt

1978/79:1611 av Gösta Bohman m. fl. (m).

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. beträffande avskaffande av JO-ämbetet avslå motionerna 1977/78:493 yrkandet 1 och 1978/79:1093,
2. beträffande utredning av JO-ämbetet avslå motionerna 1977/78:283, 1978/79:344 och 1978/79:1611,
3. beträffande åtgärder på förvaltningsrättsskipningens område m. m. avslå motionerna 1977/78:493 yrkandet 2, 1977/78:1416, 1978/79:25 yrkandet 2 och 1978/79:1081.

Till betänkandet har fogats ett särskilt yttrande *beträffande utredning av JO-ämbetet* av Per Unckel, Jan Prytz och Allan Ekström (samtliga m).

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Människans undermedvetna är många gånger en intressant företeelse. I går satt jag och undrade varför konstitutionsutskottets betänkande nr 20 påminde mig om rysk 1800-talskonst. Sammanhanget klarnade snabbt.

Det finns en berömd målning av konstnären Ilja Repin. Den visar en scen med snö och döda soldater från rysk-turkiska kriget 1877–1879. Titeln är "Allt lugnt i Schipka-passet". Begreppet "allt lugnt i Schipka" har sedan dess använts för att beteckna en situation, där myndigheter söker dölja problem och missförhållanden genom att påstå att de inte finns.

Där har vi associationen med konstitutionsutskottet. Det har inte märkt upplösningen i rättsapparaten. Det har inte märkt sprickorna och förvittringstendenserna i lagligheten. Det har inte märkt hur människorna alltmer reagerar mot detta. Det har inte lyssnat till den debatt som sedan länge förs om dessa ting. För utskottets ledamöter existerar inte problemet. Allt är lugnt i Schipka.

Nu är emellertid det tråkiga att utskottets attityd inte kan skyllas på okunnighet. År efter år har både från vpk och från annat håll dessa problem utförligt tagits upp. Vi har med exempel efter exempel visat på försummelser, dåligt genomslag för lagar, uppenbara felaktigheter som aldrig rättas till. Utskottet har på sitt bord haft handlingar av vilka sådana ting otvetydigt framgått. Men på 100 år har utskottet aldrig förmått sig till några synpunkter på t. ex. JO:s ämbetsberättelser. Och under mina nästan tio år i riksdagen har

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

Rättssäkerhetsfrågor

Onsdagen den
5 december 1979

Rättssäkerhetsfrå-
gor

jag aldrig hört att utskottet haft den minsta lilla kritiska viskning att komma med mot ämbetsmän eller samhällsapparater. Utskottet t. o. m. koketterar med sitt ointresse genom att inte ens förhandsanmäla någon talare som skall debattera med vpk i detta ärende. Man väntar med det till samma dag, i förvisningen om att sådana här små struntsaker kan man avfärda med en taletid på sex minuter.

Enligt mitt enkla förstånd är det just på ett konstitutionsutskott som det ankommer att aktivt följa rättsdebatten, att försvara grundlagens anda och medborgarnas rättigheter, att visa vaksamhet mot brister i rättspraxis.

Under min tid i riksdagen har jag tyvärr inte funnit att utskottets ledamöter har detta som vägledning. När man ser deras passiva attityd, deras mekaniska uppställning till ämbetsmännens och byråkratins försvar, får man snarast intrycket att de håller på att kvalificera sig själva för kungl. Nordstjärneorden.

Vpk kan inte godta en sådan inställning. Man kan inte längre med bibehållet samvete underlåta att ta itu med dessa problem. Det är en parlamentets skyldighet, och man uppger en viktig parlamentarisk befogenhet om man i tid och otid skall låta sig ledas av solidaritet med byråkratien.

Kärnan i de krav som vpk för fram i sina motioner i detta ärende är följande: JO-ämbetet i sin nuvarande form är helt otillräckligt för den rättsliga kontrollen och kampen mot missförhållandena. Det är den första punkten. Den andra punkten är att de många missgreppen och övergreppen i det administrativa rättssystemet måste åtgärdas. En kontrollprocedur måste tillskapas.

Låt oss börja med JO-ämbetet. Det inrättades en gång som ett riksdagens självständiga organ, ett organ till medborgarnas försvar mot en mäktig byråkrati. Författningshistoriskt är ämbetet en intressant företeelse.

Tidens tand har emellertid också verkat på det ärevärdiga JO-ämbetet. Det uppvisar allt fler svagheter.

Dess resurser är helt otillräckliga. De offentliga apparaterna, liksom lagar, bestämmelser och praxis har blivit ett mycket stort område, i vars undervegetation diverse felaktigheter och maktmissbruk brett ut sig. JO-ämbetet klarar f. n. inte detta, av en rad olika skäl.

JO:s resurser för inspektioner har blivit sämre och nödvändiggör starkare selektion.

Samtidigt visar emellertid bl. a. årets JO:s ämbetsberättelse på att när man gör litet djupare stickprov ute på förvaltningarna, blir resultaten av sådana undersökningar ofta högst oroande och beklämmande. Det visar på ett starkt behov av mer bred och systematisk granskning av förvaltningsväsendet.

Vi har här i riksdagen egentligen ingen verklig uppföljning av våra beslut. Vi sitter här och tror att när vi har beslutat så följs våra beslut mekaniskt av förvaltningsapparaterna. Så är ingalunda fallet. På område efter område visar det sig att förvaltningen missuppfattar, vägrar förstå eller rent av struntar i våra avsikter. Vad som behövs är en systematisk uppföljning av främst alla nya lagar och beslut och dessutom en granskning av att de tillämpas i

grundlagens anda. Allt detta kräver en starkare instans och ett mer organiserat system för rapporter till riksdagen.

Jag finner det därför direkt stötande, när utskottet försöker försvara den nuvarande ordningen med att hänvisa till att JO-ämbetet bör präglas av, som man säger, personlig karaktär. Yttrandet går tillbaka på en passus i reciten. Sådant tal är vad man kallar snömos. Att hålla en byråkratisk övermakt under kontroll är en fråga om resurser, självständighet och civilkurage. Det är definitivt inte en fråga om att skapa personlig atmosfär – som om nu en uppgift skulle kunna fullgöras bättre ju färre som sysslade med den och ju mindre brett och systematiskt den fullföljdes.

JO-ämbetet har tappat i anseende ute bland medborgarna. Detta är obestridligt. Det kan man inte blunda för. JO har också tappat respekt i den högre byråkratin. JO uppfattas som tandlös och tämligen ofarlig. Hans anmärkningar bemöts med axelryckningar. Också sättet att behandla anmälningar och reagera på missförhållanden kan utsättas för stark kritik. Där har dock även riksdagen och konstitutionsutskottet ett stort ansvar. De har alltid förhållit sig passiva och tysta på denna punkt.

Varken JO eller JK är i dag de instanser riksdagen och den politiska exekutiven i landet behöver. Alltmer har de – och då särskilt JK – framstått som obenägna att ingripa mot den högre byråkratins maktmissbruk. JO och JK har blivit delar i förvaltningskarriärerna snarare än självständiga och starka kontrollinstanser.

Det var ingen slump, när en åklagare i strid med bestämmelserna vägrade åtala polisprovokatören Winqvist för hans sabotage mot ett flygplan. Och det var ingen slump när JO fann att åklagare Robert felaktiga handlande inte föranledde någon åtgärd från JO. JO böjde sig för makten i den besvärliga och pinsamma IB-härvan.

Det var ingen slump, när JO godtog att samhällets spetsar skulle få skattefria förmåner av ett stort flygbolag. Man ifrågasätter inte höga herrars privilegier.

Det är ingen slump, när JO står passiv inför de domar där kommunala tjänstemän frias trots att de av privata firmors företrädare uppvaktats med gåvor och förmåner för tusentals kronor. Det måste vara tyst och lugnt kring den kommunala korruptionen – vi skall inte ha någon finsk Saloraaffär här hemma.

Och man kan med smärtsam säkerhet förutse vad som blir följden av att energiminister Petri JO-anmäls för brott mot offentlighetsprincipen och förvaltningslagen. Det blir som vanligt ingenting. En minister och kammarrättspresident i Sverige kan bara inte göra fel.

Herr talman! Förtroendet för rätten och rättsstatligheten är onekligen rubbad. Ännu har det kanske inte skett på ett djupgående sätt, men tendensen är allvarlig. Detta återfaller på demokratins anseende. Det är riksdagens sak att ta ansvar för och åtgärda sådana ting.

Därför menar vpk att det gamla JO-ämbetet spelat ut sin roll. Det bör ersättas med en kontrollinstans, som har kapacitet och självständighet att mer systematiskt ta itu med fel och brister i rättssystemen. Vi anser också att

Onsdagen den
5 december 1979

Rättssäkerhetsfrågor

en särskild kommission borde göra en översyn av förhållandena inom förvaltningen ur dessa synvinklar.

Slutligen menar vi att den administrativa rättskipningen inte längre kan få fortsätta som hittills. Det visar sig i allt fler fall vara synnerligen besvärligt att garantera korrekta förvaltningsrättsliga beslut. Lagar och bestämmelser kan alltför fritt vridas och saboteras inom ramen för detta interna rättssystem.

Därför borde man tillskapa möjlighet att i allmän domstol överpröva förvaltningsbeslutens laglighet. Sådana system finns i en rad andra länder. De har den fördelen att ordentliga möjligheter skapas för den drabbade parten att i offentliga förhandlingar och som en formellt likaberättigad part föra talan. Detta är ägnat att stärka insynen. Det bör vara en spärr mot ovidkommande maktpolitiska hänsyn i den administrativa rättskipningen.

Låt mig, herr talman, sluta med några mer principiella statsrättsliga reflexioner.

Många människor här i Sverige lever under illusionen, att den offentliga kontrollen av och funktionen hos rättssystemen i Sverige skulle vara bättre, mer demokratiska än i andra länder. Allt fler blir emellertid varse, att det inte stämmer. Inslag i den svenska rättstillämpningen blir också allt oftare föremål för pinsam uppmärksamhet utomlands. Det gäller inte minst den nu sorgligt ryktbara undantagslagen, som skapat rättsprivilegier för de högre ämbetsmännen i landet.

Allmänt gäller att byråkratins ställning i Sverige i själva verket är starkare än i många andra jämförbara länder. Den svenska grundlagen är faktiskt uppbyggd så, att den åt de ledande ämbetsmännen skapar ett stort och självständigt revir, där riksdagen har ytterst små möjligheter att ta sig in.

Detta är något som står i motsättning till vad som gäller i många andra länder. Några medlemmar av vpk-gruppen här i riksdagen gjorde i våras en resa till Italien för att studera det italienska parlamentet. Det var, tyckte vi efteråt, väl använda stipendiepengar. Det var ytterst intressant att studera kontrasten mellan svensk och italiensk grundlag och praxis. Den italienska konstitutionen ger t. ex. parlamentet oinskränkt rätt att tillsätta granskningskommissioner, som kan gå in i förvaltningen för att kartlägga problem och missförhållanden. Det är parlament och inte regering som utser kommissioner och offentliga utredningar. Sådana kommissioner kan föranstalta om förhör med tjänstemän, i vilka dessa automatiskt står under sanningsförsäkringen.

Över huvud taget är parlamentets befogenheter och roll i författningssystemet mycket starkare understrukna och garanterade än i Sverige. Bakom allt detta ligger givetvis erfarenheterna från Mussoliniregimen. Man vet i Italien vad som kan ske om demokratins självförsvar försvagas och medborgarrätten urholkas. Även om förhållandena är och har varit annorlunda här i Sverige, tror jag att det är en erfarenhet som vi här i landet bättre borde ta vara på.

Herr talman! Jag yrkar bifall till vpk:s motioner i detta ärende.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Först en korrigering av vad Jörn Svensson sade beträffande ordensväsendet. Han sade att han trodde att vi i konstitutionsutskottet försökte kvalificera oss för Nordstjärneorden. Det är inte så lätt att göra det, eftersom ordensväsendet har avskaffats i vad avser svenska medborgare.

Vidare klagade Jörn Svensson på att ingen annan talare hade förhandsanmält sig. Ja, det utskottsbetänkande som framlagts är enhälligt, och under sådana förhållanden kan man inte på förhand med säkerhet veta om det kommer att bli någon debatt i kammaren. Vad mig personligen beträffar var jag inte här i Stockholm i går eftermiddag och hade alltså ingen möjlighet att kontrollera, om Jörn Svensson hade anmält sig eller ej.

Nu har Jörn Svensson lämnat en lång redogörelse för hur eländigt rättsläget enligt hans mening är i det här landet. Om hans omdömen vore generellt giltiga, skulle det naturligtvis vara illa. Men enligt min mening är det dess bättre inte så. Jörn Svensson ger en vrågbild av verkligheten. Så bedrövt som han vill göra gällande är det inte, och jag är övertygad om att en jämförelse mellan rättsläget i det land han nämnde, Italien, och i Sverige säkerligen inte skulle utfalla till Sveriges nackdel.

Naturligtvis är det därmed inte sagt att det inte finns brister även i vårt rättssystem i olika avseenden. Det begås fel då och då. Fel skall naturligtvis beivras, och grunderna enligt vilka fel begås bör ibland ses över så att nya fel kan förebyggas.

I vpk-motionerna föreslår man en del åtgärder som man tror skulle ha en positiv verkan. Bl. a. vill man, som vi hört, avskaffa JO-ämbetet. Jag har mycket svårt att förstå hur rättsskyddet skulle förstärkas genom ett avskaffande av ett av de extraordinära rättskontrollerande organ som vi har. Ifrån konstitutionsutskottets sida anser vi att JO-institutionen är mycket värdefull. Det innebär naturligtvis inte att vi inbillar oss att de former som JO-ämbetet verkar under just nu är de för alla tider bästa. Det kan bli tillfälle att se över JO-institutionen igen, även om det inte är så länge sedan vi gjorde det, för tre fyra år sedan.

Det har emellertid från regeringens sida signalerats en utredning som skall se över frågan om ämbetsansvaret. Den utredningen skall också enligt uppgift ta upp JO:s och JK:s möjligheter att beivra fel som begås av tjänstemän. Innan vi i utskottet tar ställning till en ny utredning om JO-ämbetet vill vi gärna att utredningen om ämbetsansvaret åtminstone skall komma en bit på väg, för det är onekligen så – det var Jörn Svensson också inne på – att det finns ett nära samband mellan JO:s och JK:s möjligheter att verka och utformningen av ämbetsansvaret.

Det finns också en del annat i vpk-motionerna. Bl. a. hemställer man om en särskild kommission som skall granska lagars tillämpning och rättspraxis i allmänhet hos offentliga myndigheter och institutioner. Såvitt jag kan förstå skulle detta vara en gigantisk uppgift att ålägga en kommission. Det förefaller vara närmast omöjligt för en kommission – hur den än är uppbyggd – att göra en sådan översyn av förvaltningstillämpningen inom hela förvaltningsområdet.

F. ö. är det så att förvaltningslagen, som inte heller är så gammal, redan är föremål för översyn. Innan utskottet tar ställning till några ytterligare åtgärder på det här området vill utskottet avvakta vad som kommer ut av den nya utredningen om förvaltningslagen.

Vi tror alltså inte att rättsläget i alla avseenden och i alla detaljer är gott. Men vi är fullständigt övertygade om att Jörn Svenssons skildring är en våldsam överdrift. Och med hänvisning till det pågående utredningsarbetet och utskottets uttalade önskan att bevara JO-ämbetet ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Konstitutionsutskottets ordförande försöker komma ifrån problematiken. Men han känner sig litet trängd, så därför säger han att han inte tror att allt är gott och väl. Det var bra att höra detta. Som jag mött honom här i kammaren i dessa ärenden har han alltid handlat precis som om allt var gott och väl. Jag har inte i något enda fall – hur grovt och uppenbart det än varit – kunnat förmå Bertil Fiskesjö att erkänna att JO eller någon annan högre tjänsteman begått någon felaktighet. I alla de exempel som jag anfört under många debatter här i kammaren har han alltså ställt sig på den officiella meningens sida.

Låt mig sedan säga att detta med ordensväsendet var vad man kallar en metafor, dvs. en symbolisk bild. Visserligen kan man avskaffa ordnar, men för den skull avskaffar man inte ordensväsendets anda, den falska serviliteten och lojaliteten mot dem som sitter ovanför en. Och det var detta jag avsåg.

Bertil Fiskesjö vill på ett som jag tycker litet egendomligt sätt göra gällande att huvudpunkten i vpk:s förslag är att avskaffa JO-ämbetet – punkt och slut. Sedan säger han att konstitutionsutskottet vill ha det kvar. Men det är inte alls detta som frågan gäller. Vi vill avskaffa JO-ämbetet för att skapa ett effektivare och starkare kontrollinstrument, som skall granska mer fortlöpande och systematiskt och som också skall rapportera till riksdagen på ett annorlunda sätt. Det är vad motionen handlar om i detta stycke – inte blott och bart ett avskaffande av något som redan existerar.

Bertil Fiskesjö tar sin tillflykt till ett gammalt kärt argument, nämligen att det nu har tillsatts en utredning som skall utvärdera ämbetsansvaret. O ja, vi känner till den utredningen väl. När nämligen det kritiska klimatet i fråga om den s. k. undantagslagen blev sådant att marken började bränna under fötterna på dem inom justitiedepartementet, gick man in med en sådan här utredning. Och man gjorde det i lagom tid innan frågan om undantagslagen behandlas nästa vecka. Avsikten med den manövern är alltså mycket uppenbar.

Denna utredning är inte någonting som Bertil Fiskesjö och de som står på hans sida skall åberopa i det här sammanhanget. Ni har ju aldrig velat ha denna utredning – den är framtvungad av opinionen. Tidigare har ni inte velat vidgå att undantagslagen var ett brott mot grundläggande rättsprinciper. Det är först nu, när det blivit oroligt och när den kritik som Bertil Fiskesjö avfärdar

stiger, som ni går med på en sådan utredning.

Sedan säger Bertil Fiskesjö att jag ger en vrångbild av rättsförhållandena här i landet. Det kan man ju alltid påstå. Men vorc det inte bättre om Bertil Fiskesjö ägnade sig åt att ta upp de exempel som jag så många gånger – jag tror tillsammans ett dussintal – har anfört under debatter här i kammaren och där jag ställt frågan till konstitutionsutskottet och i förekommande fall justitieutskottet: Anser ni att denna praxis är riktig, att det är så här lagar skall tillämpas? Jag har aldrig fått något svar.

Jag ställde den frågan i debatten om JO:s ämbetsberättelse härförleden. Där fanns det ett fall som hade stort konstitutionellt intresse. Det gällde att en kommunal myndighet förhindrat en föräldraorganisation att sätta upp ett meddelande på en barnstugas anslagstavla om en aktuell aktion för bättre barntillsyn. Där hade JO sagt att det låg inom den kommunala myndighetens rätt att förbjuda att ett sådant meddelande sattes upp på anslagstavlan, dvs. att förbjuda föräldrar och medborgare att kommunicera med varandra och med daghemspersonalen i en fråga som gällde kamp för bättre barntillsyn.

Jag ställde då frågan till Bertil Fiskesjö: Vad blir följderna om vi godtar detta som en praxis? Måste inte följderna bli en inskränkning i yttrandefriheten och i medborgarnas möjligheter att fritt meddela sig med varandra? Och är inte detta till nackdel? Borde inte riksdagen säga att JO här har solidariserat sig med makten och myndigheten och mot medborgarna på ett sätt som förefaller oss tvivelaktigt?

Jag ställde den frågan därför att jag tyckte att just detta speciella ärende, som jag nu återoppar, hade ett stort symbolvärde. Det var av stor principiell vikt och belyste väldigt mycket av den kritik som jag och andra vpk:are framfört i dessa sammanhang. Men det enda svar jag fick var det vanliga.

När man ställer en fråga konkret så solidariserar sig konstitutionsutskottet och dess ordförande med nästan mekanisk hundraprocentighet med makten – aldrig med medborgarna. Sedan må man tala så mycket man vill om medborgarnas rättssäkerhet, vikten av att medborgarna har insyn osv. Det gäller föga – när man i de praktiska fallen förhåller sig på sådant sätt som här.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det här med Nordstjärneorden var en metafor som jag inte riktigt hade förstått, enligt Jörn Svensson. Utskottet är under alla omständigheter servilt mot dem som sitter ovanför, tror jag orden föll. Man kan ju fråga sig vilka det är som sitter ovanför konstitutionsutskottet. Det är ledamöterna i den här kammaren och inga andra.

Sedan drog Jörn Svensson upp en debatt om JO:s arbete men inte bara det utan också om riksdagens behandling av JO:s ämbetsberättelse. Den diskussionen har vi fört många gånger tidigare, och Jörn Svensson vet mycket väl vilka motiv som jag har angivit för det sätt på vilket konstitutionsutskottet behandlar ämbetsberättelsen. Jag har understrukit gång på gång att den omständigheten att utskottet inte uttalar någon anmärkning mot en eller annan justitieombudsman icke innebär att utskottet eller riksdagen på varje

punkt eller i varje detalj ställer sig bakom JO:s agerande.

Dessutom måste Jörn Svensson medge, om han skall vara rättvis, att jag då och då har gått ifrån den principen och plockat upp de fall som Jörn Svensson har använt sig av i kritiken mot JO. Jag gjorde det inte i den senaste JO-debatten, men i den vi hade dessförinnan bemötte jag även i sak Jörn Svensson punkt för punkt.

Den väntade utredningen om ämbetsansvar skall naturligtvis inte bara syssla med den s. k. undantagslagen utan också med en lång rad andra frågor och bl. a., som jag sade i mitt tidigare anförande, med JO:s och JK:s möjligheter att beivra brott av statstjänstemän.

När Jörn Svensson så höjde pekfingret mot just mig när det gällde undantagslagen, var det nog litet oförsiktigt. Jag råkar faktiskt ha skrivit under en motion till förra riksmötet, där det krävs att denna lag skall avskaffas. Om Jörn Svensson vill mönstra indignation på den punkten, så får han vända sig åt annat håll.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Bertil Fiskesjö fortsätter sin teknik att försöka förvandla politiska realiteter och maktpolitiska problem till statsrättsliga formaliteter. Jag råkar också ha mig bekant att över konstitutionsutskottet står formellt ingen annan än riksdagen. Men det var inte det jag avsåg, utan jag avsåg det förhållande som man brukar kalla för undersåtlighet, dvs. en absolut obenägenhet att angripa de maktcentra som i olika sammanhang missbrukar sin makt. Det var det saken gällde.

Som stöd för min slutsats att man i konstitutionsutskottet präglas och har präglats alltför mycket av den andan, trots att utskottet är en parlamentarisk institution, har jag anført en lång rad exempel – jag skulle kunna anföra många fler – på hur otroligt förvånande obenäget utskottet är att ens vilja medge att svenska ämbetsmän kan göra fel eller att några som helst väsentliga brister vidlåder det svenska rättssystemet.

Jag har kontrasterat denna godtrogenhet – eller blindhet eller falska lojalitet eller vad det nu är – gentemot det förhållandet att ute bland medborgarna uppfattas de här problemen på ett helt annat sätt. Det håller på att sprida sig en misstro mot svensk förvaltning och den svenska rättsapparaten som tar sig uttryck i den offentliga debatten och som för länge sedan borde ha uppmärksamats på ett annat sätt. Den debatten pekar på förrepteelser som kräver verkliga åtgärder och inte bara allmänna deklamationer, och det är detta som så att säga är poängen i vpk:s framställning i denna sak.

Låt mig till sist, herr talman, vända mig litet grand från Bertil Fiskesjö och i stället till företrädarna i utskottet och i kammaren för det socialdemokratiska partiet.

Arbetarklassen och folkflertalet i det här landet är de som i första hand drabbas av brister i rättssystemet och av övergrepp från enskilda ämbetsmän och från byråkratin, av felaktiga tillämpningar av lagar och av missförstånd i fråga om riksdagens avsikter med lagstiftningen. Jag har svårt att förstå, från min politiska utgångspunkt, att de människorna och deras förhållanden

gynnas av att de socialdemokratiska representanterna så ömsint och konsekvent sluter upp bakom avfärdandena och oviljan att se rättsproblemen i ögonen.

En gammal tysk arbetarledare, August Bebel, socialdemokrat till yttermera visso, sade en gång: Att lag och laglighet upprätthålles är framför allt av vikt för de svaga i samhället. De starka behöver ingen lag.

Jag tror att det vore nyttigt, om vi i arbetarrörelsen tillsammans bildade front mot de tendenser på det rättsliga området och i de byråkratiska apparaterna som med rätta väcker sådan oro ute bland folk i dag.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag har aldrig i någon av de många debatter vi har fört om det rättsliga tillståndet i vårt land påstått att det inte förekommer att tjänstemän av olika kategorier gör fel. Det vore ju löjligt att komma med ett sådant påstående, det vet vi alla mycket väl.

Den omständigheten att konstitutionsutskottet avvisar vpk:s motioner innebär ju inte att vi i utskottet är mindre intresserade av de rättsliga förhållandena i landet än vad vpk är. Men vi har inte ansett oss kunna biträda de förslag som vpk rent konkret har lagt fram.

Här finns t. ex. ett förslag om att avskaffa JO-ämbetet. Vi andra tycker att JO-ämbetet är en värdefull institution som kan ha sina brister och som vi skall försöka förbättra men som vi absolut inte bör avskaffa. Jörn Svensson kan inte ta den omständigheten till intäkt för att vi skulle vara mindre intresserade av rättssäkerheten här i landet än vpk.

När vi hänvisar till pågående utredningar kan det naturligtvis låta litet grått och trist, men utredningsarbete är den metod vi använder för att ständigt söka oss fram till nya och bättre lösningar.

Jörn Svensson skall inte ett ögonblick inbilla mig att man t. ex. genom att tillsätta en stor kommission, som enligt motionen i realiteten skulle ha till uppgift att se över rättstillämpningen i hela förvaltningen, egentligen skulle kunna åstadkomma någonting av vikt. Uppgiften är helt enkelt för opreciserad och för stor.

Förslag i den här riktningen kan man förstås alltid lägga fram. De gör sig bra i propagandan, och man kan ta dem som utgångspunkt för allmänna utfall mot meningsmotståndare. Men Jörn Svenssons inlägg är ingenting annat än en orättvis feltolkning av ambitionen hos alla dem här i kammaren som inte anser sig kunna biträda vpk:s förslag varje gång de kommer upp.

HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag kan gärna biträda och instämma i det uttalande som August Bebel på sin tid gjorde, när det nu förts in i Sveriges riksdag via Jörn Svensson, men därifrån är steget väldigt långt till att omfatta de uppslag som har förts fram från vpk-håll. Vi socialdemokrater i konstitutionsutskottet har bedömt dessa uppslag, och vi har inte kunnat finna att något av dem skulle kunna leda till de resultat som Jörn Svensson själv ställer i utsikt.

För det första föreslår han att JO-ämbetet skall avskaffas och ersättas med

Onsdagen den
5 december 1979

Rättssäkerhetsfrågor

en riksdagens kontrollinstans. I klartext bör detta betyda att vi skall ha ett särskilt utskott här i riksdagen som skall arbeta med dessa frågor. Det skulle innebära att några riksdagsledamöter helt skulle ägna sig åt de uppgifter som nu justitieombudsmännen sköter. Till sitt förfogande skulle de ha ett stort kansli, och de skulle träffa sina avgöranden på grundval av muntliga och skriftliga föredragningar från juristerna i detta kansli. Det skulle säkert vara svårt att ägna sig åt något annat politiskt arbete, och jag vet inte om inte åtminstone mina väljare skulle anse att jag, om jag deltog i det arbetet, skulle uteslutande ägna mig åt sådan verksamhet som jag nu i någon liten mån utövar i riksdagens valprovsningsnämnd. Det hör väl vidare till det helt omöjliga att dessa frågor skulle föras upp här i kammaren så att vi varje dag i veckan skulle diskutera fall av den typ som prövas av justitieombudsmännen f. n.

För det andra föreslår vpk, i två motioner f. ö., att det skall införas en överprövning från de allmänna domstolarnas sida av lagligheten i förvaltningsbeslut. Vid andra tillfällen har Jörn Svensson och andra varnat för de allmänna domstolarna. Här vill man lägga överprövning hos dessa domstolar. Jag kan inte se att det är någon lämplig väg.

För det tredje föreslår vpk en särskild kommission, som skall granska lagars tillämpning och rättspraxis i allmänhet hos offentliga myndigheter och institutioner. Den skulle få en mammutuppgift, som det säkert inte är möjligt att klara, annat än översiktligt.

Jörn Svensson menade att man från arbetarklassens sida skulle föra en annan politik än den socialdemokraterna för på de här punkterna. För min del vill jag säga, att i arbetarklassens och folkflertalets intresse vore det olyckligt om man raserade JO-ämbetet, införde en överprövning från de allmänna domstolarnas sida och lät det hela mynna ut i en allmän stor folkkommision.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Det är alltid intressant när man lyckas locka upp någon socialdemokrat, som känner sig träffad av att han har solidariserat sig med de borgerliga i olika frågor. Av det kan komma många givande debatter.

Jag skulle vilja fråga Hilding Johansson: Om man har en rättslig kontrollinstans som arbetar på parlamentets uppdrag och det visar sig, vilket ändå är uppenbart för oss alla, att denna instans inte hinner och ofta, vad jag kan förstå, heller inte vågar gripa in på det sätt som vore önskvärt, inte åstadkommer den korrigerande av rättsliga missförhållanden som borde förekomma – är det inte då dags att tänka på att denna kontrollinstans kanske blivit för gammal, att dess former inte svarar mot det moderna statslivets och offentliga livets krav och att den måste ersättas med en annan riksdagens instans som är bättre organiserad, har större kapacitet och där det även finns människor som står självständiga gentemot de högre ämbetsmännens intressen? Jag är inte säker på om Hilding Johanssons medlemskap i en sådan instans skulle bidra därtill, men chansen skulle ändå vara större om man fick folk från något annat område än från den relativt interna krets från vilken i

dag de högre ämbetsmännen rekryteras.

Sedan säger Hilding Johansson att folkflertalets och medborgarnas intressen inte skulle gynnas av att man fick möjlighet till en överprövning i en öppen domstolsförhandling av lagligheten i förvaltningsbeslut. För all del, det finns brister också i de allmänna domstolarna. Vi har bl. a. företrätt den uppfattningen att de i vissa specialmål, t. ex. familjerättsmål, inte är det bästa forum utan där bör kompletteras med annan sakkunskap. Men det är ändå, rent allmänt sett, bättre ifall en medborgare har möjligheten att i en offentlig domstol, vid en offentlig förhandling – och dessutom i den positionen att han eller hon är erkänd som en likaberättigad rättslig part – föra sin talan gentemot förvaltningen än om förvaltningen i en rent intern form har att besluta om medborgarens angelägenheter.

Vi har praktiska exempel från vissa länder, där rättsförhållandena sannernligen inte är idealiska i övrigt – t. ex. USA och Tyska förbundsrepubliken – men där sådana överprövningssystem förekommer. Och vi har kunnat konstatera att det där har varit möjligt att avvärja följderna av förvaltningsrättsliga övergrepp – t. ex. mot politiskt oppositionella personer, som byråkratin på olika sätt har velat komma åt – genom att föra saken till den större offentlighet som överprövningen medför. Vår uppfattning på den här punkten innebär ingen övertro på det allmänna domstolväsendet, men vi anser att man ändå klart kan se att en människa i en sådan offentlig prövning, där han eller hon är erkänd som part, normalt sett alltid står starkare än i en ensidig prövning.

Jag tror inte att Hilding Johansson som företrädare för socialdemokratin kan bestrida att det alltför länge, under alltför många decennier, har gjorts alltför litet åt det svenska rättssystemet och den svenska förvaltningen för att garantera mer av demokratisk insyn.

Det vore bra om jag nu lyckas reta Hilding Johansson till en större aktivitet på det området än den han har visat under de många sessioner där vi från vpk har väckt de här frågorna. Där har han också betett sig på det sättet att han inte velat vidgå att det finns anledning att framställa skarp kritik. Han har agerat där på ett sätt som stämmer överens med det som man alltför ofta iakttar bland människor som hör till det politiska etablissemanget i Sverige, nämligen att de har en sorts automatisk känsla av att de måste solidarisera sig med ämbetsmännen och byråkratin så fort det kommer kritik nerifrån.

HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Så länge Jörn Svensson inte kan komma med några bättre praktiska uppslag än dem som har presenterats i de motioner vi i dag behandlar, så retar det mig inte.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Det var en synnerligen avslöjande redogörelse för Hilding Johanssons attityd. Han skall sitta still och vänta på att det skall komma fram förslag från vpk, som kan vinna hans nåd, innan han gör någonting.

Överläggningen var härmed avslutad.

M o m . 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 493 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet 20 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 493 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 317

Nej - 20

M o m . 2

Utskottets hemställan bifölls.

M o m . 3

TALMANNEN: Propositioner ställs först särskilt i fråga om var och en av de motioner, beträffande vilka under överläggningen framställdes bifallsyrkande och därefter i fråga om utskottets hemställan i övrigt.

Yrkande 2 i motion 493 av Lars Werner m. fl. och motion 1081 av Lars Werner m. fl.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels dessa motionsyrkanden, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet 20 mom. 3 såvitt avser yrkande 2 i motion 493 av Lars Werner m. fl. och motion 1081 av Lars Werner m. fl. röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionsyrkandena.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträk-

ning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 317
Nej – 20

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

Yrkande 2 i motion 25 av Lars Werner m. fl.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen i denna del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet 20 mom. 3 såvitt avser yrkande 2 i motion 25 av Lars Werner m. fl. röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 315
Nej – 20

Utskottets hemställan i övrigt
Bifölls.

§ 10 Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkande

1979/80:21 med anledning av motion om inrättande av en besvärnsnämnd för statsförvaltningen.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11 Särställningarna för vissa företag och myndigheter vid leveranser till staten, m. m.

Föredrogs finansutskottets betänkande 1979/80:6 med anledning av propositionen 1978/79:134 om behandlingen av gällande särställningar för vissa företag och myndigheter vid leveranser till staten, m. m., jämte motioner.

I propositionen 1978/79:134 hade regeringen (budgetdepartementet) – efter förordning av budgetministern Ingemar Mundebo – föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer som angetts i propositionen för behandlingen av

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

gällande särställningar för vissa företag och myndigheter vid leveranser till staten.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen redovisas hur regeringen avser att behandla gällande särställningar för AB Allmänna Förlaget, Svenska Utbildningsförlaget Liber AB, Swedair AB, SJ:s resebyråer, Statskonsult AB, Allmänna Bevakningsaktiebolaget och televerkets larmdivision vid leveranser till staten. I fråga om AB Allmänna Förlaget, Svenska Utbildningsförlaget Liber AB, Swedair AB, SJ:s resebyråer och Statskonsult AB bedöms särställningarna kunna upphävas. Swedair AB bör ges möjlighet att övergångsvis sluta femåriga avtal med de myndigheter som nu anlitar företaget. I övriga fall bedöms övergångsåtgärder ej vara erforderliga när särställningarna upphör.

Särställningen för Allmänna Bevakningsaktiebolaget och televerkets larmdivision vid anordnandet av bevakning kommer att ses över inom regeringens kansli. Härvid kommer att prövas om särställningen kan begränsas till att endast omfatta från säkerhetssynpunkt prioriterade bevakningsobjekt.

I propositionen berörs även frågan om myndigheternas val mellan olika entreprenadformer. Förslag om att reglera myndigheternas upphandlingsverksamhet i detta avseende avvisas.”

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1978/79:2454 av Erik Hovhammar m. fl. (m) såvitt nu var i fråga (yrkandena 1–3, 5 och 6),

1978/79:2455 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari föreslagits att riksdagen beslutade avslå propositionen 1978/79:134,

1979/80:20 av Kjell-Olof Feldt m. fl. (s), vari hemställts att riksdagen skulle avslå propositionen 1978/79:134.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med avslag på motionerna 1978/79:2455 och 1979/80:20 godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:134 för behandlingen av gällande särställningar för vissa företag och myndigheter vid leveranser till staten,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2454 yrkandena 1–3, 5 och 6.

Reservation hade avgivits av Kjell-Olof Feldt, Paul Jansson, Per-Axel Nilsson, Anita Gradin, Roland Sundgren, Torsten Karlsson och Karin Flodström (samtliga s) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionerna 1978/79:2455 och 1979/80:20 skulle avslå propositionen 1978/79:134.

ROLAND SUNDGREN (s):

Herr talman! Nu börjar det märkas att vi haft borgerliga regeringar under några år. Nu börjar propositioner komma som bygger på utredningar tillsatta av någon av de borgerliga regeringarna. Det ärende vi nu behandlar grundar sig på den av budgetminister Mundebo 1977 tillsatta enmansutredningen, monopolutredningen. Nu börjar de små, smygande stegen tas mot ökade privata vinstintressen i statlig verksamhet – oavsett om de är befogade eller ej. I det här fallet är de inte befogade.

Denna proposition lades fram av folkpartiregeringen i våras, och den gäller ett upphävande av särställningarna för AB Allmänna Förlaget, Svenska Utbildningsförlaget Liber AB, Swedair AB, SJ:s resebyråer och Statskonsult AB.

Propositionen bygger enligt vår uppfattning på en dogmatisk liberal grundsyn, enligt vilken de fria marknadskrafterna alltid antas skapa det bästa resultatet. Utifrån denna grundsyn skildras de särställningar som vissa myndigheter och företag erhållit som någonting i sig negativt och som stridande mot marknadshushållningens principer. Monopolutredningen, vars första delbetänkande Konkurrens på lika villkor ligger till grund för propositionen, har inte kunnat påvisa att särställningarna medfört några olägenheter för allmänheten. Trots detta förs såväl i utredningsbetänkandet som i propositionen ett teoretiskt resonemang som utmynnar i förmodanden att särställningarna leder till lägre effektivitet.

Vi kan inte acceptera detta ensidiga synsätt. Särställningarna har nämligen kommit till av olika, högst konkreta, skäl. I vissa fall är det fråga om myndighetsutövning och en strävan att genom samordning uppnå bättre villkor och effektivitetsvinster för statsförvaltningen. I andra fall har orsaken varit att statsmakterna inte kunnat acceptera de följder som de fria marknadskrafternas spel resulterar i. Detta har exempelvis varit aktuellt när det gällt att förhindra uppkomsten av eller bryta privata monopol eller då regionalpolitiska sysselsättningsskäl förelegat.

Enligt vår uppfattning kan det inte vara rimligt att genomdriva de förändringar för myndigheter och företag som föreslås i propositionen enbart utifrån allmänna och abstrakta gammalliberala principer. Det borde vara självklart att sådana åtgärder vidtas endast om det konkret går att påvisa att väsentliga fördelar står att vinna. Detta är inte fallet, utan de föreslagna förändringarna skulle i själva verket få negativa konsekvenser. I propositionen och i utskottsmajoritetens skrivning har man enligt vår mening alltför lättvindigt förbigått de problem som i vissa fall skulle uppkomma för sysselsättningen och det ekonomiska resultatet i de direkt berörda myndigheterna och företagen. Likaså har man helt negligerat de risker för försämrad service och kvalitet, fördyringar och ökad arbetsbelastning som statsförvaltningen i dess helhet skulle drabbas av.

Vi vill särskilt peka på de olyckliga konsekvenser som skulle uppstå, om Allmänna Förlagets särställning upphävdes. Myndigheternas utgivning av publikationer och framställning av trycksaker har reglerats centralt i olika former under de senaste 60 åren. Genom att Allmänna Förlaget inrättats har

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

Onsdagen den
5 december 1979

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

ett starkt behov av samordning och effektivisering av den statliga upphandlingen av trycksaker kunnat tillgodoses bättre än tidigare. För konsumenterna innebär det förhållandet att särställningen upphör en stor nackdel. Nu vet kunderna vart de skall vända sig då det gäller statliga publikationer. Man får därigenom en enkel och bra distribution, och marknadsföringen kan bedrivas aktivt då det gäller alla statliga prisbelagda publikationer genom insatser av marknadskonsulenter, genom utgivning av kataloger och säljbrev osv. Ett upphörande av särställningen innebär en irriterande splittring för såväl myndigheter som allmänhet. Den nu gällande ordningen gör det däremot möjligt för statens upphandlare att få en god marknadsöverblick, och fler tryckerier än tidigare har fått möjlighet att konkurrera om det statliga trycket.

Allmänna Förlaget upphandlar grafiska produkter och tjänster från ca 200 företag. Vi tycker det är märkligt att centerpartiet, som säger sig slå vakt om de små och medelstora företagen och som betonar vikten av en effektiv regionalpolitik, går med på en reform som i sin förlängning innebär att dessa ca 200 företag över hela landet som i dag trycker statliga publikationer och gör tjänster till Allmänna Förlaget i stor utsträckning kommer att få svårigheter att göra det i fortsättningen. Dessa företag kommer att i en hård och osystematisk marknadsmässig prövning slås ut, utan att priserna för den skull blir lägre. Centern medverkar alltså till en koncentration av företag på det grafiska området som främst kommer att drabba de mindre orterna, där det lokala underlaget i dag är för litet. Det blir främst Stockholmsområdet som kommer att gynnas av detta.

Vi finner också att förslaget om att upphäva särställningen för Svenska Utbildningsförlaget Liber AB är helt oacceptabelt. Som klart framgår av utredningen Läromedelsmarknaden präglas läromedelsmarknaden av en kraftig dominans för ett privat företag, nämligen Esseltekoncernen. År 1976 svarade denna ensam för nära hälften av den totala läromedelsförsäljningen i landet. Det är anmärkningsvärt att i en situation med ett hotande privat monopol på detta för utbildningsväsendet och opinionsbildningen viktiga område föreslå åtgärder som riktar sig mot ett av de få återstående konkurrentföretagen.

Även i fråga om de övriga berörda myndigheterna och företagen innebär förändringarna nackdelar. Swedair har en viktig funktion när det gäller att lösa militära flygtransportproblem i beredskapstillstånd eller krig. Företaget har byggt upp betydande personella och materiella resurser för att uppfylla de krav på transportkapacitet som följer av särställningen. Det är inte rimligt att företaget åsamkas ekonomiska förluster på grund av växlande uppfattningar hos statsmakterna. De föreslagna förändringarna skulle dessutom negativt påverka även andra av bolaget bedrivna verksamheter genom att de gemensamma omkostnaderna skulle slås ut på en mindre verksamhetsvolym. Dessutom skulle en nedskärning av underhållsorganisationen försämra möjligheterna för flera av branschens bruksflygbolag och för allmänflyget i övrigt att erhålla erforderligt underhåll.

Den föreslagna förändringen för SJ:s resebyråer är också enligt vår mening

helt omotiverad. Vi ser ingen anledning att ändra förutsättningarna för en verksamhet som enligt en allmän uppfattning fungerar bra. Härtill kommer att SJ:s resebyråer redan i dag i vissa hänseenden i sin verksamhet får vidkännas en del begränsningar som inte drabbar de konkurrerande resebyråerna.

Med det sagda vill jag, fru talman, yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen, vilket innebär bifall till motionerna 1978/79:2455 och 1979/80:20 och därmed avslag på propositionen 1978/79:134.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Fru talman! Regeringen vill i sin proposition 1978/79:134 upphäva den särställning vissa företag och myndigheter i dag har, en särställning som de fått för att skydda samhällliga intressen. Det är också en särställning som de fått för att inte de privata monopolen utifrån sina enskilda vinstintressen fritt skall få exploatera för medborgarna väsentliga intressen och behov. I vänsterpartiet kommunisternas partimotion betecknar vi regeringens förslag som ett uttryck för liberal dogmatism, och vi avvisar förslaget.

Socialdemokraterna hyser uppenbarligen samma uppfattning, om än av något andra skäl. De accepterar marknadshushållningens principer men avvisar ändå propositionen. I sak hamnar vi därmed på samma ståndpunkt.

Vill man vara välvillig, skulle man naturligtvis kunna beteckna såväl propositionen som utskottsmajoritetens förslag som uttryck för aningslöshet och okunnighet om hur vår svenska ekonomi i dag fungerar. Det är en ekonomi som alltmer kommit att domineras av ett fåtal nationella eller multinationella bolag, sammanflätade med finanskapitalet, en ekonomi där allt färre bolag får allt större makt.

Nu är det inte vare sig aningslöshet eller okunnighet från regeringens och utskottets sida. De kan inte ha varit så helt blinda för fakta. De kan inte så helt ha somnat in i regeringskansliernas korridorer att de undgått att se de accelererande monopoliserings- och koncentrationstendenserna i det svenska näringslivet.

Fru talman! Utskottsbetänkandet och propositionen är i stället uttryck för en ideologi där privatkapitalistiska företag alltid ses som förmer än statliga eller samhällliga – en ideologi som inte tålde ljuset ens under den liberala konkurrensfilosofins mest blomstrande dagar. För den tid då – för att citera direktiven till monopolutredningens betänkande – ”sund konkurrens rådde mellan företagen i syfte att främja medborgarnas välfärd” har aldrig existerat. Det är också en ideologi som man t. o. m. sedan länge övergett vid våra national- och företagsekonomiska institutioner och högskolor. Där förklarar man inte allsköns lönsamhetsmyter i välfärdsekonomiska tappningar. Där förklaras mer öppet att de Friedmanska recepten om välfärden för fåtalet endast kan nås på bekostnad av Bohmans svångrempolitik.

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

Med vad motiverar man egentligen upphävandet av särställningarna för Allmänna Förlaget, Swedair, SJ:s resebyråer, Utbildningsförlaget Liber och Statskonsult AB?

Utskottet skriver att målsättningen skall vara att avveckla särställningarna om inte särskilda skäl talar för dem. Då frågar man sig oroligt om den tid snart nalkas då vi får höra samma resonemang vad gäller televerket, posten och SJ. Deras monopolställning skulle upphävas av det enda skälet att de är monopolföretag. Man frågar sig: Varför appliceras inte motsvarande resonemang på en rad privata företag? Många har en helt dominerande ställning på marknaden, alltså måste dessa upphävas, företagen förstatligas och demokratiseras – så skulle man också kunna föra resonemanget. Men regeringen går den motsatta vägen. Det faktum att vissa funktioner överförts och getts en särställning i samhällslivet har naturligtvis, som Roland Sundgren redogjorde för, sina högst konkreta förklaringar och skäl. Inte bara samhällseliga, regionalpolitiska, utan också rationella för skattebetalarna som därmed fått se de samhällseliga utgifterna minska. Ta t. ex. Utbildningsförlaget Liber. När man upphäver dess särställning kommer med största sannolikhet Esseltekoncernen att få en än mer ökad makt. Och den har redan omkring hälften av läromedelsproduktionen i sin hand.

Propositionen berör också en annan sida, nämligen det faktum att man i dag inte har möjlighet att samordnat styra sina inköp utifrån just samhällsekonomiska hänsyn. Från vpk har vi tidigare förordat det. Vad skulle det t. ex. inte innebära rent samhällsekonomiskt om landsting och kommuner och statliga verk och myndigheter styrde inköpen av arbetskläder till företag som Algots Nord? Vad skulle inte det innebära för kvinnorna där och för jobben?

Också om man ser till de strikt företagsekonomiska konsekvenserna och enbart ser till effektiviteten i mycket begränsad mening är regeringens förslag otillräckligt. Ett faktum som återopats inte bara av de fackliga organisationerna i deras remissyttranden utan också RRV m. fl.

Slutligen något om bevakningsmarknaden. ABAB:s särställning skall visserligen inte upphävas men väl ses över, säger man i utskottets betänkande. Fru talman! Det bäddar för ett djungelns krig på ett redan utsatt område. Det bäddar för att den privata Securitasgruppen får totalt monopol inom ett oerhört känsligt område.

Jag vill med detta, fru talman, yrka bifall till vår motion som avslår propositionen. Det kravet sammanfaller med yrkandet i socialdemokraternas reservation.

BO SIEGBAHN (m):

Fru talman! Roland Sundgren började sitt inlägg här med djupa brösttoner av ideologisk natur och talade om att vi nu börjar se hur de borgerliga regeringarna kommer fram med lagstiftning som representerar deras ideologiska uppfattningar. Det är väl alldeles riktigt. Varför skulle de inte göra det?

Det är alltså snarare ett beröm när man konstaterar att den trepartiregering

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

som vi nu har och dess företrädare lägger fram propositioner som ger uttryck för de allmänna värderingar som förekommer på den borgerliga sidan. Bakom den här propositionen ligger naturligtvis uppfattningen att statens och kommunernas upphandling i stort skall följa marknadsprinciper. Det reagerar nu Roland Sundgren emot, liksom reservanterna i utskottet och motionärerna.

Jag vill ändå påpeka att det en gång fanns en finansminister som hette Gunnar Sträng och som 1973 lade fram en proposition om den offentliga upphandlingen, där han anförde följande:

”Myndigheterna bör inte kunna välja ett från strikt affärsmässig synpunkt mindre förmånligt anbud i syfte att exempelvis främja sysselsättningen.”

På den borgerliga sidan har man alltså uppfattningen – det hade på sin tid också den socialdemokratiska regeringen – att det är affärsmässiga principer som skall vara vägledande för den statliga upphandlingen.

Den socialdemokratiska regeringen – eller de socialdemokratiska regeringarna – har på sin tid på en del punkter gått ifrån de principerna. Man har av olika skäl infört en monopolställning på ett par områden, som Roland Sundgren har berört.

Nu har man gjort en översyn av upphandlingssystemet, sedan man fått en del års erfarenheter. Man har låtit göra en utredning, som man har låtit remissbehandla, och detta har resulterat i en proposition, där man konstaterar att det har varit förenat med klara nackdelar att behålla den här monopolställningen, och man har undersökt i vilken utsträckning man kan avskaffa den. Det har nu alltså lagts fram ett förslag om det, där man på de flesta punkter omedelbart avskaffar monopolställningen och beträffande Swedair föreskriver en viss övergångstid. Detta är i enlighet med de allmänna principer som varit vägledande för t. ex. upphandlingskungörelsen och den tidigare politiken.

Reservanterna har inte anförts särskilt starka argument. De för fram synpunkten att det inte har varit nämnvärda ekonomiska nackdelar med de här monopolen.

Enligt min mening är det motsidan som skall ha bevisbördan. Det skall vara bevisat att det har varit mycket väsentliga fördelar för att man skall behålla monopolen. Men reservanterna tar den mycket konservativa ståndpunkten att monopol är berättigade och att de endast skall kunna upphävas om detta innebär mycket väsentliga fördelar.

Nu har regeringen i propositionen fastlagt att det finns fördelar med att upphäva monopolsystemet, och därmed tycker jag att den frågan i stort sett är besvarad.

I stället för att lägga huvudvikten vid den synpunkt som innebär att det skall bevisas vilka konkreta nackdelar som skulle uppstå efter ett upphävande, har man fört fram en del enligt min uppfattning mycket bisarra synpunkter. Man talar om att det skulle innebära sysselsättningssvårigheter i de berörda företagen. Det var bl. a. Roland Sundgren också inne på. Det har även motionärerna talat om i motionen 20. Också i reservanternas uttalande finns samma tankegång återgiven.

Onsdagen den
5 december 1979

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

Samtidigt säger man att de här monopolföretagen har skött upphandlingen på ett sådant sätt att den inte skulle kunna bli billigare om den sköttes på annat sätt.

Men de här två synpunkterna går inte ihop. Antingen är det så att monopolföretagen har skött upphandlingen lika bra. I så fall kan ett upphävande av monopolställningen inte innebära att de förlorar möjligheterna att även i fortsättningen leverera till staten. Då är de konkurrensdugliga, och då förlorar de ju heller ingen sysselsättning. Eller också har de inte skött sina uppgifter lika effektivt, och då kan de naturligtvis förlora sysselsättning, men i så fall blir det ju ökad sysselsättning i de privata företag som eventuellt då i stället får jobben. Totalt sett blir det ingen förändring.

Det är klart att de privata företagen kanske ibland med ett lägre antal anställda kan sköta samma uppgifter, och då kan det naturligtvis bli en viss minskning av sysselsättningen. Men det är väl inte ett socialdemokratiskt krav att man skall bibehålla sysselsättningen bara för dess egen skull, utan det måste väl ändå finnas ett effektivitetskrav. I den mån en verksamhet kan utföras med ett mindre antal anställda skall den således också genomföras på det sättet. Det är endast i ett speciellt arbetslöshetsläge som andra tankar kan komma fram. Vi får vara tacksamma över att socialdemokratin inte har drivit sådana tankegångar, i motsats till exempelvis den engelska fackföreningsrörelsen, där man aldrig har velat minska antalet anställda, t. ex. vid en viss maskin, även om man fick betydligt effektivare maskiner där färre arbetare kunde göra samma produktionsinsats.

Jag finner alltså de skäl som anförts från socialdemokratisk sida föga bärande och dessutom inbördes motstridande. Särskilt är det märkligt att man tar ett sådant exempel som SJ:s resebyrå. I reservanternas yttrande finns inte något motiv anført för att man skulle bibehålla den monopolställningen. Men jag delar reservanternas uppfattning, att den verksamheten nog sköts ganska bra, och jag ser inte någon fara för att SJ:s resebyrå skulle behöva minska sin arbetsstyrka vid ett upphörande av monopolställningen för dess del.

Däremot kan det naturligtvis uppstå vissa problem med Liber och Allmänna Förlaget, men detta är behandlat i propositionen. Där finns också anvisningar om hur man skall pröva sig fram så att man inte förlorar vissa fördelar som har förelegat med en centralisering. Man skall kunna ha frivilliga avropsavtal osv. Frågan kommer att följas av regeringen.

Med de här orden ber jag, fru talman, att få yrka bifall till finansutskottets hemställan i betänkandet nr 6.

Men i betänkandet behandlas också en motion som väckts av en del moderater med Erik Hovhammar som första namn. Den tar huvudsakligen upp problem rörande vissa andra företag än de som behandlats i propositionen, och jag vill med några ord beröra även dessa.

I motionens yrkande nr 1 understryks angelägenheten av att fullfölja arbetet med att i största möjliga utsträckning begränsa statliga monopol och särställningar. Utskottet ansluter sig i princip till yrkandet, men understryker att "den viljeinriktning som uttryckts i propositionen och som utskottet

anslutit sig till är fullt tillräcklig för en fortsatt verksamhet på det här aktuella området". Härmed har sålunda motionärernas önskemål tillgodosetts.

Övriga yrkanden i motionen i vad avser finansutskottet har emellertid inte bifallits.

Yrkandena 2 och 3 berör av riksdagen tidigare fattade beslut om arbetspsykologiska konsultinsatser i de nya arbetsmarknadsinstituterna och placering av mikrofilmning av svensk dagspress. Särskilt på den sistnämnda punkten anser jag att starkt fog finns för de av motionärerna framställda yrkandena, men med hänsyn till de beslut som förhållandevis nyligen träffats här i riksdagen är det kanske inte lämpligt att just nu kräva en omprövning av besluten.

Yrkandet 5 berör turisttrafiktillstånd och bohagstransporter. Den första frågan har tidigare varit föremål för behandling i trafikutskottet, som begärt att regeringen skall följa utvecklingen på området och om så behövs till riksdagen inge förslag om ändringar. Vad bohagstransporter beträffar har det faktiska monopol som hittills rått nu brutits. De två yrkandena under punkt 5 har sålunda numera tillgodosetts.

Yrkandet 6 slutligen innehåller en begäran om översyn av upphandlingskungörelsen och dess tillämpning. Det kan vara motiverat att återkomma till den frågan i annat sammanhang.

Med hänsyn till vad jag här anfört har vi moderater i utskottet inte ansett det nödvändigt att inta någon särståndpunkt, utan vi har kunnat ansluta oss till utskottets yttrande i dess helhet.

ROLAND SUNDGREN (s) replik:

Fru talman! Det har ju funnits vissa skäl för dessa särställningar. Det som vi reagerar emot är den klämfingrighet som det här är fråga om. Det är alltså inte fråga om att praktiskt och ekonomiskt vinna några fördelar med att ta bort denna särställning, utan det hela har en rent ideologisk grund. Jag kan hålla med Bo Siegbahn om att politiska partier bör utgå från sina ideologier. Men då bör det också klart sägas ut att vad det här gäller är att i större utsträckning få in de privata vinstintressena, t. ex. Esselte, på det statliga området.

Men jag tycker ändå att det är märkligt att ett av de borgerliga partierna – centerpartiet – har gått med på detta. Det kan väl inte vara i linje med dess ideologi om decentralisering och en aktiv regionalpolitik. Jag kan inte heller se att det finns någon centerpartist här i salen; man har tydligen totalt hukat sig. Man måste göra ideologiska eftergifter för att få vara med i den borgerliga regeringen. Men det blir mycket svårt att tro på det allmänna talet om en decentralisering och ett vaktslående om de små och medelstora företagen, sedan centerpartiet nu medverkat i en reform som kommer att innebära att det mesta koncentreras, i stor utsträckning till Stockholmsområdet.

Nu säger Bo Siegbahn att det är motsidan som har bevisbördan. Ja, vilken är motsidan? Det är här fråga om förhållanden som gällt i över 60 år. Man vrider alltså klockan tillbaka mot sekelskiftet. När man ändrar på så gamla förhållanden, borde man väl ändå ha något ordentligt underlag samt praktiska och ekonomiska motiv för dessa ändringar. Att de ideologiska

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

Onsdagen den
5 december 1979

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

skälen finns är jag medveten om, och jag tycker att det klart bör understrykas att det är det saken gäller.

Så till talet om sysselsättning för dess egen skull. Det blir några företag som läggs ned här och några andra som bygger ut där, utan att man vinner några större ekonomiska fördelar. Det leder till permanent utslagning – det har vi ju sett – av både företag och människor.

EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Fru talman! Hela Bo Siegbahns resonemang bygger på en illusion om fri konkurrens, som verkligheten för länge sedan borde ha avlivat även i huvudet på den mest inbitne liberal.

Jag frågade i mitt första inlägg varför inte det resonemang som tillämpas för de statliga företagen också borde tillämpas på den privata sidan. Jag skulle vilja uppmana Bo Siegbahn att studera koncentrationsutredningarna, studera pris- och kartellnämndens rapporter och studera vad som finns dokumenterat hos näringsfrihetsombudsmannen. Var finns den fria konkurrens som Bo Siegbahn talar om?

Sedan kan jag bara konstatera att vi har en helt annan grundsyn på de här frågorna. Strikt företagsekonomiska avvägningar kan bli mycket dyrbara samhälleligt. I det här fallet är det dessutom tveksamt om det är ens företagsekonomiskt motiverat.

Här tillkommer ytterligare ett skäl som jag inte tog upp tidigare. Det är det faktum att nu vidgas möjligheterna för en lobbyverksamhet, någonting som vi pekat på i vår partimotion.

Jag tycker, fru talman, att det är ett i grunden djupt odemokratiskt resonemang som förts. Det är ett uttryck för en djupt odemokratisk ideologi när man försöker bolla bort sysselsättningsaspekten och viktiga samhälleliga funktioner på det sättet, de facto enbart för att tillfredsställa Arbetsgivareföreningens och det privata kapitalets vinstintressen.

BO SIEGBAHN (m) replik:

Fru talman! Jag är ledsen att jag glömde att ta upp några punkter som Eva Hjelmström hade med i sitt anförande.

Det är en väldig skillnad mellan de företag vi nu diskuterar och televerket, som Eva Hjelmström nämnde, och dessutom privata företag. Här har vi alltså några företag som i sin verksamhet konkurrerar med andra företag ute i näringslivet. Televerket är ju till sin natur ett monopolföretag, liksom en hel del andra statliga verk – postverket osv. Det är alltså ett helt annat problem. Här är frågan: Finns det möjlighet att ha flera företag? Finns det möjlighet att ha en marknadssituation med konkurrens eller inte?

Skall man sedan överföra ett monopolföretag till ett oberoende, icke statligt företag, så kan man naturligtvis diskutera det. Men det är ett helt annat problem, så det finns ingen som helst logisk konsekvens att man skulle gå till televerket i nästa steg.

Att det finns monopolförhållanden i viss utsträckning i olika sammanhang inom det privata näringslivet är att beklaga. Vi får övervaka det och försöka

hjälpa till så att konkurrensen bibehålls och man får de ekonomiska fördelar som en marknadsekonomi innebär. Jag tycker att vi driver den verksamheten i rätt stor utsträckning också.

Så några ord till Roland Sundgren. Motsidan är naturligtvis de socialdemokrater som helt principiellt stöder monopol. Om man nu från socialdemokratisk sida här hade sagt, att låt oss gå igenom de här företagen och konstatera om de av olika praktiska eller andra skäl fortfarande måste ha monopolställning, så är jag helt överens med dem om det. Man har framhållit vissa nackdelar med att upphäva monopolställningen för Allmänna Förlaget och Liber, och jag svarar på det, att där har också regeringen varit klar över att det kan uppstå en del problem, om man tar bort de fördelar som uppstått för vissa små statliga organ när det gäller tryckning och distribution. Regeringen har också i propositionen lagt fram förslag om hur den frågan skall hanteras.

Men när man här talar om allmänna principer och går mot principerna – och det är inte bara i det här fallet man gör det – har jag litet svårt att följa med. Jag vill som exempel ta ett ärende som vi hade uppe i förra veckan, där det gällde om kommunala investeringar och tjänster skall genomföras i konkurrens med anbudsförfarande eller i egen regi. Där uttalade den borgerliga utskottsmajoriteten att vi var överens om att huvudprincipen bör vara ”att produktionen genomförs efter ett upphandlingsförfarande med anbudskonkurrens”. Detta var den enda mening som socialdemokraterna icke kunde gå med på, och man reserverade sig i fråga om den. Man erkänner alltså inte att huvudprincipen skall vara konkurrens med anbudsförfarande i den kommunala verksamheten, och detta planhushållningstänkande gäller således även de företag och de frågor vi nu diskuterar.

Vi står här på en annan linje och har kommit fram till att ur ekonomisk synpunkt eller ur andra synpunkter finns det ingen anledning att bibehålla ett monopol som funnits under några år – i vissa fall blott sedan 1974.

EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Fru talman! Det är inte ett helt annat problem. Det här är, fruktar jag, ett första steg mot upplösande också av andra viktiga samhällliga funktioner. Vi har tidigare haft exempel på det – klåfingrigheten när det gäller Sveriges Radio exempelvis.

Vi har uppfattningen att tvärtemot vad Bo Siegbahn här säger måste samhällslivet demokratiseras. Viktiga beslut om opinionsbildningen – jag tänker här på Esseltekoncernen – och om sysselsättningen på en rad olika områden måste fattas av medborgarna och inte i privata företags bolagsrum.

Til syvende og sidst gäller det ju: Varför har man – vi har varit inne på det tidigare – givit de här företagen en särställning? Jo, självfallet därför att de tidigare faktiskt också av borgarna ansetts uppfylla sådana här viktiga samhällliga funktioner. Det anser man tydligen inte i dag från den sidan.

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

Onsdagen den
5 december 1979

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

ROLAND SUNDGREN (s) replik:

Fru talman! Bo Siegbahn erkänner i sitt anförande att det egentligen inte finns några större fördelar med förslaget men att det är en principiell fråga. Han menar att vi socialdemokrater är för statliga monopol osv. Rent principiellt är för oss socialdemokrater det viktigaste att ha en produktion av varor och tjänster som tillgodoser väsentliga mänskliga och samhällliga behov, att det blir hög kvalitet på produkterna och att de produceras på ett effektivt sätt ur samhällsekonomisk synpunkt. I detta sammanhang har bl. a. riksskatteverket uttalat att Allmänna Förlaget tack vare sina stora volymer av beställningar har möjligheter att få fördelaktiga priser, som rör sig om reduceringar på 8 à 10 %. Man har alltså fått en effektivisering på grund av samordningen genom Allmänna Förlaget. Man har fått rationaliseringsvinster genom att man på det här sättet samordnat den statliga tryckeri- och publiceringsverksamheten. Det understryker både LO och TCO i sina remissyttranden. Allmänna Förlaget arbetar ju med utgångspunkt i upphandlingsförfordningen utan att för den skull formellt vara bunden av den.

Jag vill än en gång, eftersom centerpartiet i den här frågan tycks huka sig, understryka den överblick som upphandlarna i Allmänna Förlaget får över företagens leveransmöjligheter. Det gör det möjligt att placera ut statligt tryck på 200 tryckerier, storleksmässigt och geografiskt väl spridda över landet. Det måste från regional sysselsättningssynpunkt vara något mycket viktigt som går förlorat, när man så här släpper marknadskrafterna helt fria på detta område utan att man för den skull vinner något prismässigt. Denna samordning av statliga publikationer har, som jag sade tidigare, gällt i det här landet i över 60 år. Att det börjar gå bakåt i det svenska samhället har vi väl en känsla av, men nu tycker jag att vi flyttas tillbaka till närheten av sekelskiftet.

BO SIEGBAHN (m) replik:

Fru talman! Jag måste återkomma till frågan om ideologi och grundprinciper. Roland Sundgren började sin replik med att säga att det tydligen inte följer några nämnvärda fördelar med att avskaffa monopolet – alltså skall man låta det vara kvar. Det är ju precis det jag bestrider, när jag säger att man måste kunna visa att det föreligger väsentliga fördelar för att man skall behålla ett monopol.

Sedan kom Roland Sundgren in på Allmänna Förlaget. Där har det funnits vissa fördelar, men det är i propositionen klarlagt att från regionalpolitisk synpunkt kommer icke några nackdelar att uppstå. Det kommer fortsättningsvis att finnas lika stora möjligheter som tidigare att sprida tryckeriverksamheten bland företagen runt landet.

Ta i stället som exempel SJ:s resebyrå. Vad finns det för väsentliga skäl till att man skall bibehålla ett monopol för det företaget?

STEN SVENSSON (m):

Fru talman! I motionen nr 2454 av Erik Hovhammar m. fl. har vi från moderat håll starkt velat understryka det angelägna i att så långt möjligt

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

begränsa omfattningen av offentliga monopol. De förslag som innefattas i propositionen 134 har vi därför hälsat med stor tillfredsställelse.

Men vi betonar samtidigt att de argument som redovisas i propositionen är lika relevanta på en lång rad andra områden som inte berörs av nu föreliggande förslag om att upphäva monopolförhållandena. Vi motionärer menar därför att arbetet med att se över och begränsa statliga monopol och särställningar icke får anses avslutat i och med att föreliggande förslag behandlas i dag. Detta är desto mer väsentligt som det under senare tid finns exempel på en utveckling som faktiskt går stick i stäv med de uttalanden som görs i propositionen. I motionen redovisar vi ett antal sådana exempel, och jag skall i det följande närmare gå in på ett par av dem.

Reglerna för yrkesmässig biltrafik upplevs – såväl av enskilda företagare i branschen som av allmänheten – så, att staten har *medverkat* till en särställning för SJ och GDG. De nya bestämmelserna, som infördes efter riksdagens beslut för ett par år sedan, innebär att särskilda turisttrafiktillstånd erfordras för turistresor. Även för resor av rent tillfällig art erfordras sådana tillstånd.

Då berörda företag icke ges tillstånd att fortsätta sin verksamhet – i många fall har det omvitnats att den bedrivits utan anmärkning – blir konsekvensen, förutom själva nedläggningen av verksamheten som sådan, att SJ och GDG stärker sin monopolställning.

Många människor, särskilt ute på landsbygden, ser med oro hur exempelvis antalet små bussar med tillstånd blir färre och färre. Många idrottsföreningar reagerar när man numera måste beställa en stor buss med plats för ca 50 personer för att skjutsa 10–12 spelare.

När man i början av året på en ort drog in ett dylikt tillstånd, reagerade allmänheten genom skrivelser till myndigheterna. För att något belysa följdverkningarna av att på detta sätt slå vakt om offentliga monopol skall jag citera några rader ur en skrivelse till länsstyrelsen i fråga:

”Vi är en grupp pensionärer, som brukar samlas i en studiecirkel och även gör en studieresa då och då. De flesta av oss har inte bil, och även de som nu kör blir äldre och vill snart inte ge sig ut i trafiken. Några kollektiva trafikmedel som passar finns ej, flera bor långt bort från landsvägen och måste hämtas vid dörren. För att kunna fortsätta att träffas är vi därför beroende av att det finns en *liten* buss som kan köra, även på dåliga vägar, och samla upp deltagarna.”

Man påpekar vidare att det blir för dyrt att hyra en stor buss, som man inte kan fylla till mer än en tredjedel, eller beställa taxi. Det blir dessutom dåligt utnyttjad energi, menar man.

Med åtskilliga parallella exempel vore det möjligt att visa att de nya bestämmelserna har skapat onödig byråkrati och betydande krångel.

I betänkandet erinrar finansutskottet om tidigare riksdagsbehandling och påpekar bl. a. att riksdagen uttalat sig för att regeringen skall följa utvecklingen på detta område.

Enligt min mening borde utskottet ha sträckt sig längre. Turisttrafiken har inte medfört problem som motiverar nuvarande reglering.

Onsdagen den
5 december 1979

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

Det kan ifrågasättas om det inte är mindre lyckade lagtekniska lösningar som oavsiktligt har lett fram till de problem som jag här sökt beskriva. Under alla förhållanden finns det inget skäl att upprätthålla kravet på särskilda tillstånd för turistresor. Om beställningstrafiktillstånd finns utgör det i sig en garanti för att företaget i fråga uppfyller säkerhets- och andra bestämmelser. Ytterligare tillstånd bör krävas endast i ren linjetrafik.

Regeringen bör därför snarast förelägga riksdagen förslag till ändringar i resp. trafikförordning, så att beställningstrafiktillstånd blir tillräckligt för turisttrafikresor.

Det växande antalet offentliga monopol är mycket oroande. I sammanhanget vill jag erinra om att Kommunförbundet och Sveriges Turistråd har gått in som aktieägare i Smålandsresor AB. Kan det vara till gagn att dessa huvudmän ger sig in i ytterligare affärsdrivande verksamhet? Av de privata företag som redan är etablerade i branschen upplevs detta som en snedvridning av konkurrensläget. Man menar att det inte kommer att bli en konkurrens på rättvisa villkor.

Avslutningsvis vill jag kommentera finansutskottets synpunkter på vårt yrkande i motionen om de arbetspsykologiska institutens inordnande i de nya arbetsmarknadsinstitutet. Utskottet gör gällande att riksdagsbeslutet i fråga innebär att viss verksamhet görs myndighetsinternt snarare än att arbetsmarknadsverket ges monopol på visst slag av konsultinsatser. Formellt kan det synas förhålla sig så, men verkligheten talar ett helt annat språk.

I praktiken innebär beslutet en socialisering av privata företag, eftersom dessa tvingas upphöra. Verksamheten har hittills omfattat nio företag med ca 40 lokalkontor, spridda över hela landet och med sammanlagt 300 anställda.

Som jag påpekade i en interpellationsdebatt här i kammaren den 30 november upphör dessa företag att fungera vid årsskiftet. All personal är uppsagd. Det är bara att konstatera detta förhållande. Verksamheten har till 90 % monopoliserats av staten. Företagen kan inte överleva med den korta tidsfrist som nu står till buds. Även den berörda personalen kommer att stå utan arbete om den inte före årsskiftet kan få en adekvat anställning inom den nya statliga organisationen. Vad som här har hänt står faktiskt i diametral motsats till intentionerna i Gustaf Lindencronas utredning.

Fru talman! Jag har valt att närmare utveckla dessa synpunkter för att ytterligare understryka vad vi framhåller i motionen om angelägenheten av att fullfölja arbetet med att i största möjliga utsträckning begränsa statliga monopol och särställningar. Det är värdefullt att finansutskottet har gjort uttalanden i denna riktning i det betänkande som kammaren nu behandlar. Utskottets talesman Bo Siegbahn har nyss bekräftat det förhållandet. Min förhoppning är nu att regeringen tar fasta på dessa uttalanden och beslutsamt fullföljer de ambitioner som man trots allt har gett uttryck för i sin proposition.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Positioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Kjell-Olof Feldt m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Roland Sundgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller finansutskottets hemställan i betänkande 6 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Kjell-Olof Feldt m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Roland Sundgren begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 170

Nej – 168

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12 Uppbyggnad av ett informationssystem för samhällsförändringar, m. m.

Föredrogs finansutskottets betänkande 1979/80:7 med anledning av motioner om uppbyggnad av ett informationssystem för samhällsförändringar och om förbättrat samarbete mellan forskare, politiker och administratörer, m. m.

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Fru talman! Vänsterpartiet kommunisterna har under en följd av år krävt uppbyggnaden av ett informationssystem för samhällsförändringar. Vi anser – som vi också framhåller i våra motioner 1129 och 2467 – att datatekniken skall utnyttjas för kunskapsinsamling i folkflertalets intresse. Med datateknik kan man systematiskt kartlägga viktiga delar av verkligheten som i dag inte är kända. Exempel på sådana frågor är:

Vilka risker finns på arbetsplatserna? Vilka miljögifter påverkar våra livsmedel? Vilka är de sanna kostnaderna för bilismen? Vilket är det verkliga antalet trafikskadade, osv.? Eller – som SOFI framhåller i sitt remissyttrande över bl. a. vår motion: Förbättras eller försämras befolkningens hälsotillstånd? Förbättras eller försämras arbetslivets kvalitet? Utarmas eller berikas arbetsinnehållet av den pågående tekniska utvecklingen? Förbättras eller försämras människors relationer till varandra i familjeliv och i andra sammanhang?

Uppräkningen skulle kunna göras mycket lång av relevant statistiskt

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

*Uppbyggnad av
ett informations-
system för sam-
hällsförändringar,
m. m.*

Onsdagen den
5 december 1979

*Särställningarna
för vissa företag
och myndigheter
vid leveranser till
staten, m. m.*

Det kan ifrågasättas om det inte är mindre lyckade lagtekniska lösningar som oavsiktligt har lett fram till de problem som jag här sökt beskriva. Under alla förhållanden finns det inget skäl att upprätthålla kravet på särskilda tillstånd för turistresor. Om beställningstrafiktillstånd finns utgör det i sig en garanti för att företaget i fråga uppfyller säkerhets- och andra bestämmelser. Ytterligare tillstånd bör krävas endast i ren linjetrafik.

Regeringen bör därför snarast förelägga riksdagen förslag till ändringar i resp. trafikförordning, så att beställningstrafiktillstånd blir tillräckligt för turisttrafikresor.

Det växande antalet offentliga monopol är mycket oroande. I sammanhanget vill jag erinra om att Kommunförbundet och Sveriges Turistråd har gått in som aktieägare i Smålandsresor AB. Kan det vara till gagn att dessa huvudmän ger sig in i ytterligare affärsdrivande verksamhet? Av de privata företag som redan är etablerade i branschen upplevs detta som en snedvridning av konkurrensläget. Man menar att det inte kommer att bli en konkurrens på rättvisa villkor.

Avslutningsvis vill jag kommentera finansutskottets synpunkter på vårt yrkande i motionen om de arbetspsykologiska institutens inordnande i de nya arbetsmarknadsinstituterna. Utskottet gör gällande att riksdagsbeslutet i fråga innebär att viss verksamhet görs myndighetsinternt snarare än att arbetsmarknadsverket ges monopol på visst slag av konsultinsatser. Formellt kan det synas förhålla sig så, men verkligheten talar ett helt annat språk.

I praktiken innebär beslutet en socialisering av privata företag, eftersom dessa tvingas upphöra. Verksamheten har hittills omfattat nio företag med ca 40 lokalkontor, spridda över hela landet och med sammanlagt 300 anställda.

Som jag påpekade i en interpellationsdebatt här i kammaren den 30 november upphör dessa företag att fungera vid årsskiftet. All personal är uppsagd. Det är bara att konstatera detta förhållande. Verksamheten har till 90 % monopoliserats av staten. Företagen kan inte överleva med den korta tidsfrist som nu står till buds. Även den berörda personalen kommer att stå utan arbete om den inte före årsskiftet kan få en adekvat anställning inom den nya statliga organisationen. Vad som här har hänt står faktiskt i diametral motsats till intentionerna i Gustaf Lindencronas utredning.

Fru talman! Jag har valt att närmare utveckla dessa synpunkter för att ytterligare understryka vad vi framhåller i motionen om angelägenheten av att fullfölja arbetet med att i största möjliga utsträckning begränsa statliga monopol och särställningar. Det är värdefullt att finansutskottet har gjort uttalanden i denna riktning i det betänkande som kammaren nu behandlar. Utskottets talesman Bo Siegbahn har nyss bekräftat det förhållandet. Min förhoppning är nu att regeringen tar fasta på dessa uttalanden och beslutsamt fullföljer de ambitioner som man trots allt har gett uttryck för i sin proposition.

Överläggningen var härmed avslutad.

forskningsresultat så att säga återförs och omsätts i praktisk verksamhet. Det finns flera orsaker till detta.

Det är mycket svårt att överblicka befintligt kunskapsstoff, bl. a. därför att det finns på många språk, inom många vetenskapsgrenar och i många databaser. Det finns dessutom ofta ett större intresse för att ta fram nytt kunnande än för att sammanfatta och dra slutsatser av ett redan känt material och se till att det blir lätt tillgängligt. En ytterligare svårighet är att det vetenskapliga språket ofta gör kunskapen svårtillgänglig både för allmänhet, beslutsfattare och forskningskolleger inom andra områden.

Därför behövs det en ökad satsning för att föra ut forskningsresultat och på det sättet få dem utnyttjade som underlag för beslut.

Det är detta krav som ställs i centermotionen, dvs. den andra av de motioner som behandlas i finansutskottets betänkande. Där skisseras också några olika praktiska vägar för att förbättra kontakterna mellan forskare, administratörer och politiker, allt i syfte att snabbare få relevanta forskningsresultat utnyttjade i samhällsarbetet.

De remissinstanser som yttrat sig över centermotionen har haft varierande åsikter om de konkreta förslagen. Några har tillstyrkts, andra har avstyrkts. Om behovet av en satsning för att bättre tillvarata olika forskningsresultat är däremot enigheten stor.

Detta är inte heller någon ny fråga. Forskningsrådsutredningen ägnade mycket arbete åt att skissera möjliga vägar och tog också fram ett helt paket av åtgärder. Tyvärr fanns inte mycket av det med i den forskningsproposition som riksdagen tog ställning till i våras. Där finns emellertid uppslag som regeringen borde kunna använda sig av i sitt fortsatta arbete med denna fråga.

Det centeryrkande som i dag behandlas är ett av många som ställdes i anslutning till vår partimotion om livsmiljö och livskvalitet. För oss har det varit angeläget att peka på forskningens viktiga roll i detta sammanhang samt behovet av att snabbt tillgodogöra sig forskningsresultat – något som är viktigt på alla områden, men inte minst inom social- och miljöpolitiken.

Vi tar det som en framgång att ett enhälligt utskott ställer sig bakom uppfattningen att det är angeläget att förbättra samarbetet mellan forskare, politiker och administratörer för att forskningsresultaten bättre skall kunna tillvaratas.

I betänkandet behandlas också två motioner från vpk. Där krävs ett förslag till uppbyggnad av informationssystem som ger faktaunderlag för samhällsförändringar i folkflertalets intresse. Det kravet har Eva Hjelmström vältaligt utvecklat.

Det är riktigt att den officiella statistik som i dag finns behöver ses över. Det finns bl. a. ett ökat behov av allmänt samhällsbeskrivande statistik. Så långt har motionärerna rätt. Men så sent som för en och en halv månad sedan utfärdades direktiv för en översyn av den statliga statistikens innehåll och framtida inriktning. I direktiven är ett antal punkter uppräknade.

Det sägs att utredningen skall kartlägga behovet av statistik inom skilda samhällsområden. Kommittén skall också föra en principiell diskussion om

Onsdagen den
5 december 1979

*Uppbyggnad av
ett informations-
system för sam-
hällsförändringar,
m. m.*

den statliga statistikens roll i samhället. Som tredje punkt kommer den uppgift som finns citerad i utskottets betänkande, nämligen att utredningen skall se till att det finns tillgång till opartisk statistik som faktaunderlag för samhällsdebatten och för en allmän information om samhällsutvecklingen. I den fjärde punkten sägs att utredningen skall precisera förhållandet mellan den officiella statliga statistiken och de statistiska data som är nära anknutna till driften av olika administrativa system. Den femte punkten lyder: För varje område bör statistikens användning som planerings- och beslutsunderlag belysas liksom dess betydelse som allmän samhällsinformation.

Det är ett mycket vitt uppdrag som denna kommitté har fått, och från utskottets sida har vi bedömt att det krav som har ställts i vpk-motionerna rymms inom den vida ramen för detta uppdrag. Därför anser vi att motionernas yrkande är tillgodosett, och vi har alltså avstyrkt motionerna.

Fru talman! Jag yrkar bifall till finansutskottets hemställan i dess helhet.

EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Fru talman! Jag tackar Christina Rogestam för det klarläggandet. Och jag hoppas att vi snart kommer att få se resultat från denna utredning, som just tar upp det vi har pekat på i våra motioner. Jag ser alltså med tillfredsställelse på att de i praktiken har blivit tillstyrkta.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Fru talman! Att jag dristar mig att kommentera finansutskottets betänkande 1979/80:7 beror inte bara på att jag har velat bidra till en viss jämvikt i könsrolls fördelningen i den här debatten, utan också på att betänkandet behandlar frågor, som jag i åtskilliga år haft anledning att begrunda som medlem av styrelserna för framtidsstudiesekretariatet och riksbankens jubileumsfond samt av forskningsrådsnämnden. Mina erfarenheter därifrån gav jag uttryck åt i kammarens allmänpolitiska debatt den 25 oktober i år, och jag skall självfallet inte upprepa vad jag då sade, även om erfarenheten lärt mig att om man skall hoppas nå rågot nämnvärt antal av riksdagens ledamöter måste man i allmänhet gå omvägen över pressen och televisionen och dessutom säga samma sak flera gånger.

I motionerna 1978/79:2114 och 2115 av Thorbjörn Fälldin m. fl. begär man bl. a., som Christina Rogestam redogjorde för, en utredning om ett förbättrat samarbete mellan forskare, politiker och administratörer för att få fram ett bättre underlag för de politiska besluten och ett utvärderingssystem, kallat social revidering.

Finansutskottet har hört statistiska centralbyrån och institutet för social forskning i ärendet. Man frågar sig kanske, varför inte också forskningsrådsnämnden hörts. Utskottet hänvisar också till förvaltningsutredningens nyligen avlämnade betänkande. Allt som allt finner utskottet ingen anledning för riksdagen att nu ta några särskilda initiativ i frågan men förutsätter att *regeringen* beaktar behovet av förbättrat samarbete mellan forskare, politiker och administratörer.

För egen del har jag blivit övertygad om att vad *statsmakterna* behöver inte främst är en vildvuxen flora av forskningscentra, som försörjer samhälls- och beteendevetare som råkat hamna utanför universitetskarriären och som avkastar mängder av spekulativa symposieböcker och debattskrifter, utan snarare väl organiserade enheter som bemödar sig om att snabbt och effektivt besvara sådana frågor, av konsekvensanalytisk karaktär, som är relevanta för statsmakternas beslutsfattande i viktigare ekonomiska, sociala och säkert även många andra frågor.

Riksdagen har tidigare känt ett sådant behov, när man i två steg bemäktigade sig statsrådsberedningens dåvarande think-tank – sekretariatet för framtidsstudier – och lade denna under riksdagens domvärjo. Dess värre har riksdagen utnyttjat möjligheterna dåligt och nu i stället ut- eller inackorderat detta sorgebarn hos forskningsrådsnämnden, och därigenom på nytt gjort det oåtkomligt för riksdagsledamöterna.

En *regering* kan alltid skaffa sig de utredningsorgan den behöver, kommitévägen. Riksdagen har också möjlighet att ta initiativ. Sådana är dock sällsynta, alltför sällsynta. Det förefaller mig obegripligt att en riksdag, som antagit en författning, varigenom rollfördelningen mellan vad som förut kallades första statsmakten, regeringen, och den andra, riksdagen, numera blivit ombytt, så att riksdagen är första statsmakten och regeringen dess verkställande organ – som konstitutionsutskottets ärade ordförande i våras uttryckte saken – inte starkare upplever ett behov av bättre *egna* resurser för att bilda sig en uppfattning om de framtida konsekvenserna av viktiga samhällsförändringar, som riksdagen går att fatta beslut om – dvs. konsekvensanalys – och inte heller av resurser, utöver dem som riksdagens revisorer disponerar, för att kontinuerligt utvärdera reformverksamhetens effekter.

Det finns de som säger att alla prognoser slår fel och att det inte lönar sig att prognostisera. Jag tillhör inte dem som är så defaitistiska. Jag tror det vore bra om man vid sidan av ett konjunkturinstitut hade ett *konsekvensinstitut*, och jag undrar om inte ett sådant borde sortera under *riksdagen*, med en tillräcklig parlamentarisk representation, i kontinuerlig dialog med forskare och utredare, som också var tränade i att tänka i sådana termer som hör till själva beslutsprocessen, och i samspelet mellan olika slag av faktorer, dvs. sådant som kallas systemanalys.

På senare tid har vi sett sådana företeelser som en uppföljningsutredning över högskolereformen och en konsekvensutredning i kärnkraftsfrågan. Inom forskningsrådsnämnden har man tagit initiativ till studier av konsekvenserna för samhället av en utplanande ekonomi. I riksbankens jubileumsfond har man initierat en studie på bred front av verkningarna av det svenska skattesystemet. Vi behöver mera sådant, och vi behöver för detta slag av uppgifter uppbyggd och organiserad kompetens. Det amerikanska representanthuset antog för fem år sedan en regel, kallad "foresight provision", som innebär att varje utskott i samband med behandlingen av regeringsförslag *skall* försöka analysera förslagets konsekvenser på längre sikt, och för detta ändamål har kongressen kraftigt förstärkt motsvarigheten till vår upplys-

*Uppbyggnad av
ett informations-
system för sam-
hällsförändringar,
m. m.*

ningstjänst. Jag har för min del inte kunnat undgå att ställa mig frågan, om inte vår riksdag genom att utskottens kansliorganisation i så hög grad baseras på juridisk och administrativ kompetens skulle behöva förstärkning med kompetens speciellt inriktad på konsekvensanalys av exempelvis ekonomisk, statistisk, demografisk och ekologisk natur, vid bedömningen av förslag som föreläggs riksdagen av regeringen eller motionsvägen. Jag har ännu inte lyckats komma över att en riksdag, som inte längre kan karakteriseras enbart som ett transportkompani, i så hög utsträckning låter regeringens propositioner passera utan invändningar – emellanåt därför att man inte begriper dem – medan de flesta friska motionsförslag saklöst och hjärtlöst avslås. Är verkligen tillgången på fantasi och förnuft så ojämnt fördelad mellan kanslihuset och detta hus? Gör vi verkligen effektivt bruk av – och tar till vara – de förståndsgåvor och den uppfinningsrikedom som våra kamrater i kammaren besitter – även om många av oss andra kanske känner sig ganska tomhänta själva? Trots allt har vi på sista tiden fått se att statsråd och riksdagsmän är ömsesidigt utbytbara. Det är bara det att statsråden under sin tid i maktens korridorer har fri tillgång till tänk-tankar och utredningsorgan, medan de som riksdagsmän får dela vår möda att behöva tänka själva och att försöka att på egen hand lura ut hur det egentligen förhåller sig.

Fru talman! Jag har med dessa ord velat underblåsa en parlamentarisk befrielseörelse gentemot föreställningen att vad far gör är alltid det rätta och att regeringen tänker för oss. Jag skulle gärna se att "folkets främsta företrädare" tilltrorde sig förmågan att själva kunna hantera ett instrument för mera kvalificerade bedömningar än hittills av konsekvenserna av de beslut som de har att fatta på alla andra medborgares vägnar.

Fru talman! Jag kan trots allt inte motstå att ansluta mig till Christina Rogestams yrkande om bifall till finansutskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13 Den polisiära säkerhetstjänsten

Föredrogs justitieukskottets betänkande 1979/80:3 med anledning av motioner om den polisiära säkerhetstjänsten.

I detta betänkande behandlades

dels de under allmänna motionstiden vid 1978/79 års riksmöte väckta motionerna

1978/79:221 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen beslutade att hos regeringen begära att en parlamentarisk utredning, vari de fem riksdagspartierna var företrädare, snarast tillsattes för att granska säkerhetspolisens verksamhet och föreslå åtgärder i syfte att trygga medborgarnas rättssäkerhet,

1978/79:1753 av Maj Britt Theorin m. fl. (s), vari yrkats att riksdagen uttalade sig för en översyn med uppgift att förbättra den parlamentariska kontrollen över säkerhetspolisen i enlighet med vad som anförts i motionen,

dels en med anledning av proposition 1978/79:111 om åtgärder mot krångel och onödig byråkrati m. m. väckt motion

1978/79:2467 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt nu var i fråga yrkats att riksdagen uttalade att den del av säkerhetspolisens organisation som innebar registrering och rapportering av politisk verksamhet borde upplösas och anslagen reduceras i enlighet härmed.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen beträffande granskning av säkerhetspolisens verksamhet skulle avslå motionen 1978/79:221,

2. att riksdagen beträffande den parlamentariska kontrollen över säkerhetspolisen skulle avslå motionen 1978/79:1753,

3. att riksdagen beträffande säkerhetspolisens organisation m. m. skulle avslå motionen 1978/79:2467 i här behandlad del (yrkande 15).

NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! "Särskild polisverksamhet för hindrande och uppdagande av brott mot rikets säkerhet m. m." är den officiella benämningen på vad som i dagligt tal kallas säpo, berättar justitieutskottet i sitt betänkande.

Det har dock varit skralt med säpos förmåga att hindra och uppdaga brott mot rikets säkerhet. Sådan verksamhet har t. o. m. bedrivits av höga tjänstemän inom säpo.

Däremot har säpo varit synnerligen effektiv när det gäller att hålla reda på vänstersympatisörer och hindra dessa från att få jobb. Den senaste bravaden är att säpo hindrat en snickare från att utföra sitt arbete inom marinmuseet i Karlskrona.

Det torde finnas ett samband mellan dessa företeelser. I sin iver att jaga radikala jobbare försummar säpo att uppdaga brott som begås t. o. m. i de egna lokalerna.

Säkerhetspolisen är ineffektiv när det gäller att bekämpa de brott den officiellt är till för att bekämpa. Den är samtidigt ett hot mot demokratin och de medborgerliga fri- och rättigheterna. Det finns en rad starka skäl för att säkerhetspolisens verksamhet bör bli föremål för en grundlig granskning, så som vi begärt i vpk-motionen 221. Låt mig peka på några av dessa!

Säpos åsiktsregistrering vid värnpliktsriksdagen i början av 1970-talet var en larmsignal. IB-affären är ett annat fall där säpos agerande borde ha granskats. I den s. k. sjukhusaffären i Göteborg figurerade säpo på ett minst sagt anmärkningsvärt sätt. Starka krav på granskning av säpos roll restes då utan att någon verklig undersökning kom till stånd.

Telefonavlyssning, t. o. m. i former som allvarligt äventyrar viktiga principer i tryckfrihetslagstiftningen, bl. a. uppgiftslämnarens anonymitets-

skydd, har förekommit. Åsiktsregistrering förekommer genom att en tjänbar paragraf utnyttjas på ett sätt som passar säpos syften. Sidoinformation från telefonavlyssning har använts till skada för enskilda personer.

Registrering förekom i stor omfattning av personer som demonstrerade mot USA:s krig i Vietnam. Registrering förekommer också av latinamerikanska flyktingar i Sverige, vilket torde sakna stöd i tjänsteföreskrifterna.

Som bekant redovisade Melker Berntler, kommissarie i säkerhetspolisen, i några tidningsartiklar för ett år sedan mycket anmärkningsvärda uppgifter om säkerhetspolisens arbete. Han pekade bl. a. på hur telefonavlyssningen utnyttjats på ett sätt som utgör hot mot både rättssäkerhet och åsiktsfrihet.

Den debatt som uppstod i samband med dessa avslöjanden visade att det rådde stor oro också inom pressen för att säpos verksamhet stred mot viktiga demokratiska principer.

Kraven på en ordentlig undersökning av säkerhetspolisens verksamhet avvisades dock av regeringen. Från vänsterpartiet kommunisterna har vi redan tidigare krävt en sådan undersökning, och nu ansåg vi det ännu mer motiverat. Men dåvarande justitieministern hävdade i en riksdagsdebatt hösten 1978 att det räckte med de granskningar som redan förekommer.

Vad säger då justitieutskottet när vi i en motion yrkat på att riksdagen hos regeringen skall begära att en parlamentarisk utredning, vari de fem riksdagspartierna är företrädade, snarast tillsättes för att granska säkerhetspolisens verksamhet och föreslå åtgärder i syfte att trygga medborgarnas rättssäkerhet?

Utskottet redovisar gällande bestämmelser, men missar den avgörande problemställningen om säpos agerande trots dessa bestämmelser. Man söker åberopa bl. a. ökat militärt intresse för Sverige, ökad internationell brottslig verksamhet och tekniska förändringar i underrättelseverksamheten som förklaring till att säkerhetspolisens verksamhet tilldragit sig större intresse i den allmänna debatten.

Detta kan ändå inte vara en förklaring till att säpo bedriver åsiktsregistrering och en verksamhet som innebär ett hot mot rättssäkerheten i vårt land.

Man bekämpar inte främmande maktens spionage mot vårt land genom att hindra en snickare från att utföra sitt arbete! Vad det ytterst handlar om är om säkerhetspolisen i sin verksamhet är så inriktad på att registrera folk med vänsteråsikter att man försummar "hindrande och uppdragande av brott mot rikets säkerhet". Det handlar om att denna verksamhet äventyrar viktiga demokratiska rättsprinciper. Det handlar om att säkerhetspolisen tar sig befogenheter som strider mot fattade beslut. Det handlar om att se över gällande bestämmelser för att trygga medborgarnas rättssäkerhet.

Det råder faktiskt yrkesförbud även i Sverige, påpekade nyligen i en tidningsartikel Dennis Töllborg, som företagit en större genomgång av säpos verksamhet. En person kan av säpo hindras från att utföra ett arbete, men får inte ta del av skälen och är därför förhindrad att försvara sig. Detta är ur demokratisk synpunkt helt förkastligt.

Säkerhetspolisen har i en rad uppmärksammade fall agerat på ett sätt som innebär osäkerhet för medborgare i vårt land. När därtill säpo själv skakats av skandaler, då borde det vara hög tid att se över denna mäktiga apparat i vårt samhälle. Inget av vad justitieutskottet anfört rörande företagna utredningar och gällande kontroll upphäver detta behov. De många säpo-skandalerna har ju inträffat trots det som utskottet åberopar.

Det måste också betonas att säpo-skandalerna ökat. Det visar att vad justitieutskottet åberopar inte håller.

Jag yrkar därför, fru talman, bifall till motion 221 om granskning av säkerhetspolisens verksamhet. Då jag inte vet om någon kommer att yrka bifall till motionen 1753 av Maj Britt Theorin m. fl., vill jag passa på att göra detta, eftersom motionärerna föreslår förbättrad parlamentarisk kontroll över säkerhetspolisen.

Ytterligare en vpk-motion behandlas i betänkandet. När folkpartiregeringen med buller och bång lade fram sin tämligen innehållslösa proposition om åtgärder mot krångel och onödig byråkrati, pekade vi i en motion på att bl. a. den del av säkerhetspolisens organisation som innebär registrering och rapportering av politisk verksamhet bör upplösas och anslagen reduceras i enlighet härmed.

Inte heller detta yrkande biträdes av utskottet och jag vill därför yrka bifall till motion 2467, yrkande 15.

ÅKE POLSTAM (c):

Fru talman! De här motionerna om säkerhetspolisens arbete skulle egentligen ha behandlats i våras, men de sköts upp till hösten. Det berodde på att den aktualiserade organisationsöversynen inte var klar när riksdagen behandlade anslagsfrågorna till polisen. Nu har översynen avslutats och resulterat i en del förändringar i verksamheten, och dessa förändringar är av betydelse när man bedömer de frågor som tas upp i motionerna. Av den anledningen kan vi från utskottets sida inte se att man nu skall behöva tillsätta en parlamentarisk utredning för att göra ytterligare arbete innan man sett resultat av detta.

En väsentlig åtgärd är att rikspolisstyrelsens parlamentariska ledamöter skall ägna mycket mera tid åt den här verksamheten än hittills. Som ett led i det avseendet skall antalet plenasammanträden ökas till det dubbla. Vid dessa sammanträden skall ledamöterna få ta ställning inte bara till utlämnande av uppgifter ur polisregister för personalkontroll utan också till frågor i anslutning till införande av uppgifter i registret. För det arbetet krävs att alla närvarande ledamöter måste vara ense om de här åtgärderna. Lekmannaledamöternas möjligheter till inblick i verksamheten kommer också att ökas genom regelbundna besök vid de olika enheterna inom säkerhetsavdelningen, och därigenom får de möjlighet att mera aktivt ta del av arbetet. Det här är en mycket viktig principförändring mot tidigare och bör också ge oss andra garantier för att allt går just till.

Parallellt med det här har regeringen och riksdagens ombudsmän och justitiekanslern oinskränkta möjligheter till insyn i verksamheten. Den här

Onsdagen den
5 december 1979

Den polisiära säkerhetstjänsten

insynen sker genom föredragningar minst en gång i månaden inför justitieministern och statssekreterarna i justitiedepartementet och statsrådsberedningen. Justitiekanslern gör inspektioner minst en gång om året då han bl. a. väljer ut särskilda akter i olika ärenden och går igenom dem. Dessutom inspekterar han så fort någon anmälan sker mot säkerhetspolisen. JO gör täta inspektioner hos avdelningen i samband med anmälningar. Allt detta sker för att kontrollera verksamheten, och personalen är nog så medveten om all denna tillsyn och rättar sig i sitt arbete därefter. Trots det är det naturligtvis ett problem, att vi inte alla kan få den insyn som kanske vore önskvärd, men längre än så här kan man inte gå av säkerhetsskäl. Det finns inget annat land i världen som har en så vid insyn i säkerhetspolisens arbete som Sverige, och det har vi nog anledning att vara tacksamma för.

I de motioner utskottet nu behandlar i betänkandet nr 3 utgår man från kritik mot den polisiära säkerhetstjänsten som förts fram i den allmänna debatten, alltså i massmedia, TV, radio och tidningar. Kritiken har gått ut på att säkerhetspolisen på ett otillåtet sätt hanterat frågor om personalkontroll och telefonavlyssning. Det har också hävdats, att säkerhetstjänstens verksamhet varit ensidigt inriktad mot registrering av politiska åsikter när det gäller personer med uttalade vänstersympatier. Nu har också juristkommissionen i Berglingfallet i dagarna lämnat sin första rapport.

Det har i den allmänna debatten också hävdats att även kommissionen fört fram samma sorts kritik mot den polisiära säkerhetstjänsten. Det är enligt min mening angeläget att slå fast att så *inte* är fallet.

Här har det gällt att söka vägar att förstärka organisationen mot sådana infiltrationsförsök från t. ex. öststatshåll som Berglingfallet är ett exempel på. Den enda kritik som kommissionen kommit med är denna:

”Det kan ifrågasättas om det inte redan hösten 1977 förelåg förutsättningar för att anordna avlyssning av Berglings telefon. Denna fråga är emellertid utan egentlig betydelse eftersom det ungefär samtidigt blev känt att Bergling ånyo skulle ut i FN-tjänst. Ett tillstånd till avlyssning skulle härigenom ha fått ett begränsat värde.”

Sedan har kommissionen också uttalat följande:

”Kommissionen har inte några erinringar mot det sätt, på vilket den sommaren 1977 igångsatta undersökningen drevs. Kommissionen har erfarit att man inom RPS/Säk vid olika tidpunkter övervägde att göra ett ingripande mot Bergling. Att ett ingripande inte kom till stånd före det Bergling greps av Israelerna är, med hänsyn till den försiktighet som var påkallad och till Berglings långa utlandsvistelser, inte något anmärkningsvärt. Här må även framhållas att det inte längre var fråga om att avlägsna en akut säkerhetsrisk. Nu gällde det framför allt att söka bevisa Berglings brottslighet och få honom lagförd samt att – inte minst viktigt – kartlägga skadeverkningarna.”

Till sist gör kommissionen en sammanfattning, som jag också skall läsa in i protokollet:

”Vid en sammanfattande bedömning av fallet Bergling bör framhållas att de yttre omständigheterna i hög grad gynnat Berglings brottsliga verksamhet samtidigt som de försvårat ett avslöjande. Bergling har sålunda i sin tjänst

haft tillgång till hemligt material inom såväl den civila som den militära säkerhetstjänsten. Han har utan att väcka uppmärksamhet kunnat företa ett stort antal resor i Europa och Främre Orienten. All personlig kontakt med uppdragsgivarna" – då talar man också om Sovjetunionens underrättelsetjänst – "har kunnat ske utomlands. I sin spioneriverksamhet har Bergling haft tillgång till avancerade hjälpmedel, något som i förening med hans kännedom om den svenska säkerhetstjänsten försvårat hans avslöjande.

Kommissionen har i sin genomgång av fallet Bergling på några punkter ifrågasatt lämpligheten av eller riktat kritik mot vissa rutiner och åtgärder. Detta innebär självfallet inte att kommissionen anser att Berglings brottslighet med säkerhet kunnat förhindras eller avslöjas tidigare om dessa rutiner och åtgärder varit annorlunda. Att helt skydda sig mot brottslighet av detta slag är knappast möjligt. Kommissionen finner det också angeläget att betona att dess bedömning varit begränsad till fallet Bergling och inte kan läggas till grund för några generella omdömen om den svenska säkerhetstjänsten. I ett senare sammanhang kommer emellertid kommissionen att undersöka om det, mot bakgrund av vad som inträffat i detta fall, kan finnas anledning att vidta ytterligare åtgärder för att förebygga riskerna för fortsatt brottslighet av aktuell art."

Jag tycker att det är ganska angeläget att detta redovisas, så att man inte fortsätter att påstå att även kommissionen kritiserat på det sätt som jag nyss nämnde.

Rent allmänt måste man alltså konstatera att Sverige självfallet inte kan avstå från sådan verksamhet som avses med den polisiära säkerhetstjänsten. Vi vill också understryka det stora värdet av säkerhetstjänstens arbete när det gäller vårt gemensamma intresse att värna om rikets inre och yttre säkerhet.

I sakens natur ligger också att verksamheten i viss utsträckning måste hållas hemlig. Allmänheten måste för den skull förlita sig på den kontroll och insyn som sker genom regeringen, lekmanaledamöterna i rikspolisstyrelsen, riksdagens ombudsmän och justitiekanslern. Av verksamhetens hemliga karaktär följer vidare att den måste organiseras och bedrivas så, att de som tjänstgör inom den omfattas av allmänt förtroende. Enighet torde också råda om att så är fallet.

Fru talman! Med det sagda ber jag att få yrka bifall till justitiekottets hemställan i dess betänkande nr 3.

NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! Åke Polstam uppehöll sig vid skandalerna inom säpo, men han förmår inte – eller vill inte – dra några längre gående slutsatser om behovet av en genomgripande översyn av säpoverksamhetens inriktning. Jag skall inte speciellt gå in på fallet Bergling utan endast påpeka att det fallet understryker det berättigade i våra krav på en bred parlamentarisk utredning om hela den verksamhet som säkerhetspolisen bedriver.

Vad är det justitiekottet framför allt åberopar för att avvisa våra krav? Åke Polstam nämner vissa regler som gäller, och det talas också om dem i

Onsdagen den
5 december 1979

Den polisiära säkerhetstjänsten

utskottsbetänkandet, varvid man hänvisar till lekmanrepresentanterna i rikspolisstyrelsen, till JO och justitiekanslern, regeringen osv. Man hänvisar också till olika speciella undersökningar som har gjorts liksom till en intern översyn av organisationen. Men, Åke Polstam, räcker detta? Trots allt det som justitiekottet räknar upp har ju säposkandalerna avlöst varandra. Borde inte det leda utskottet fram till slutsatsen att något måste i grunden vara fel?

Jag anser inte att justitiekottet har tillfredsställande behandlat de verkliga problemen, trots en utförlig redovisning av säkerhetstjänstens uppbyggnad och funktion. Det som frågan gäller fångar man ju inte in med en sådan redovisning. De problemen – åsiktsregistrering och annat – syns bara varje gång säpos tvivelaktiga verksamhet avslöjas.

Sedan vill jag nog att Åke Polstam förtydligar sig. Han säger att längre än man har gått kan man inte gå av säkerhetsskäl. Vi har ställt krav på en utredning där samtliga fem riksdagspartier deltar. Då vill jag fråga: Vad är det för tillfällighet att all parlamentarisk kontroll endast utövas av representanter för fyra av de fem riksdagspartierna? Är det en politisk åtgärd, som sammanfaller med påståendet att man inte kan gå längre av säkerhetsskäl? Är det en politisk åtgärd i linje med den filosofi som präglar hela säpoverksamheten?

ÅKE POLSTAM (c):

Fru talman! Nils Berndtson vill naturligtvis gå längre, och det kanske vi skulle vilja göra litet till mans, om det funnes någon egentlig anledning till det.

Nu har säkerhetspolisen, efter den kritik som har framförts, själv gått igenom sin verksamhet tillsammans med de företrädare som skall kontrollera organisationen. Då måste de väl ges åtminstone en ärlig chans att leva upp till vad utredningarna kommit fram till.

Jag kan i varje fall inte tycka att vi skall gå längre när vi inte kan belägga – inte heller Nils Berndtson kan det – den kritik som han nu har riktat mot säkerhetspolisen. Vi har kopplat in JO, JK och t. o. m. regeringsrepresentanter, som har gått igenom säkerhetstjänstens verksamhet, men de kan inte belägga att fel är begångna. Jag har redovisat den kritik som har framförts, och den är ganska ringa. Skall vi då, bara därför att vpk inte är representerat i rikspolisens parlamentariska styrelse, kosta på oss en utredning till? Det tycker jag vi skall göra först när vi har verkligt fog för det, men det tycker jag att vi ännu inte har.

NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! Jag uppfattar Åke Polstam ungefär som så, att säkerhetspolisen skall undersöka säkerhetspolisen. Vad vi begär är en bred parlamentarisk undersökning. Och fortfarande är frågan obesvarad varför man inte låter samtliga riksdagspartier vara med.

Det finns ju ändå material redovisat, Åke Polstam, som borde ge en tankeställare och en misstanke om att allt inte står rätt till.

Åke Polstam säger att jag inte kunnat visa tillräckligt med material för att man skulle sätta i gång en stor undersökning. Men jag har ju angett några av de uppseendeväckande affärerna där säpos agerande borde undersökas. Räcker inte dessa? Jag kan försäkra Åke Polstam om att det finns åtskilligt fler sådana fall.

Om ni i justitieutskottet skulle titta på de avslöjanden som gjordes av poliskommissarie Melker Berntler, som efter mångårig tjänst i säpo ändå måste veta vad han talar om. Ni kanske också skulle studera Dennis Tölliborgs bok om svartlistning och yrkesförbud i Sverige. Här har det kommit fram uppgifter som borde undersökas ytterligare.

När det gäller fallet med snickaren i Karlskrona tror jag säkert att Åke Polstam, om han skulle hindras från att utföra sitt arbete här i riksdagen eller sitt yrke som polisman, skulle kräva ett besked om orsakerna. Samma rätt måste snickaren i Karlskrona ha när han hindras från att utföra ett arbete. Det är ju en vanlig vedertagen demokratisk princip att ingen skall dömas ohörd. Men säpo kan döma en människa utan att ens behöva ange några skäl, och än mindre låta den dömda försvara sig. Den parlamentariska kontrollen i det sammanhanget ökade verkligen inte anseendet. Snickarens misstanke att det var hans agerande på värnpliktsriksdagen som var orsaken avfärdades med en fnysning av en av de parlamentariska ledamöterna. Men något besked om vad anklagelserna gällde gavs inte den berörde.

Jag tycker att det är så många allvarliga frågor som har kommit fram att det finns fog för en sådan här undersökning. Jag tror inte heller att säpo ens gjort sig kvitt arvet från den verksamhet som bedrevs under krigsåren i den anda av anpassning till Nazityskland som då rådde. Då var det t. ex. brottsligt att transportera kommunistiska tidningar på tåg och bussar. Trots alla försäkringar om att registren har förstörts tycks ännu uppgifter från den tiden finnas kvar. Den slutsatsen kan man dra av kommissarie Berntlers artikel i Dagens Nyheter den 5 december 1978. Han skriver bl. a. om ett fall han påtalat:

”Det grövsta brott jag kunde finna i kretsen kring de avlyssnade var att man transporterat tidningar på så sätt att man lagt dessa i bagagehyllan på en viss järnvägsvagn, där de sedan avhämtats av en annan person på destinationsorten. Att detta skulle utgöra något hot mot rikets säkerhet kan i varje fall inte jag inse.”

Nej, Åke Polstam, det är inte alls så väl beställt med säkerhetspolisen, utan det är helt befogat med en ordentlig kartläggning och utredning.

ÅKE POLSTAM (c):

Fru talman! I fallet Berntler, som Nils Berndtson tagit upp flera gånger, är det undersökt och konstaterat att det inte är något fel begånget.

Jag skulle vilja säga att ingen accepterar ett tjänstemissbruk eller en felaktig tjänsteutövning. Det gör inte säkerhetspolisen heller, om någon av dess egna tjänstemän missbrukar förtroendet. Man tar samma avstånd från sådana handlingar som vilken annan rättsskaffens människa som helst. Det visar väl ingripandena mot de här två spionmisstänkta polismännen i de fall som vi fått uppleva i år. Även om kritik nu har riktats mot att man inte tidigare blev på

Onsdagen den
5 december 1979

Den polisiära säkerhetstjänsten

det klara med vad som pågick, tvekade man aldrig att ingripa så snart man blev på det klara med att brott hade begåtts.

Så några ord om Karlskronafallet. Jag har också kontaktats i det fallet, men jag har lika litet som Nils Berndtson kunnat få några uppgifter, eftersom registeruppgifterna inte är offentliga för envar och inte ens för mig som ändå har min polistjänst kvar. Och att det förhåller sig på det sättet är jag på intet sätt upprörd över, eftersom jag vet att jag har kolleger här i riksdagen som har möjlighet att kontrollera fallet.

Jag har inte talat med Bengt Gustavsson om just fallet med Karlskrona-snickaren, men jag har i massmedia hört honom säga att han har följt upp ärendet och att det också har behandlats korrekt. Jag tror för resten att han gjorde en extra kontroll, när tidningarna tog upp saken, och han konstaterade då att allting hade gått just till väga.

Under alla förhållanden litar jag på Bengt Gustavsson i det här fallet. Jag tycker att herr Berndtson kan fråga Bengt Gustavsson eller någon annan av parlamentarikerna i rikspolisstyrelsen, om inte det här är riktigt.

NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! Det är inte alls konstaterat att Melker Berntlers anklagelser var oriktiga. I en del fall har man sökt tillbakavisa anklagelserna med påståendet att de var så gamla att de därför inte skulle undersökas vidare. Det gömde man sig bl. a. bakom, och någon verklig parlamentarisk undersökning av dessa uppseendeväckande uppgifter har ju ändå inte gjorts.

Åke Polstam säger att i fallet med snickaren i Karlskrona vet inte han heller vad som ligger bakom, och i det TV-program där frågan diskuterades noterade ju den parlamentariske ledamoten att då det gällde insamlandet av material hade inte ens de parlamentariska ledamöterna möjlighet att kontrollera det hela. Talar inte detta för att säkerhetspolisen har ett utrymme som icke kan vara tillfredsställande ur vanlig demokratisk kontrollsynpunkt?

Och, Åke Polstam: Rättsprinciperna – vart tar de vägen, om en person kan avstängas från sitt arbete på obestyrkta uppgifter, på uppgifter som icke ens denna person själv får ta del av? Då tycker jag att vi verkligen har undergrävt en viktig princip, nämligen att ingen skall dömas ohörd utan att alla skall ha rätt att försvara sig mot anklagelser.

ÅKE POLSTAM (c):

Fru talman! Jag har här redovisat att det kommer förändringar. Man har t. o. m. i rikspolisstyrelsen börjat med en ökad aktivitet för parlamentariker-na. Det är ju de parlamentarikerna som vi här i riksdagen har lämnat vårt förtroende att se till den här verksamheten, och det tror jag verkligen att de gör. Jag litar faktiskt på dem. Jag känner dem ju allihop som samvetsgranna och omdömesgilla människor. Varför skall då inte vpk också kunna lita på dem? De är ju vpk:s kamrater också här i riksdagen.

Jag skulle vilja säga att vi har en otrolig öppenhet i det här avseendet i Sverige. Det har jag redan sagt, och det kan jag upprepa. Vi har en betydligt

större öppenhet än vad vi skulle ha om Nils Berndtsons parti hade den politiska makten i landet. Det har vi ju sett upprepade bevis på under årens lopp i andra stater, där man har en kommunistisk ledning.

NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! Fly inte, Åke Polstam, utanför landets gränser! Fly inte ut ur det här huset, för nu diskuterar vi konkret justitieutskottets betänkande!

Och varför, Åke Polstam, går gränsen för den parlamentariska insynen just vid fyra partier? Det skulle vara ganska intressant att veta.

Utöver de frågor jag pekat på, där säkerhetspolisen har agerat på ett besynnerligt sätt, borde en undersökning också se på om det finns luckor i gällande bestämmelser, som borde täppas till. Vi har från vpk i grundlags-sammanhang påtalat risken för att begreppet "enbart" i samband med registrering av åsikter kan missbrukas, och tyvärr har vi fått rätt. Säpo anser tydligen att om man kan koppla en persons verksamhet till något annat är det också fritt fram för att registrera vederbörandes åsikter. Då har man inte gjort registreringen enbart på grund av åsikterna.

Även om det skrev kommissarie Berntler några tankvärda ord i Dagens Nyheter för ungefär ett år sedan. Han påpekade att man inte får göra anteckningar i registret enbart av det skälet att någon genom tillhörighet till organisation eller på annat sätt givit uttryck för politisk uppfattning. Han skrev vidare: "Detta tolkas av Säpo så – och givetvis med all rätt som paragrafen är skriven – att har man registrerat en person på annan grund, t. ex. viss kontakt med misstänkt, så kan man också tillföra denna registrering uppgifter om personens politiska verksamhet och/eller åsikter."

Även detta, Åke Polstam, talar för behovet av en ordentlig översyn av säkerhetspolisens verksamhet.

ÅKE POLSTAM (c):

Fru talman! Berntlerfallet kan vi kanske lämna nu.

Det är faktiskt så att ingen registreras enbart på grund av sina åsikter. Det vet Nils Berndtson, fastän han påstår något annat. Om en person registreras sker det på grund av att vederbörande vidtagit någon åtgärd som strider mot svensk författning. Annars registreras han inte – det hävdar jag.

När det gäller vpk:s representation i rikspolisstyrelsen vill jag säga att jag inte är så noga insatt i detta med konstitutionen, men vpk är ju inte heller representerat i justitieutskottet. Om vpk hade accepterat de sex platser som erbjöds partiet kunde ju en av dessa platser ha varit just i justitieutskottet. Man hade då fått i varje fall samma insyn i den polisiära säkerhetstjänsten som jag får. Men vpk tog inte den chansen.

NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! Jag tycker att Åke Polstam och justitieutskottet skall kontrollera litet mer noggrant vad som gäller. När viss vaktpersonal anställs antecknas exempelvis "tillhör ej ytterlighetsparti". Jag förmodar att det är någon form av åsiktsregistrering. Enligt det resonemang som förts här kan det

Den polisiära säkerhetstjänsten

Onsdagen den
5 december 1979

Den polisiära säkerhetstjänsten

väl inte vara förbjudet att tillhöra ett ytterlighetsparti, utan det måste vara fråga om en politisk registrering – det kommer man inte ifrån.

Sedan tycker Åke Polstam att vi skall lämna därefter Berntlers avslöjanden. Varför det? Vi skall lämna därefter säpos agerande vid värnpliktsriksdagen i början på 1970-talet. Vi skall lämna därefter säpos roll i IB-affären. Vi skall lämna därefter säpos roll i sjukhusaffären i Göteborg. Vi skall tydligen också lämna därefter säpos aktuella agerande i Karlskronafallet, och vi skall lämna därefter även de skandaler inom säpo som har avslöjats.

Vill justitieutskottet inte kartlägga och redovisa vad det är för fel inom säpo tycker jag verkligen att utskottet icke har fyllt sin uppgift. Jag vidhåller behovet av en ordentlig utredning om säpos verksamhet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 221 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Nils Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkande 3 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 221 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Berndtson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 315

Nej – 19

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 1753 av Maj Britt Theorin m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Nils Berndtson begärde votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkande 3 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 1753 av Maj Britt Theorin m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Berndtson begärde rösträk-

ning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 312
Nej – 21

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

*Lagen om tillfälligt
omhändertagande*

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 2467 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Nils Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkande 3 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motion 2467 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Berndtson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 315
Nej – 19

§ 14 Lagen om tillfälligt omhändertagande

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1979/80:6 med anledning av motion angående lagen om tillfälligt omhändertagande.

I detta betänkande behandlades motionen 1978/79:1755 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde förslag om upphävande av lagen om tillfälligt omhändertagande.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1755.

HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Fru talman! Sociala problem kan aldrig lösas med tvångsåtgärder. Därför är LTO en dålig lag. Vad som händer vid ett omhändertagande är bara att man tillfälligt flyttar en person från en plats till en annan. Orsakerna till problemen kvarstår ju – precis som förut.

Vi i vänsterpartiet kommunisterna har den egenheten att vi gärna ser saker och ting i sitt sammanhang och inrättar våra förslag och åtgärder därefter. Därför arbetar vi för ett massivt program mot utslagning och social utstötning. Man kan inte fortsätta att ständigt privatisera alla problem och tro att man löser dem genom att ta hand om en person och flytta bort denne från

Onsdagen den
5 december 1979

*Lagen om tillfälligt
omhändertagande*

tunnelbanan eller annan orosplats.

I de fall där man måste göra ingripanden mot barn eller ungdom i en svår situation, där det gäller att skydda dem, eller när det gäller att förhindra brott, är ju polisen oförhindrad att fullgöra sina skyldigheter utan hjälp av LTO. I fråga om ingripanden mot berusade personer så redogör utskottet för hur LOB-lagen kan användas.

När vi nu har skrivit denna motion – jag vet inte för vilken gång i ordningen – och sedan får den behandlad i ett utskott, så letar man efter bifallsyttringar eller åtminstone positiva skrivningar. Jag vet inte om jag är för snäll mot utskottet när jag, trots avslagsyrkandet på vår motion, ändå läser mellan raderna att utskottsledamöterna innerst inne inser att vi har rätt i vår kritik av LTO. Det vore intressant om jag kunde få denna "positiva tanke" bekräftad eller avförd.

På ett ställe i betänkandet står det att utskottet finner ej anledning att *nu* inta annan ståndpunkt beträffande behovet av lagstiftningen. Jag vet inte riktigt om man hänvisar till att frågan nyligen har behandlats i riksdagen, om en utredning är på gång eller om man innerst inne har andra tankar, som ligger i linje med vad vi har framfört i vår motion.

Det var den ena sidan av saken. Den andra sidan av LTO som har kommit att framträda i all sin förfärlighet är ju det utrymme för godtycke som lagen lämnar. Också *det* är ett skäl till att lagen måste bort. Lagen har, som vi skriver i motionen, kommit att användas på ett antidemokratiskt sätt, när man har gått till aktion mot t. ex. demonstranter, som på sitt enkla sätt givit uttryck för en opinion. LTO har också använts på ett sätt som säkert fått många människor att vända taggarna utåt mot myndigheter och samhälle helt i onödan. Ett omhändertagande, som upplevs såsom felaktigt eller djupt orättvist, kan inte föda annat än förakt, motstånd och konfrontation.

Exempel finns i JO:s ämbetsberättelse. Där framgår att lagen om tillfälligt omhändertagande, LTO, får följder som inte är önskvärda från rättssäkerhetssynpunkt. Både lagens tjänjbarhet och det sätt på vilket den har kommit att användas utgör problem. Denna lag måste därför ersättas med klarare bestämmelser, vilka innebär mindre risk för godtycke. Sådana synpunkter kan man såvitt jag förstår få fram också i den polisutredning som det hänvisas till i betänkandet.

Fru talman! LTO är en lag som skapar förakt och sår misstro hos många människor. Verkligheten har visat att lagen måste bort. Den är inte verkningsfull. Den löser inga problem. Lagen har blivit en städlag. Aldrig så många hänvisningar till utredningar kan få oss att ändra på detta krav.

Fru talman! Jag yrkar bifall till motionen nr 1755.

BJÖRN KÖRLOF (m):

Fru talman! Kammaren har i år liksom under en följd av år att behandla en motion från vpk, i vilken hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om upphävande av lagen om tillfälligt omhändertagande. Motiveringarna härför är likalydande med motiveringarna från tidigare år. Lagen uppges av motionärerna fungera som en social "städlag". Det sägs att den inte möjliggör

de sociala stöd- och vårdåtgärder som förutsattes vid dess tillkomst. Vidare uppges det att lagen har använts vid demonstrationer, där vuxna och barn protesterat mot förtryck av skilda slag.

Det finns anledning att särskilt observera att vpk-motionens krav innebär ett så att säga blankt avskaffande av LTO. Någon lagstiftning som ersättning för LTO krävs inte. Kammaren har alltså att ta ställning till att införa en situation, där något lagstöd för polisingripande i de situationer som anges i LTO inte längre finns.

För att belysa detta konkret vill jag ställa följande hypotetiska fråga: Skall en polisman, som påträffar en – säg 13-årig flicka – i en knarkarkvart, inte ha ett lagstöd för att omedelbart föra flickan därifrån? Eller för att ta ett annat exempel: Skall en polisman, som befinner sig på platsen för eller kallas till ett bråk där de inblandade är på väg att begå brott – säg misshandel eller grov misshandel – inte med lagstöd kunna ingripa just då med ett omhändertagande för att förhindra att dessa brott begås? Avsikten är ju att LTO skall kunna användas i sådana situationer.

Att det behövs en lagstiftning av denna karaktär torde inte ifrågasättas av några andra än vpk. Det kan finnas anledning att kritisera LTO i enskildheter. De sociala stöd- och vårdåtgärder som förutsätts sättas in vid vissa LTO-ingripanden vidtas kanske inte. Det är exempel på att lagen verkar i ett samhällssammanhang där det brister. Det finns problem med LTO särskilt i dess sammanhang med lagen om omhändertagande av berusade personer. Den enskilde polismannen ställs ofta inför besvärliga gränsdragningsproblem vid ett eventuellt ingripande. Här är det nödvändigt att åstadkomma preciseringar.

Bl. a. dessa förhållanden ligger bakom att LTO och LOB sedan början av 1978 på initiativ av både regeringen och justitieutskottet är föremål för utvärdering av en särskilt tillkallad utredningsman. Även 1975 års polisutredning har lagt fram förslag, som nu är föremål för prövning och som berör både LTO och LOB. I avvaktan på förslag från regeringen i anledning av dessa båda utredningar kan enligt utskottets mening polisen inte gärna leva i ett från författningssynpunkt rättslöst tillstånd på detta område. LTO kan alltså inte rimligen upphävas rakt upp och ner.

Fru talman! Mot denna bakgrund yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Fru talman! Jag fick ett svar på min fråga, men min positiva tanke bekräftades inte. Det framhölls att motiveringarna är desamma och att man inte kan gå med på ett avskaffande av lagen. Vidare ställdes frågan: Skulle inte en polisman ha möjlighet att ta hand om en 13-årig flicka i en knarkarkvart? Jovisst har han det. Enligt barnvårdslagen har polisen såvitt jag kan förstå alla möjligheter att ingripa mot minderåriga barn som finns på sådana platser.

Det frågas vidare om polisen inte skall kunna ingripa mot våld. Jovisst kan den det. Polisens uppgift är naturligtvis att ingripa när brott förekommer, och

Onsdagen den
5 december 1979

*Lagen om tillfälligt
omhändertagande*

ett våldförande mot en person är väl en situation där polisen kan ingripa oavsett om LTO finns eller inte.

Vi har vidare anfört exempel ur justitieombudsmännens ämbetsberättelse som visar att lagen i samband med åtgärder vid demonstrationer osv. kommit att användas på ett antidemokratiskt sätt. Att så är förhållandet kan inte bestridas. Herr Körlof borde väl ändå kunna erkänna att så är förhållandet. Jag efterlyser också synpunkter på denna fråga från socialdemokraterna i utskottet.

I JO:s berättelse framhålls i vad avser tillämpningen av LTO i samband med demonstrationerna i Ålidhem bl. a. följande: "Vid aktionen greps eller omhändertogs endast de som var mest aktiva då det gällde att hindra arbetet med inhägnaden." Därefter anförs: "Framförallt omhändertogs de som syntes vara ledare för ockupanterna."

Att ta hand om personer som är ledare i vissa sammanhang är ett sätt att tänja ut tillämpningen av LTO. Det finns alltid ledare i en så stor folksamling som det här gällde, vid en demonstration. Det utses ledare, demonstrationsvakter osv. i sådana sammanhang.

Ett annat exempel i ämbetsberättelsen visar hur man kan arbeta utan LTO. Jag skall inte lägga in några värderingar av den anmälan som hade gjorts och som handlar om huruvida det hade hotats med hundar eller inte i det aktuella fallet. De berörda polismännen säger själva att de hade tagit med sig hundarna därför att dessa inte kunde lämnas kvar i bilen.

Det gällde en uppvaktning som hade anordnats utanför ett kommunalhus, och 250 personer hade strömmat till. I en angelägen fråga – det gällde samma frågeställning som i Ålidhem – är naturligtvis många intresserade av att följa dem som skall ta kontakt med och uppvakta kommunalpamparna. Poliserna bedömde att det var fara för en ockupation av huset och ingrep genom att tala med demonstranterna och fråga dem, om de hade fått kontakt med dem som de ville tala med. Då så inte var fallet gick poliserna upp och talade med kommunalpamparna. Sedan gick de tillbaka och förmedlade en kontakt. Delegationen släpptes in, och det hela avlöpte utan problem.

Det är också ett sätt för polisen att arbeta. Det är klart att man här med stöd av LTO hade kunnat ta hand om de personer på trappan som på grund av att de var så många stängde vägen in till kommunalhuset.

Jag tycker att utskottets yrkande om avslag är ett sätt att slingra sig undan från ansvar. Det hänvisas till att en utredning nog är på gång, att vi skall vänta på den osv., men man redovisar aldrig någon åsikt om lagen som sådan. Vad jag mest saknar är socialdemokraternas uppfattning.

BJÖRN KÖRLOF (m):

Fru talman! Det förhåller sig inte riktigt så, som Hans Petersson i Hallstahammar säger, att utskottet inte redovisar någon åsikt om LTO-lagen. Det konstateras bl. a. att det finns problem i samband med tillämpningen av LOB och att det är nödvändigt att göra preciseringar för att den enskilde polismannen när han står inför att ingripa i en situation skall veta med stöd av vilken författning han gör det. Det är ett exempel på att allt inte är riktigt väl

ställt. Det är bl. a. sådana faktorer som har legat bakom att de båda lagarna skall ses över.

Hans Petersson säger också att polisen har möjlighet att, oavsett om LTO finns eller inte, ingripa i de situationer som jag hypotetiskt tog upp. Det förhåller sig inte riktigt på det sättet. LTO avser bl. a. den akuta situation som polismannen har att ställning till. I många fall kan det senare bli fråga om ingripanden från barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd, men vad det här handlar om är akuta situationer som polismannen står inför. Där kan det handla om att inom loppet av kanske några sekunder fatta beslut om huruvida ingripande skall ske eller inte. Där erfordras absolut ett lagstöd för polismannen när han skall ingripa. Det gäller t. ex. det hypotetiska fallet med den 13-åriga flickan i en knarkarkvart.

Det är en sak att ingripa med stöd av barnavårdslagen – det kan man göra när barn och ungdomar lever farligt och i tråkiga sociala miljöer – men här handlar det om akuta ingripanden som den enskilde polismannen måste ha ett lagstöd för att kunna göra.

Hans Petersson tog också upp de diskussioner som förts om ingripandena med stöd av LTO i samband med händelserna i Ålidhem. Jag har ganska noggrant läst JO:s ämbetsberättelse när det gäller dessa oroligheter och har funnit att JO i princip egentligen inte har någon kritik att rikta mot polisens aktiviteter där.

JO konstaterade dock att det gjorts ett mycket stort antal LTO-ingripanden och att polisresurserna under de rådande förhållandena varit otillräckliga. Att detta ledde till en del brister är nog ganska klarlagt, men något övergrepp från polisens sida gjordes inte i Ålidhem. JO konstaterar i sin ämbetsberättelse också att här behövdes LTO i en del sammanhang.

HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Fru talman! Jag vet inte hur jag skall tolka Björn Körlofs senaste inlägg. Anser man i utskottet att LTO är en dålig lag? Den måste ersättas med klarare regler, säger han, och det kan väl tänkas.

Men hur länge skall man hålla på och hänvisa till det? Vi har ju krävt varje år sedan LTO instiftades att den lagen skall avskaffas. Den har inte blivit sämre under tiden. LTO är en odemokratisk lag. Den kan utnyttjas antidemokratiskt, och därför måste den bort. Sedan får vi naturligtvis arbeta på att åstadkomma bättre lagstiftning, det är alldeles givet.

BJÖRN KÖRLOF (m):

Fru talman! I direktiven för den särskilde utredningsman som skall se över LTO och LOB säger förutvarande justitieministern att han förutsätter att utredningen kan bedrivas skyndsamt. Dessutom har vi fått ett förslag från 1975 års polisutredning, som anser att dessa lagar bör sammanföras i en särskild polislag.

Den särskilde utredningsmannen skall nu arbeta med att göra preciseringar i de båda lagarna, och jag tror att vi ganska snart har att vänta ett förslag som

Onsdagen den
5 december 1979

*Målsägandetalan
vid brottet hets
mot folkgrupp*

försöker tillgodose de rättssäkerhetsaspekter och andra intressen som Hans Petersson är ute efter.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 1755 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Hans Petersson i Hallstahammar begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkande 6 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 1755 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Hans Petersson i Hallstahammar begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 307

Nej – 19

Avstår – 6

§ 15 Målsägandetalan vid brottet hets mot folkgrupp

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1979/80:7 med anledning av motion om målsägandetalan vid brottet hets mot folkgrupp.

BERTIL LIDGARD (m):

Fru talman! Det finns ingen talare anmäld på detta ärende, som skall försvara och motivera motionen om målsägandetalan vid brottet hets mot folkgrupp. Det är litet grand synd, om detta ärende skulle slinka förbi utan någon kommentar. Det handlar nämligen om en fråga som är väldigt viktig i vår tid och där vi har anledning att se upp mycket noga med hur vi betar oss mot alla de minoritetsgrupper som vi har i vårt land.

Motionären har velat att det i 16 kap. brottsbalken skulle införas en ny paragraf, som skulle innebära att, vid brott av beskaffenheten hets mot folkgrupp, företrädare för den folkgrupp som hotats eller utsatts för missaktning själv skulle kunna inträda och föra talan. Motionären vänder sig mot att gällande rätt inte innefattar en möjlighet för den folkgrupp som känner sig kränkt att väcka talan vid domstol. Detta har, säger motionären, av en del minoritetsgrupper uppfattats som en brist i lagstiftningen.

Vi har i utskottet remitterat denna motion till olika instanser för yttrande. Det har klart framgått, vilket redovisas i betänkandet, att målsägandetalan i denna typ av brott, som riktar sig mot en grupp, strider mot principerna för

svensk lagstiftning. Det kommer igen i ett flertal yttranden till oss. Därför har vi naturligtvis inte på den punkten kunnat biträda motionärens yrkande.

Men vi har – och det är därför jag står här – gjort ett uttalande till protokollet, som vi bedömer som rätt viktigt. Vi säger att motionen riktar uppmärksamheten på ett samhällsproblem som i takt med ökad invandring till Sverige blivit alltmer påtagligt. Enligt utskottets mening kan sådana kriminaliserade yttringar av hot mot eller missaktning för folkgrupp som motionen tar sikte på självfallet inte få tolereras och lämnas opåtalade. Härvidlag ligger det, säger vi, ett stort ansvar på våra rättsvårdande organ, särskilt polis- och åklagarmyndigheterna.

Naturligtvis vill inte utskottet med detta uttalande skriva någon polis eller åklagare någonting på näsan om deras tjänsteåligganden, men vi vill understryka hur viktigt vi anser att detta ärende är och hur viktigt det är att följa upp de olika frågor som uppstår. Vi knyter i utskottet också vissa förhoppningar till att den s. k. diskrimineringsutredningen, när den blir färdig med sitt arbete, skall tillföra oss ett sådant material att vi bättre kan tackla dessa problem, som alltså enligt utskottets bedömning är mycket viktiga.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 16 Erkännande av nordiska faderskapsavgöranden

Föredrogs lagutskottets betänkande 1979/80:12 med anledning av propositionen 1979/80:5 om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden jämte motion.

I propositionen 1979/80:5 hade regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta

1. lag om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden,
2. lag om ändring i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås att en faderskapsdom som har meddelats i Danmark, Finland, Island eller Norge skall gälla även i Sverige. Också en fastställelse av faderskap genom erkännande skall gälla här i landet, om fastställelsen har skett i något av de andra länderna.

Förslaget innebär att ett faderskapsavgörande från något av de andra nordiska länderna i princip jämställs med ett svenskt avgörande. Detta betyder att avgörandet kan få rättsverkan exempelvis vid bedömningen av en fråga om arv eller underhåll här i landet.

Lagförslaget är ett led i det nordiska lagstiftningssamarbetet. Avsikten är att motsvarande förslag skall läggas fram i de övriga länderna.”

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
nordiska fader-
skapsavgöranden*

I detta sammanhang hade behandlats en med anledning av propositionen väckt motion 1979/80:75 av Jörn Svensson m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen, med godkännande av propositionen i övrigt, beslutade att 3 § i förslaget till lag om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden skulle ha av motionärerna föreslagen lydelse, innebärande att en dom eller fastställelse av faderskap i annat nordiskt land ej skulle gälla i Sverige, om den grundade sig på bestämmelser som skilde sig från svensk rätt och detta förhållande uppenbart var ägnat att öka osäkerheten om det materiella innehållets riktighet.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med avslag på motionen 1979/80:75 skulle anta det i propositionen 1979/80:5 framlagda förslaget till lag om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden,

2. att riksdagen skulle anta förslaget till lag om ändring i lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttsens område.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Frågan i detta ärende gäller i första hand giltighet av nordiska faderskap. Den har emellertid också mer principiell räckvidd. Frågan berör hur man skall ställa sig till mer allmänna former för rättsligt samarbete i Norden.

Enligt regeringsförslaget skall avgöranden rörande faderskap, vilka skett i ett nordiskt land, gälla också i de övriga. Vi motionärer har anmält viss tveksamhet häremot.

Reglerna för faderskapspresumtion är nämligen mer långtgående i övriga nordiska länder än i Sverige. Det betyder att det i tveksamma fall är svårare att föra talan mot ett oriktigt faderskap i dessa länder än i Sverige. Faderskap kan då bli giltiga här i landet, trots att de kanske inte alls skulle kommit till stånd, om prövningen skett efter svenska regler.

Enligt vår mening bör man alltid eftersträva domar, som är materiellt riktiga. Ett korrekt materiellt innehåll måste väga tyngre än strävan att skapa formell likformighet mellan länder. Man kan i detta fall med skäl ställa två viktiga frågor. För det första: Varför skall en svensk myndighet tvingas godta en dom, som grundar sig på en helt annan procedur än i Sverige, och som vid prövning enligt svensk rätt skulle fått ett helt annat innehåll? För det andra: Varför skall en i Sverige boende eller en svensk medborgare underkastas verkningarna av en utländsk dom, vars materiella innehåll vilar på i vissa fall långt osäkrare grunder än om prövningen hade skett i Sverige? Man kan tillfoga en tredje fråga: Varför skall vissa barn löpa risken av oriktiga faderskap, bara därför att deras eget lands bristfälliga lagstiftning skall få utbreda sin giltighet även till länder med bättre och säkrare rättsprocedurer? Den riktiga vägen att åstadkomma likformighet mellan de nordiska länderna är knappast att låta regler som skiljer sig från de svenska bli gällande i Sverige. Den rätta vägen måste i stället vara att i samarbetet sträva efter att alla

nordiska länder får så bra och säkra regler som möjligt. Därefter blir ömsesidighet och likformighet någonting naturligt och problemfritt.

Lagutskottet har grundligt analyserat och argumenterat för förslaget. I analysen och argumentationen finns också många riktiga påpekanden. Men utskottets resonemang är för oss ändå inte övertygande.

Utskottet hävdar att frågan bara gäller tillämpning i andra nordiska länder av domar från någotdera av dessa länder. Flyttar ett barn från annat nordiskt land till Sverige, får frågan en annan form – avgörande blir då ifall svensk eller annan rätt skall tillämpas.

Påpekandet är riktigt. Men det löser inte problemet. Faktum kvarstår att en i Sverige boende eller svensk medborgare kan beröras av rättsverkningar som inte hade behövt uppstå, om man inte hade accepterat de andra ländernas för vissa fall osäkrare lagstiftning. Utskottet lär heller inte kunna förneka att ett godkännande av det föreliggande förslaget lätt blir ett argument för att annat lands rätt skall tillämpas även när barnet flyttar till Sverige. Man skulle alltså bakvägen till Sverige kunna införa rättsregler som är materiellt sämre än våra egna. Jag ser inte vilken fördel som är vunnit med detta.

Utskottet säger vidare att det problem motionen tar upp är aktuellt bara i fall där negativ fastställsetalan förs i det andra landet. Det stämmer inte. Faderskap som är materiellt oriktiga kan lika väl föreligga när talan inte förs mot dem. Poängen ligger i att de i Sverige över huvud inte skulle ha kommit till stånd. Utskottet söker sedan försvara sin ståndpunkt med att beviskraven vid talan mot en presumtion är lindriga, ifall makarna i det andra landet levat åtskilda under den tid barnet kan ha avlats. Ja, det kan vara riktigt, men bevisbördan ligger då likväl på mannen, medan svensk rätt kräver en förutsättningslös utredning av frågan.

Sedan säger utskottet att man inte kan kräva fullständig säkerhet utan att man måste acceptera en viss osäkerhet. Som exempel härpå anför utskottet den ordning som sedan 1976 gäller i Sverige – erkännanden godkända av modern och barnavårdsnämnden kan här godtas utan närmare undersökning eller dom.

Det exemplet är inte relevant. Det handlar om en delvis annan situation än vad som gäller i de fall som här egentligen är i fråga. I det fall som anförs som exempel från 1976 års svenska lagstiftning möter strävan att åstadkomma ett materiellt riktigt resultat en annan, och i detta fall överordnad, princip, nämligen principen om privatlivets helgd. Om två människor har kommit överens om att barnet är deras, skall erkännandet av barnet inte ifrågasättas.

Den osäkerhet som råder när både fadern och modern har godkänt ett frivilligt erkännande är sannerligen inte stor. Och i förhållande till en dom ökar inte osäkerheten. Det är något helt annat, ifall man har en presumptionsregel, som automatiskt gäller, mot vilken talan måste föras, mot vilken en talan eventuellt kan avvisas och där bevisbördan som i detta fall ligger på en part.

Jag kan alltså inte se annat än att det liggande förslaget i Sverige skulle medföra underkastelse under en rättsordning som i vissa fall är osäkrare än

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
nordiska fader-
skapsavgöranden*

den svenska. Fördelen med detta är svår att förstå. Vore det inte bättre att prövningen skedde enligt svenska regler, som garanterar en helt annan förutsättningslöshet och där man använder metoder för fastställelse som är tämligen säkra och som framför allt kan väntas gå mot allt större fulländning?

I motionen tar vi upp dessa frågor från principiell synpunkt. Jag skall erkänna att frågan, som den formellt ligger i ärendet, naturligtvis inte kan beröra speciellt många fall och inte får överdrivas i sina dimensioner. Men från principiell synpunkt gäller frågan i stället: I hur hög grad skall från svensk lagstiftning skiljaktiga rättsregler tillåtas få giltighet här i landet med hänvisning till vad som kallas nordiskt samarbete? Enligt vår mening bör ett nordiskt samarbete ha sitt verkliga värde i att länderna ömsesidigt kan stimulera varandra till lagstiftningsreformer som skapar ökad rättssäkerhet i samtliga nordiska länder och som leder till en modernisering av lagstiftningen i de länder som eventuellt har halkat efter på olika områden. Om man, utan att tänka på innehåll, gör den nordiska likformigheten till ett mål i sig, är risken att det minst avancerade landet får bestämma takten i de övrigas lagstiftningsarbete.

Det finns många exempel som kan belysa vilket dilemma en sådan typ av likformighet skapar, om den blott uppfattas som en formell anpassning. Sverige skulle inte ha fått sin viktiga familjerättsreform 1973 och 1976, om man hade väntat på att de övriga nordiska länderna skulle hinna i kapp. Det fanns de i Sverige som ville hindra dessa reformer just med hänvisning till den påstådda önskvärdheten av nordisk likformighet. Också på andra rättsområden – och betydligt viktigare sådana – finns det anledning att se med försiktighet på likformighet. Kammaren och utskottet torde erinra sig att man i vissa andra nordiska länder kan se något annorlunda t. ex. på yttrandefrihetsfrågor. Både Agnar Mykle och Hannu Salama fick sina litterära verk ifrågasatta såsom varande osedliga. Vad skulle följden bli, kan man fråga sig, om personer som vistas i Sverige här skulle kunna bli föremål för verkställighetsåtgärder grundade på finsk eller norsk lag i dessa stycken?

I vårt broderland Finland finns en skandalös lag som förbjuder att man offentligt talar om homosexualitet som något acceptabelt. Skulle vi i Sverige medverka till att personer som vistades här kunde nås av exekutiva åtgärder, därför att de i Finland dömts för brott mot den lagen?

Man kan vända på frågan, ty det finns också i Sverige lagar och praxis av sådan art, att man gärna ser att dess följder besparas våra broderfolk.

Jag har med detta velat visa att frågan om nordiskt rättssamarbete inte är okomplicerad. Samarbete är allmänt sett önskvärt. Men det skall inte få leda till att myndigheter i resp. länder görs till hantlangare för att garantera verkställighet av de mest godtyckliga, de mest efterblivna eller de mest reaktionära delarna av det nordiska rättsarvet.

Jag yrkar bifall till motionen.

LENNART ANDERSSON (s):

Fru talman! För ungefär ett år sedan uttalade utskottet att en utredning

borde komma till stånd rörande de internationellt privat- och processrättsliga reglerna på faderskapsrättens område. Lagutskottet sade också då att detta utredningsarbete naturligtvis borde bedrivas i nordiskt samförstånd. Riksdagen instämde i lagutskottets förslag.

Propositionen och lagutskottets betänkande behandlas nu, och det är med tillfredsställelse vi från utskottet ser att det inte har gått längre tid utan att vi i dag kan få avgöra denna fråga.

Vi kan när vi granskar materialet konstatera att propositionen har föregåtts av överläggningar mellan de nordiska ländernas justitiedepartement och att det har förts omfattande sådana förhandlingar som lett fram till en överenskommelse som nu presenteras i propositionen. Förhandlarna har kommit långt i sina överläggningar om en gemensam överenskommelse. Det är inte möjligt att nu göra några större förändringar inom ramen för denna överenskommelse. Är det någon av kammarens ledamöter som önskar att sådana förändringar skall göras, så innebär det i verkligheten att propositionen avslås och att Sverige måste begära nya överläggningar med övriga nordiska länder i denna fråga. Skulle en sådan situation uppstå innebär det med stor sannolikhet att det inte blir någon nordisk överenskommelse på faderskapsrättens område.

Jag vill betyga, Jörn Svensson, att vi från lagutskottets sida inte alls är drabbade av någon handlingsförlamning därför att vi strävar mot nordiskt samarbete i olika frågor. Vi har tidigare visat prov på att vi i Sverige är beredda att gå fram snabbare i en del ärenden när vi har ansett det vara nödvändigt. Men i detta fall måste vi, efter att ha vägt fördelar och nackdelar mot varandra, konstatera att propositionens förslag är ett stort framsteg i arbetet på att få fram likalydande lagar om erkännande av faderskapsavgöranden i annat nordiskt land. Det har vägt tungt för utskottet när vi har behandlat frågan. Vi skriver också i utskottsbetänkandet, vilket även Jörn Svensson betygade, att det är endast i ett fåtal fall som det föreligger en risk för materiellt oriktigt avgörande om talan i faderskapsfråga förs vid annat nordiskt lands domstol än om frågan avgörs enligt svensk lag. Från utskottet har vi bedömt det som mycket angeläget att vi i de nordiska parlamenten kommer fram till en överenskommelse och beslut om att verkligen få enhetliga regler och komma ifrån de oklara förhållanden som i dag föreligger i resp. land.

Vi har också anfört i betänkandet att liknande förslag som det vi i dag behandlar i denna kammare kommer att föreläggas de andra parlamenten. Danmark ligger här längst framme, och det kommer inte att dröja särskilt lång tid förrän det danska parlamentet behandlar motsvarande bestämmelser. Detsamma gäller för Norge och Finland. Det kommer alltså inte att dröja länge innan vi får enhetliga regler. Detta har vägt tungt vid utskottets behandling av den här frågan, och det är därför vi har ansett att vi kan tillstyrka propositionen.

Fru talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
republiken Östra
Timor*

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Efter Lennart Anderssons deklARATION vill jag bara säga att jag har förståelse för utskottets situation, och jag skall därför inte pressa på i själva sakfrågan. Jag vill också säga att jag är nöjd med den deklARATION som utskottets ordförande gjorde när det gällde det problem som berör förhållandet mellan å ena sidan önskvärdheten av ett nordiskt samarbete och ömsesidig giltighet och å andra sidan behovet av att här i Sverige på ett självständigt sätt stöta framåt i progressiv riktning när det gäller lagstiftningen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 75 av Jörn Svensson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17 Föredrogs

Lagutskottets betänkande

1979/80:14 med förslag till lag om ändring i lagen (1979:142) om ändring i bokföringslagen (1976:125)

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18 Erkännande av Demokratiska republiken Östra Timor

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1979/80:5 med anledning av motion om erkännande av Demokratiska republiken Östra Timor, m. m.

I detta betänkande behandlades motionen 1978/79:249 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt nu var i fråga yrkats att riksdagen hos regeringen hemställde om att diplomatiska förbindelser upprättades med regeringen i Demokratiska republiken Östra Timor (yrkande 1).

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå yrkandet 1 i motionen 1978/79:249.

BERTIL MÅBRINK (vpk):

Fru talman! Jag skall börja med att rätta till ett fel. I vår motion talar vi om Östra Timor, och i utskottets skrivning har man samma beteckning. Den riktiga benämningen är Östtimor.

Vpk-motionen har två yrkanden: bistånd till Östtimor via den demokra-

tiskt valda regimen under Fretilins ledning samt ett diplomatiskt erkännande av Östtimors lagligt valda regering. Det är det sistnämnda yrkandet som nu skall behandlas.

Naturligtvis avvisar utskottet detta yrkande med sina vanliga och numera utslitna argument. Men det finns också ett nytt argument från utskottet, och det innebär ett klart avsteg från tidigare uttalanden. Med detta avsteg tillfredställer man generaljuntan i Indonesien.

När frågan om Östtimor var uppe för behandling i FN i år lämnade Sverige en röstförklaring som har följande lydelse: "Det är väl känt att vi sedan länge stödjer principen om självbestämmande. Vi erkänner emellertid att det i dag är en de facto-situation i Östtimor till vilken vi inte kan se något realistiskt alternativ."

Eva Belfrage uttryckte sig ungefär så här i Dagens Nyheter för inte så många veckor sedan: Detta är en skamlig brasklapp från Sveriges sida. – Jag kan instämna i det.

Jag vill fråga utskottets talesman: Menar de borgerliga och socialdemokratiska ledamöterna i utrikesutskottet att det inte skulle finnas något annat realistiskt alternativ för Östtimor än att landet förblir ockuperat av Indonesien, som har en av vår tids värsta förbrytarregimer med miljoner människors liv på sitt samvete?

Inga kan vara mer glada än just dessa förbrytare, som nu sitter och har makten i Indonesien, över Sveriges röstförklaring. Säkert kommer vapenaffärerna att blomstra än mer i fortsättningen. Är det inte just detta som är så viktigt för Sverige? År 1977 sålde vi vapen till fascisterna i Indonesien för ungefär 1 milj. kr. År 1978 var siffran 27,7 miljoner. För 1979 har jag en uppgift om att vapenaffärerna är uppe i 40 milj. kr. Som jag sagt tidigare: Sveriges röstförklaring kommer säkerligen att medföra än mer lukrativa vapenaffärer. Så är det med solidariteten med fattiga och förtryckta. Sveriges vapenaffärer med Indonesien är inte bara ett hån mot Östtimors befolkning, de är ett hån mot hela tredje världen som stöder Östtimors kamp för självbestämmande.

Jag skall inte nu så mycket beröra behovet av biståndsinsatser till Östtimor. Den frågan kommer upp på fredag, då utrikesministern skall besvara en fråga av Hans Petersson, vpk. Jag vill bara säga att snabba och omedelbara hjälpinsatser är nödvändiga. Det råder enorm svält i Östtimor. Hjälparbetare med många års erfarenhet säger att situationen är värre än någonstans där de varit, ja, t. o. m. värre än i Biafra. Jag vill också säga att det inte är via Internationella röda korset och Indonesiska röda korset som Sveriges hjälpinsatser skall kanaliseras, eftersom merparten av dessa medel hamnar hos indonesierna.

Till sist vill jag kommentera erkännandet av den lagligt valda regeringen under Fretilins ledning på Östtimor. Fakta är följande. Den 28 november 1975 utropades republiken Östtimor efter 500 års portugisisk ockupation. Republikens regering leddes av Fretilin, som då hade kontroll över Östtimor och huvudstaden Dili. Knappt två veckor efter republikens bildande invaderades Östtimor av indonesiska trupper, som igångsatte en systematisk terror mot

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
republiken Östra
Timor*

befolkningen och dess valda regering. Trots en massiv terror, bl. a. med hjälp av svenska vapen, har inte Indonesien lyckats få någon större kontroll över Östtimors territorium. Indonesierna finns visserligen i huvudstaden Dili och kontrollerar några s. k. strategiska byar, som i själva verket är koncentrationsläger där man spärrat in civilbefolkningen för att förhindra dess anslutning till befrielse rörelsen.

Jag vill alltså hävda att de argument som Sverige använder mot ett erkännande inte är hållbara. Utgångspunkten är att ett land med en regering och med kontroll över sitt territorium överfallits av ett annat land, som i sin tur har kontroll över en liten del av det anfallna landets territorium. Om man menar allvar med principen om nationernas självbestämmanderätt och solidaritet med fattiga och förtryckta, då bör man också i praktisk handling visa detta. Då finns bara ett alternativ, och det är att erkänna republiken Östtimor och dess lagligt och demokratiskt valda regering.

Jag yrkar därför bifall till motion 249.

Men innan jag slutar skulle jag också vilja ställa tre frågor till de socialdemokratiska representanterna i utrikesutskottet.

1. Anser socialdemokraterna att svenska biståndsinsatser skall kanaliseras via Internationella röda korset och Indonesiens röda kors?
2. Står socialdemokraterna bakom den skamliga svenska röstförklaringen i FN i år angående Östtimor?
3. Står socialdemokraterna bakom den ökade vapenförsäljningen till Indonesien?

STURE KORPÅS (c):

Fru talman! Utrikesutskottet ger kort motsvarande bild av det fruktansvärda ödet som har drabbat folket på Östtimor som Bertil Måbrink mer personligt har gett. Jag delar uppfattningen att det sannolikt är fråga om en av de värsta katastrofer som i vår tid gått ut över ett helt folk. Därför har den humanitära sidan av problemet under det senaste året kommit att väga tyngre än den politiska, bl. a. vid frågans behandling i FN i höst. Den synen präglar också den svenska röstförklaringen i FN, som Bertil Måbrink hänvisade till och som också finns refererad i utskottsbetänkandet.

Detta behov på kort sikt, att prioritera den humanitära aspekten, får emellertid inte på lång sikt dölja vårt tidigare upprepade krav – som utskottet understryker, jag ber Bertil Måbrink observera detta – att Östtimors folk, i enlighet med FN:s resolutioner om avkolonisering, måste ges möjlighet att under FN:s överinseende fritt bestämma sin egen framtid.

Bertil Måbrink tog upp vapenaffärerna med Indonesien. Dem har vi inte haft att behandla i utskottet, och därför avstår jag från att kommentera dem nu.

Vid det här tillfället har utskottet haft att behandla yrkandet i vpk-motionen 249 om att "diplomatiska förbindelser upprättas med regeringen i Demokratiska republiken Östra Timor". Utskottet har alltså inte haft att behandla frågan om Östtimor i hela dess vidd.

Frågan om bistånd behandlade vi i våras.

Enligt utskottets mening finns det inte folkrättsliga förutsättningar att erkänna Fretilins regering. Vi redovisar den praxis som svensk utrikespolitik alltid har följt i sådana här sammanhang: En regering måste för att bli erkänd utöva effektiv kontroll över ifrågavarande område och ha uppnått ett rimligt mått av självständighet utåt och stabilitet inåt.

Utskottet kan, lika litet som någon här i kammaren, tror jag, avgöra hur stora delar av Östtimor som verkligen behärskas av befrielse rörelsen. Men det torde vara klart att den inte har kontroll över så stora områden att Fretilins regering kan betraktas som regering för Östtimor. Fretilins ledning utövas dessutom delvis ifrån Moçambique.

Att vi konstaterat det här innebär självfallet inte – jag upprepar detta – att vi accepterar Indonesiens annektering av Östtimor. För Sverige är Östtimor formellt sett alltså en portugisisk koloni under avveckling. Hur den långsiktiga lösningen skall bli måste Östtimors folk självt avgöra. I dag saknar det beklagligtvis förutsättningar för detta.

Det viktigaste just nu för Sverige är att hjälpa Östtimors folk i dess desperata kamp för fysisk överlevnad. Därvid kommer vi inte förbi Indonesien hur gärna vi än skulle vilja det. Utskottet redovisar att den svenska regeringen nyligen har anslagit 1 milj. kr. via Svenska röda korset till Internationella röda korset för humanitär verksamhet på Östtimor. Svenska röda korset har självt tidigare anslagit 200 000 kr. Men än så länge kan arbetet bara bedrivas av Internationella röda korset, alltså inte av Svenska röda korset direkt, och då endast genom Indonesiska röda korset. På kort sikt måste vi ställa kravet på Indonesien – det gör vi också i utskottet – att det låter de internationella hjälporganen fritt komma in och effektivt arbeta för att hindra nöden. Först därefter kan folket bestämma om sin egen framtid. Ett folk som dör har ingen regering.

Därmed, fru talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Jag förstår mycket väl att utskottet inte vill ta upp vapenaffärerna. Så pass ärliga är ju inte alltid utrikesutskottets ledamöter. Men vapenaffärerna har i allra högsta grad att göra med vad som pågår på Östtimor. De svenska vapnen används nämligen mot befolkningen på Östtimor. Därför borde utskottet i ärlighetens namn ha tagit upp den saken. Jag vill fråga: Vilken inställning har Sture Korpås till den alltmer ökande svenska vapenexporten till Indonesien?

Sedan förhåller det sig så, Sture Korpås, att den röstförklaring som Sverige avgav i FN i år innebär en glidning till förmån för Indonesien och mot Östtimors befolkning.

Vidare är det så, att om man kanaliserar hjälpen via Internationella röda korset, skall hjälpen gå via Indonesien, vilket innebär att hjälpinsatserna till stor del inte kommer de lidande i Östtimor till del. Biståndet försvinner bland

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
republiken Östra
Timor*

korrupta indonesiska tjänstemän, officerare och andra. Fretilin kan, Sture Korpås, mycket väl förmedla svenska biståndsinsatser. Jag tycker att det är på tiden att den svenska regeringen och utrikesutskottet tar kontakt med Fretilin. Då skulle säkert den okunnighet som utrikesutskottets ledamöter besitter skingras.

STURE KORPÅS (c) replik:

Fru talman! Jag redovisar här utskottets ståndpunkt. Utskottet har inte haft att behandla vapenfrågan, och därför kan jag inte ge utskottets synpunkter på denna.

Får jag bara säga till Bertil Måbrink att en sittande utredning har att behandla frågan om svensk vapenhandel i framtiden. Om jag inte minns fel är den utredningen i hög grad tillkommen på initiativ av utskottet.

Den svenska röstförklaringen är ett tecken på en glidning i den svenska ståndpunkten, sade Bertil Måbrink. Den resolution som antogs i år har ett helt annat utseende än FN:s Östtimorresolutioner från tidigare år. Vi beklagade i fjol att resolutionen då inte tog upp den humanitära aspekten. Nu har den humanitära aspekten varit vägledande i resolutionsarbetet i FN, och inte minst Fretilins representanter där har varit angelägna om att få det därhän, just därför att folkets överlevnad nu är det viktigaste. Jag har själv talat med Fretilins företrädare i samband med det arbetet i FN, och jag kan försäkra att den svenska ståndpunkten är formulerad i konsekvens med den förändrade utformningen över huvud taget av årets resolution.

BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Jag är väl medveten om att det nu är oerhört viktigt att biståndsinsatserna går till Östtimor. Det är ju det jag har pläderat för hela tiden, och jag har då också pläderat för att biståndsinsatserna kanaliseras så att inte 50 % av dem eller mera försvinner i Indonesien. Tag kontakt med Fretilins representanter och gör upp om biståndsinsatserna, och låt Fretilin kanalisera dem och föra dem vidare! Då kan vi utgå från – med hundra procents säkerhet – att de insatserna kommer de svältande på Östtimor till del.

Sedan till frågan om erkännandet. Vi är överens om att det viktigaste är Östtimors överlevande, och därmed också republikens överlevande, liksom den regim som man där har valt. Men ett erkännande av Östtimor måste väl då också vara ett bidrag till detta lands och detta folks överlevnad? Kraftigt ökade biståndsinsatser och ett erkännande av en lagligt vald regim kan väl inte försämra republikens chanser. Det skulle dessutom vara ett hårt slag mot de fascister i Indonesien som nu med napalm, svältvapen osv. försöker utrota ett helt folk.

STURE KORPÅS (c) replik:

Fru talman! Jag kan inte ta upp erkännandefrågan på annat sätt än jag har gjort. Jag vet att Bertil Måbrink inte accepterar den här ståndpunkten, men det är den som vi har tillämpat i många fall tidigare i svensk praxis, och

utskottet har funnit det nödvändigt att följa den också i det här fallet. Detta har jag redovisat tidigare.

I biståndsfrågan är vi överens om att det viktigaste är att få fram biståndet. Här kan vi ha olika uppfattningar. Jag har redovisat att det i dag går att få in bistånd i landet, men endast via Internationella röda korset och – jag beklagar det – då bara i samarbete med Indonesiens röda kors.

Är det Bertil Måbrinks mening att vi *inte* skall använda den kanalen och därmed riskera att ännu större lidanden går ut över folket i Östtimor? Är principen viktigare än att de här människorna räddas?

Förste vice talmannen anmälde att Bertil Måbrink anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

MATS HELLSTRÖM (s):

Fru talman! Östtimor är ett av de få avkoloniseringsfall som FN haft att handlägga sedan andra världskriget och som håller på att avgöras genom folkmord. Jag tror att det är viktigt att hålla fast den här aspekten på den tragedi vi nu diskuterar. I de allra flesta fall har avkoloniseringsprocesserna, även om de lett till svåra slitningar, i andra delar av världen lösts på ett annat sätt. Här löses avkoloniseringen genom ett folkmord som den indonesiska regeringen och dess militära styrkor gör sig skyldig till.

Av en befolkning på mellan 600 000 och 800 000 – uppskattningarna varierar – har mellan 50 000 och 80 000 människor dödats under kriget enligt vad den indonesiska regeringen själv erkänt. De flesta andra källor som är något så när oberoende – kyrkliga samfund, humanitära organ och andra – uppskattar att det definitivt är mer än 100 000 människor som dött av en befolkning på 600 000 à 800 000 människor. Det finns uppgifter om att ännu fler människor skulle ha dött.

En uppgift, som citeras i en australiensisk parlamentsrapport och som i rapporten betraktas som trovärdig, är att även om hjälp nu skulle komma fram, så kommer mellan 20 000 och 40 000 människor att dö direkt. Det rör sig alltså om en fruktansvärd svältkatastrof – i ett litet land; det är viktigt att hålla detta i minnet när vi diskuterar denna fråga.

De allra flesta västliga massmedia har konsekvent förtigit både Indonesiens krig och den svältkatastrof som pågår. Det finns undantag, men de är inte många.

Däremot har det förekommit och förekommer en mycket intensiv debatt i denna fråga i den australiensiska pressen. Vi skall inte glömma att Östtimor är en ö som ligger mycket nära Australien. I Australien finns ett engagemang som går över partigränserna – det finns både socialdemokrater och borgerliga som med frenesi vänder sig mot den australiensiska regeringens politik att nu närma sig Indonesien och som kräver insatser för att häva det folkmord som pågår.

Om man verkligen anstränger sig och går till den australiensiska debatten är det lätt att finna också ganska sena ögonvittnesskildringar – från det här året – som bekräftar dessa uppgifter. En portugisisk präst som nyligen

kommit ut från Timor bekräftar att strider fortfarande pågår i bergen, även om alla nu tycks vara överens om att kusterna inte längre behärskas utan kontrolleras av Indonesien. Dessa ögonvittnesskildringar bekräftar också att det förekommer massvält av den dimension som jag här tidigare nämnt.

Den amerikanske vetenskapsmannen Noam Chomsky har i Förenta nationerna som petitionär mycket övertygande konkret visat hur uppgifter i den australiensiska pressen successivt förvanskats och förändrats. När de kommit ut i de internationella massmedierna – framför allt i nordamerikansk press – och genom nyhetsbyråerna, har det givits en helt annan bild av det som ursprungligen presenterats i den australiensiska pressen. Inte minst har budskapet alltid varit – alltifrån det att striderna började 1975 – att det visserligen förekommit ett krig men att kriget nu är slut. Så har man argumenterat hela tiden. Senast förra hösten var det en vanlig uppfattning i dessa västliga massmedia att kriget nu var slut. Bara någon månad därefter bekräftade indonesisk militär själv att man på juldagen 1978 hade utkämpat ett slag där mer än 1 000 människor skulle ha dött. Kriget var inte slut då. Kriget är inte slut nu heller.

Ytterligare en aspekt på tragedin i Östtimor är att massakrerna och Indonesiens krig får en extra dimension genom den hållning som stormakterna i världen intar till Fretilin och den kamp som befolkningen på Östtimor för. Det är tyvärr så att stormakterna, om än i skiftande grad, har dragit den enligt min mening opportunistiska slutsatsen att man skall prioritera sina relationer till Indonesien. Detta har ju gällt USA hela tiden, men det gäller också Sovjetunionen, som klart minskar sitt stöd till Östtimor. Och det gäller f. ö. så gott som alla östeuropeiska länder. De förändrade sin röstning i FN. Från att tidigare ha röstat ja avstod nu en majoritet av de östeuropeiska länderna från att rösta.

Det gäller i någon mån – om än kanske mindre – Kina. Kina engagerar sig inte på samma sätt för Östtimors sak som tidigare.

Det grymma spelet är att alla stormakter från olika utgångspunkter prioriterar sina relationer till Indonesien och därmed lämnar Östtimors folk utan stöd.

Fretilin har i stället i FN haft ett kraftigt stöd icke av alla delar men av stora delar av den tredje världens länder, särskilt naturligtvis av de gamla tidigare broderländerna bland de portugisiska kolonierna – Angola och Moçambique.

I Europa har det varit och är det Sverige som tillsammans med den gamla kolonialmakten Portugal och några andra länder röstar för Östtimors folks rätt till oberoende och självstyre.

När det gäller den röstförklaring som lämnades av den svenska borgerliga regeringen i FN, så tycker inte jag heller att den är bra. Denna åsikt har vi socialdemokrater också deklarerat i FN. Jag vill understryka att utskottet tar ingalunda ställning för denna röstförklaring – utskottet nämner i den vanliga bakgrundstexten vad som förekommit, och det har onekligen förekommit, tyvärr, att man har talat om det här erkännandet av en de facto-situation från den svenska regeringens sida. Men det kommenteras inte alls av utskottet.

utan det finns med som en bakgrund. Det finns ingenting i utskottets text som innebär att man skulle instämma i denna röstförklaring. Den är inte bra – det tycker jag inte att den är.

Men det är inte den väsentliga frågan. Den väsentliga frågan är att Sverige röstar ja. Det hade varit mycket bättre med en annan röstförklaring, men den viktiga frågan är att Sverige, till skillnad från så gott som alla västeuropeiska länder, har röstat ja och att Sverige därmed upprätthåller kravet på självständighet för Östtimors folk. Sveriges röstning är den helt avgörande frågan.

När det gäller det specifika krav som tagits upp i motionen – det är ju halva motionen som behandlas, eftersom den andra halvan behandlats tidigare – är det bara att konstatera att här har vpk så att säga en annan folkrättslig syn på saken. Vpk anser att man skall erkänna en regering om den stöds av "breda befolkningsgrupper". Det är nu inte en praxis som Sverige någonsin har haft, och därmed går det inte att tillstyrka det speciella krav som vpk har rest i sin motion.

Vad vi i stället gör i utskottet är att vi understryker det som Sverige genom sin ja-röst i FN också har understrukit, nämligen att Östtimors folk har en oavvislig rätt till självbestämmande och oberoende i enlighet med de relevanta resolutionerna i FN om avkolonisering och att Östtimors folk därför måste ges möjlighet att bestämma sin egen framtid under FN:s överinseende. Denna självbestämmanderätt för Östtimors folk är det alltså som står bakom ställningstagandet, och den är också helt i samklang med den uppfattning som Fretilin fört fram i Förenta nationerna. Fretilin är ju i högsta grad, låt mig säga, initiativtagare till den resolution som en rad länder sedan har lagt fram i FN, så när det gäller självständigheten och formerna för självständigheten för Östtimor står alltså vi på samma ståndpunkt som Fretilin själv.

Vad kan då i denna ganska fruktansvärda, grymma situation praktiskt göras? Det är mycket viktigt att vi icke gör Indonesien till viljes genom att glömma bort det folk mord som fortfarande pågår. Det är enligt min mening självfallet så att svensk vapenexport till Indonesien icke skall få förekomma. Vi måste fortsätta att anhängiggöra Östtimorfrågan och driva den i Förenta nationerna, där under dessa år en mycket riklig och viktig dokumentation har samlats som styrker både uppgifterna om Fretilins ställning bland befolkningen i Östtimor och tyvärr också uppgifterna om Indonesiens hårda krig.

Därutöver skall vi naturligtvis – och det är oerhört viktigt i den svältsituation som nu råder – göra vad vi kan för att hjälpa den svältande befolkningen. Jag upprepar den fruktansvärda uppgift som jag tidigare nämnde att mellan 20 000 och 30 000 människor kommer att dö, även om hjälp kommer fram.

Tills i går har Indonesien icke tillåtit Internationella röda korset att komma in i Östtimor. Den framför allt australiensiska hjälp som tidigare givits har kanaliserats via Indonesiska röda korset, som har anklagats från många håll och särskilt i Australien för korruption, för att inte låta hjälpen komma fram, för att hjälpen kommer militären till del, för att den säljs på svarta marknaden

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
republiken Östra
Timor*

och liknande. Det har varit en intensiv debatt om detta i Australien. Sverige har ju också tidigare dragit slutsatsen att man inte har kunnat gå in med hjälp till Indonesiens röda kors. Vad utskottet säger på denna punkt är helt klart:

”Utskottet vill samtidigt framhålla vikten av att Internationella röda korsets och andra internationella biståndsinsatser i största möjliga utsträckning underlättas i området samt understryker att man därvid måste säkerställa att det bistånd som lämnas verkligen når fram till den mycket svårt nödlidande befolkningen.”

Detta är ett krav på att Indonesien skall låta Internationella röda korset arbeta på ett annat sätt. Man har tillåtit hjälp från Internationella röda korset men i mycket blygsam skala. Det är ytterst få personer från Internationella röda korset som har fått komma in i Östtimor. De har inte fått möjlighet att reguljärt operera som Internationella röda korset normalt skall kunna göra i ett land. Sådana möjligheter måste till, för det är bara genom Internationella röda korset som en direkt internationell biståndsgivning till den svältande befolkningen kan ske. Internationella röda korset måste alltså få komma in i Östtimor på de villkor som normalt gäller för organisationens arbete i olika länder. Det är i det sammanhanget viktigt att Sverige ökar stödet. Det är bra att det nu har kommit ett direkt regeringsstöd i ett skede då Internationella röda korset för första gången tillåts hjälpa. Det stödet måste ökas.

Självfallet bör Sverige också, tycker jag, kanalisera humanitär hjälp via Fretilin, under förutsättning att Fretilin vid diskussioner förklarar sig beredd att kanalisera sådan hjälp. Vi har under tidigare år konstaterat att under förutsättning att Fretilin är beredd att ta in hjälp bör också Fretilin kunna kanalisera humanitär hjälp. Det är mycket viktigt, och det vore utmärkt om så kunde ske.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

BERTIL MÅBRINK (vpk):

Fru talman! Sture Korpås använde ett demagogiskt knep. Jag hade inte möjlighet till replik vid det tillfället, eftersom min repliktid var uttömd. Sture Korpås frågade ungefär så här: Vill inte Bertil Måbrink att vi skall få in snabba hjälpinsatser, när han nu opponerar sig mot att hjälpinsatserna skall gå via Internationella röda korset och Indonesiens röda kors? Det är ju snarare tvärtom, Sture Korpås. Jag har ju förklarat att mer än hälften av de insatser som skall gå till Östtimors befolkning försvinner i korruptionen i Indonesien. Indonesierna tar hand om hjälpen, men det är inte de som behöver den. Hur hjälper den då Östtimors befolkning?

Jag har sagt att den svenska regeringen och utrikesutskottets ledamöter borde ta kontakt med Fretilins representanter och diskutera bistånd till Östtimors befolkning under Fretilins kontroll.

Där gör också Mats Hellström en glidning. Han säger att Fretilin borde kunna bevisa att man kan kanalisera biståndet. Jamen, Mats Hellström, du har ju träffat Fretilins utrikesminister Horta – jag tror att det var i början av det här året. Jag skall be att få citera ur en intervju med honom i tidskriften *Kommentar*.

Kommentars fråga lyder: "Sjöblockaden anförs ibland som ett skäl för att inte ge Fretilin stöd. Vi vet inte vart vi skall sända vårt bistånd, har det sagts."

Horta svarar: "Jag har hört att det här i Sverige uppges som en ursäkt för att man inte stöder Fretilin att man inte vet vart stödet skall sändas. Det är en dålig ursäkt. Den första frågan är: Bör eller bör inte den svenska regeringen ge stöd till Östtimors folk? Om den svenska regeringen svarar ja, så är det Fretilins sak att organisera mottagandet av stödet. Det går bra att sända en representant för den svenska regeringen för att se hur vi använder stödet. Men det är vår egen sak att bestämma hur det skall användas. Vi accepterar inga villkor för den hjälp som ges oss. Vi får hjälp nu från våra vänner, men av säkerhetsskäl kan vi inte göra något stort nummer av hur den hjälpen kommer till Östtimor."

Det är alltså klart att Fretilin kan ta hand om ett ganska omfattande bistånd från Sverige. Det är inga problem, så kryp inte bakom påståendet att Internationella röda korset skulle vara den enda kanalen, Sture Korpås. Den snabbaste och effektivaste insatsen för att rädda liv på Östtimor är att gå in med bistånd via Fretilin. Då kan vi rädda människoliv.

Det finns tre Röda kors-representanter som har släppts in på Östtimor av Indonesien. De får inte röra sig hur som helst på Östtimor. De får bara röra sig i de områden som bestäms av de indonesiska ockupationstrupperna.

Jag ställde tre frågor till Mats Hellström – om vapenförsäljningen, om det internationella biståndet och om röstförklaringen. Jag tycker att det var litet försiktiga svar jag fick på de här frågorna.

Låt mig då ställa frågan: Om ni är emot den alltmer ökande vapenexporten – Mats Hellström har själv i riksdagsdebatten sagt att de här svenska vapnen används bl. a. mot Östtimors befolkning – varför har ni då inte sagt någonting i utrikesutskottets betänkande nr 5? Varför har ni ingenting sagt om röstförklaringen? Det håller inte att krypa bakom sådana formalistiska förklaringar som att det inte står någonting om den i utskottets skrivning. Den finns omnämnd i utskottsbetänkandet, och Sverige har avlämnat den i FN. Antingen står ni bakom den eller också står ni inte bakom den. I så fall borde ni – för Fretilins skull, för de fattigas och förtrycktas skull – i det här betänkandet ha markerat att ni inte är överens med de tre borgerliga partierna. Ni borde också ha markerat er ståndpunkt när det gäller vapenexporten. Det har ni inte gjort. Varför?

STURE KORPÅS (c) replik:

Fru talman! Inger Lindquist kommer senare att lämna en färsk rapport om hur den hjälp som nu går via Internationella röda korset kommer fram. Jag skall alltså inte kommentera möjligheterna att få fram den.

Bertil Måbrink vet mycket väl att vi har lämnat humanitärt stöd till befrielse rörelser i land efter land där det varit möjligt att få fram sådant. Den dag vi bedömer det möjligt att få fram ett humanitärt stöd till områden som kontrolleras av Fretilin, så skall vi också lämna sådant stöd. Det är inget konstigt med det. Men svårigheten är alltså att se till att stödet kommer fram.

*Erkännande av
Demokratiska
republiken Östra
Timor*

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
republiken Östra
Timor*

Citatet från utrikesminister Horta bekräftar snarare för mig att han tydligen var ute efter ett stöd i största allmänhet till Fretilin och att vi sedan inte har att göra med hur det används. Men Bertil Måbrink vet att vi inte kan tillämpa den principen när vi stöder en befrielseörelse. Vi måste veta att den hjälp vi av humanitära skäl lämnar kommer fram till de människor som lider nöd.

Låt mig ännu en gång säga, att även om vi skulle göra en stödinsats via Fretilin, så är vi väl överens om att det inte finns några gränser för behoven. Jag menar alltså fortfarande, att även om vi kan gå fram den vägen – vilket jag hoppas att vi kan göra förr eller senare – så kommer också den andra vägen att behöva användas.

MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Fru talman! Det får vara någon måtta på Bertil Måbrinks demagogi när det gäller vad utskottet skall eller inte skall ta upp. Vpk:s motion innehåller ett yrkande om diplomatiskt erkännande av en regering. Vpk-motionen innehåller inget yrkande om ett avbrytande av vapenexporten. Självfallet skulle utskottet ha tagit upp den frågan om man hade yrkat på det i vpk-motionen.

Socialdemokraterna har däremot vid upprepade tillfällen i interpellationer och frågor i riksdagen kritiserat den borgerliga regeringen för dess vapenexport till Indonesien, vapen som vi menar har använts mot Östtimor. Bl. a. mot den bakgrunden har det på socialdemokratiskt initiativ tillsatts en utredning med direktiv att begränsa den svenska vapenexporten, se över reglerna för den osv. Det var väl ändå demagogi i överkant att här ta upp en fråga i vilken man inte har ställt något yrkande i sin motion.

När det gäller den viktiga och verkligt allvarliga frågan, hur vi skall få ut ett stöd via Fretilin och kunna göra en ordentlig hjälpinsats för den befolkning som svälter och lider ohyggligt, så menar jag att den svenska regeringen skall ställa väldigt hårda krav – när vi nu har anslagit pengar – på att Internationella röda korset verkligen får verka i Östtimor. Som jag sade i mitt första inlägg har Internationella röda korsets möjligheter att arbeta där begränsats kraftigt. Man måste få helt andra resurser och kunna arbeta på samma sätt som i andra områden om hjälpen verkligen skall kunna komma fram.

Jag har själv för bara ett par veckor sedan fört en diskussion med Fretilins representanter i FN om möjligheterna att ge humanitärt stöd till Östra Timor. Jag är den förste att önska att det så snart som möjligt skall gå att föra in humanitärt stöd via Fretilin. Där måste dock Fretilins egen uppfattning om dessa möjligheter spela en roll.

BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Det är inte alls demagogiskt av mig att säga att vapenexporten i allra högsta grad har med den fråga som vi nu diskuterar att göra. Det är lika viktigt att diskutera den som att diskutera biståndsfrågan, som både Mats Hellström och Sture Korpås har använt huvuddelen av sina anföranden till. Yrkandet i vår motion handlar nämligen nu inte om biståndsfrågan. Vårt yrkande går ut på att diplomatiska förbindelser skall upprättas med regeringen i Östtimor.

Varför är vapenexporten så viktig i sammanhanget? Jo, den svenska borgerliga regeringen försöker ju motivera vapenexporten till Indonesien just genom att påstå att det inte skulle var en konflikt mellan två stater, Indonesien och Östtimor. Det borde du väl känna till, Mats Hellström. Det är ett argument som de borgerliga handelsministrarna har använt. Därför har vapenexporten ett mycket intimt samband med erkännandefrågorna. Så enkelt är det. Om någon är demagog, är det ju Mats Hellström som försöker koppla bort denna fråga. Den har ett samband och därför har jag tagit upp den. Det skulle mycket väl ha varit möjligt för Mats Hellström – om han nu inte skulle ha fått de andra sex socialdemokraterna med sig i utskottet – att göra denna oerhört viktiga markering.

MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Fru talman! Jag tycker verkligen att vi kunde ägna denna debattid åt något viktigare än denna typ av demagogiska knep. Vpk-motionen innehåller två yrkanden: ett om diplomatiska förbindelser och ett om humanitärt bistånd. Frågan om humanitärt bistånd behandlades i våras, eftersom det var en anslagsfråga. Därefter har det skett en del -- bl. a. de omständigheter som jag har refererat – som har gjort att det funnits skäl för utskottet att förklara att det är viktigt att Internationella röda korset verkligen får arbeta och får möjlighet att överlämna medlen till befolkningen. Men det finns i vpk-motionen inget yrkande om att avbryta vapenexporten till Indonesien.

Om jag vore lika demagogisk som Bertil Måbrink, kunde jag ställa frågan: Varför har vpk i sin motion inget yrkande om en avveckling av vapenexporten till Indonesien? Betyder det att ni är för den borgerliga regeringens vapenexport? Det vet jag att ni inte är. Det är inte heller vi. Vi har kritiserat och vi fortsätter att kritisera de olika borgerliga regeringarna för deras vapenexportpolitik.

Vad denna debatt, om den skall vara konstruktiv, bör utmynna i – och det torde de flesta kunna hålla med om – är att den svenska regeringen måste ta initiativ för att trycka på den indonesiska regeringen så att den är beredd att tillåta Internationella röda korset och andra internationella biståndsorgan att arbeta på normalt sätt i Östtimor. Det har de hittills inte tillåtit. De har fått mycket begränsad rörelsefrihet, vilket Internationella röda korset normalt inte accepterar. De har fått följa med indonesiska trupper på ett sätt som inte är acceptabelt. Den svenska regeringen måste ställa krav på den indonesiska regeringen att internationella biståndsorgan måste få möjlighet att snabbt komma in med hjälpinsatser, så att den fruktansvärda massvält som nu råder kan lindras.

BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Det var inte jag som började använda ordet demagogi. Jag är överens med Mats Hellström om att vi självklart skall trycka på den svenska regeringen att den i sin tur skall trycka på den indonesiska regeringen så att hjälpinsatserna kan komma in på ett bättre sätt till de svältande i Östtimor. Det har jag ingenting emot. Men den viktigaste frågan är ju ett erkännande av

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
republiken Östra
Timor*

republiken Östtimor. Den hänger samman med möjligheterna till hjälpinsatser. De förutsättningar som Sverige anser skall gälla för erkännande av ett land har funnits och finns fortfarande. Men det har inte Mats Hellström velat diskutera utan han har diskuterat biståndet. Han säger att det har kommit in nya moment. Ja, det har det väl gjort, men detsamma gäller vapenexporten. Även där har det kommit in nya moment, som är väldigt allvarliga. Jag pekade på att vapenexporten har ökat kraftigt sedan förra året. Den biten kan vi inte komma ifrån. Också den hör samman med det hela.

Till sist. Det finns också hos Fretilin kanaler som kan användas för att föra in bistånd. De har inte ändrats. Fretilin har dessa kanaler. Vi måste trycka på att den svenska regeringen skall ta reda på dessa kanaler genom att ta kontakt med Fretilin.

Förste vice talmannen anmälde att Mats Hellström anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

INGER LINDQUIST (m):

Fru talman! Eftersom det här har antytts att rödakorshjälpen inte kommer fram till de svältande folken, vill jag redogöra för Svenska röda korsets uppfattning i denna fråga. Vi har fått en rapport från Internationella röda korset, daterad den 6 november, där det sägs att hjälpen till de 60 000 människorna i de åtta olika byarna har startat.

Internationella röda korset har en läkare, en sköterska och en administratör på plats och Indonesiska röda korset fem administratörer och fem sköterskor. Transporterna har nått fram till huvudstaden både med båt och med flyg. Två byar kan man nå per väg och de övriga med flyg. Det har till de nödlidande distribuerats 640 ton livsmedel, fyra Landrovers och tre lastbilar, och det har också kommit fram 80 ton ris. Distribution har skett den 19 oktober till 8 000 människor och den 29 oktober till 8 000 människor. Några direkta uppgifter om vad som gjorts under november har jag inte, men intrycket är alltså att hjälpen fortsätter och att den når de nödlidande.

MATS HELLSTRÖM (s):

Fru talman! Inger Lindquists uppgifter bekräftar verkligen hur fruktansvärd situationen är. Det är alltså fråga om en handfull läkare och sköterskor som arbetar i Internationella röda korsets regi och som skall klara en svältsituation som berör inemot 60 000 människor. En australiensisk parlamentskommitté har som trovärdiga betecknat uppgifter om att mellan 20 000 och 40 000 människor kommer att dö även om hjälpen når fram.

Internationella röda korset har ju hittills icke kunnat operera på det sätt som organisationen normalt brukar göra i drabbade länder. Dess arbetsmöjligheter har begränsats av den indonesiska militären. Det är en fruktansvärd proportion – det tror jag Inger Lindquist är överens med mig om – mellan det lilla antalet läkare och sköterskor som Internationella röda korset förfogar över och det enorma hjälpbehovet. Häftig kritik har också från kyrkliga och humanitära organisationer i Australien riktats mot *Indonesiska* röda korset för

dess sätt att backa upp militären och den indonesiska regeringen.

Som ett facit av denna diskussion kvarstår att det är mycket viktigt att den svenska regeringen utövar påtryckningar på den indonesiska regeringen för att tillåta Internationella röda korset att arbeta i normal utsträckning.

INGER LINDQUIST (m):

Fru talman! Jag kan på den punkten naturligtvis bara instämma med Mats Hellström. Men jag finner det samtidigt viktigt att understryka att hjälpen når fram. Det är nämligen ur rödakorssynpunkt enormt viktigt att kunna redovisa att den verkligen gör det. Jag kan därutöver också hålla med om att proportionerna är sorgliga.

Utskottets hemställan bifölls med 312 röster mot 18 för motion 249 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 249 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Bertil Måbrink begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utrikesutskottets hemställan i betänkande 5 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 249 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Bertil Måbrink begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	312
Nej	–	18
Avstår	–	1

§ 19 Erkännande av Demokratiska sahariska arabrepubliken m. m.

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1979/80:6 med anledning av motion om erkännande av Demokratiska sahariska arabrepubliken m. m.

I detta betänkande behandlades motionen 1978/79:248 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt nu var i fråga hemställt att riksdagen hos regeringen skulle anhålla

a. att Sverige fördömde Marockos och Mauretaniens angreppskrig och

*Erkännande av
Demokratiska
sahariska arabre-
publiken m. m.*

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
sahariska arabre-
publiken m. m.*

deras brott mot de mänskliga rättigheterna.

b. att Sverige erkände Demokratiska sahariska arabrepubliken.

c. att Sverige i FN verkade för organisationens erkännande av Demokratiske sahariska arabrepubliken (yrkande 1).

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå yrkandet 1 i motionen 1978/79:248.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Vi behandlar nu återigen en fråga som gäller ett koloniserat folks rätt till självbestämmande och fria demokratiska rättigheter. Parallellen med Östtimor, som vi nyss har diskuterat, är påfallande.

Det är tredje gången som vi i vänsterpartiet kommunisterna tar upp POLISARIO:s sak i den svenska riksdagen. Vid varje tidigare tillfälle har samtliga riksdagspartier avslagit våra yrkanden, och vi har inte några större förhoppningar om att det skall bli bättre resultat i dag. Det är ju så med de svenska partierna här i riksdagen – de som sitter representerade i utskotten, antingen de är borgare eller socialdemokrater – att de talar vitt och brett om solidaritet när de träffar representanter för olika folk som kräver rätt till frihet. Men när det här i kammaren kommer upp krav i frågor som skall behandlas i utskotten är enigheten påfallande åt andra hållet, dvs. att man inte skall ställa upp på sådana krav. Det är en ganska skamlig dubbelmoral som manifesteras på det sättet.

När det gäller Västsahara och POLISARIO behöver vi kanske inte upprepa fakta i målet. Vi vet att Spanien släppte området för att det skulle få bli självständigt. Vi vet också att FN ställde sig bakom och att grannstaterna Mauretanien och Marocko omedelbart marscherade in och lade beslag på var sin halva av landet. Vi vet att detta har fördömts av FN och, vilket är det nya i situationen och som nämns i utskottsbetänkandet, att sedan dess har Mauretanien funnit sitt engagemang alltför påkostande. Man har inte orkat med och har dragit sig ur kriget och gjort upp med POLISARIO. Marocko har då omedelbart försökt att överta också denna södra del, som tidigare Mauretanien ockuperade, och driver alltså konflikten vidare. Så långt finns det inga skiljaktigheter i bedömningarna.

I utskottsbetänkandet finns en bakgrundsbeskrivning av vad Sverige har gjort tidigare, och det är naturligtvis bra att vi har uttryckt oss på det sätt vi har gjort som stat. Det är bra att utrikesministrar av olika slag har gjort uttalanden mot dessa förhållanden. Men jag kan inte hålla med om, som utskottet skriver, att i och med detta är det första yrkandet i vår motion tillgodosett. Vi har krävt, och det har även POLISARIO:s representanter i Sverige gjort, att man skall uttala ett fördömande av Marocko och Mauretanien – nu kvarstår alltså bara Marocko. Det har vi krävt, och det kravet är inte tillgodosett.

I denna bakgrundsbeskrivning finns glidande formuleringar, som t. ex. denna:

”Ett allvarligt inslag i bilden, som inte är ägnat bidra till vikande stridsvilja på någondera sidan och därmed inte heller till en snar politisk lösning, utgör

de krigsmaterielleveranser ---.”

Vad menas med ”vikande stridsvilja”? Menar utskottet att POLISARIO skall sluta slåss, eller vad menar ni? Det är naturligtvis det Marocko önskar. Men man kan inte stiga upp och säga att man stöder POLISARIO:s krav och samtidigt säga att de bör visa en vikande stridsvilja. Det finns ingen logik i det snacket. Det visar bara att man försöker slingra sig undan. Man vill inte ta direkt ställning till POLISARIO, och varför vill man inte göra det? Jo, här har vi återigen en storpolitisk konflikt. USA har stora intressen, både militärpolitiska och ekonomiska, på grund av stora fosfatfyndigheter och annat som finns i detta område. Därför är man inte villig att ställa upp för POLISARIO på det sätt som de har krävt och som vi också har krävt i vår motion.

Sedan vill jag ta upp frågan om erkännandet igen. Vi känner principerna, vi har hört dem många gånger. Man säger: Vi har våra folkrättsliga principer, Sverige kan inte erkänna en regim som inte har kontroll över området eller stöd av folket och som inte kan administrera samhällsfunktioner av olika slag, osv.

Men nu är det ett faktum att POLISARIO behärskar nio tiondelar av området och att Marocko med allra största svårighet håller tre städer, som ligger just i det område där de här fosfatfyndigheterna finns. Om man skall tolka det så att en förutsättning för ett erkännande är att POLISARIO behärskar större delen av området, så finns det alltså inga hinder. Om man skall tolka det så att förutsättningen är att regimen har stöd av befolkningen i Västra Sahara, så finns det heller inga hinder.

Det märkliga med svenska regeringar, vare sig de är socialdemokratiska eller borgerliga, är att de alltid har så svårt att erkänna regimer som har en progressiv framtoning. Men de har väldigt lätt att erkänna regimer som står för en konservativ eller reaktionär uppfattning, även om dessa inte har kontroll över hela sitt område eller har folkets stöd. Det finns många exempel på detta, inte minst de som kom till uttryck under avkolonialiseringsperioden. Det räcker med att nämna Belgiska Kongo, nuvarande Zaire. Sverige erkände under många år regimen i Leopoldville, fastän den långt ifrån hade kontroll över detta stora område – tvärtom fanns det tidvis två eller tre konkurrerande regimer i södra och östra Kongo. Men det hindrade inte svenska regeringar att ha förbindelse med regimen i Leopoldville.

Det är ett märkligt förhållande, och det visar också var de stora svårigheterna egentligen ligger. Regimen i Leopoldville i Belgiska Kongo, nuvarande Zaire, var en dockregim för USA. Den var USA:s regim. En sådan regim var det lätt för svenska regeringar och för alla svenska politiska partier utom kommunisterna att ställa upp och erkänna. Men när det gäller en regim som POLISARIO, som har ett utpräglat progressivt program och som vill omvandla sitt land i en mer socialistisk riktning, då räcker det inte att den behärskar nio tiondelar av territoriet, utan då måste det helst vara så gott som hela området.

Jag har inga illusioner när det gäller de borgerliga partierna och deras syn på utrikespolitiken, speciellt inte när det gäller moderaterna. De följer sin ideologi, och det skall vi förvänta oss. Men jag är som vanligt besviken över

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
sahariska arabre-
publiken m. m.*

socialdemokraternas hållning. Här sitter socialdemokraterna i utrikesutskottet och ställer upp tillsammans med moderaterna i fråga efter fråga, i viktiga solidaritetsfrågor, i viktiga frågor som rör friheten i olika stater i världen.

Jag skulle vilja fråga socialdemokraterna i utrikesutskottet – Gertrud Sigurdsen, Sture Palm, Olle Göransson, Mats Hellström, Jan Bergqvist, Carl Lidbom, Axel Andersson: Vad gör ni i utrikesutskottet? Vad gör ni för de förtryckta folken? Vad gör ni för de progressiva rörelserna och staterna i världen? Jo, ni ställer upp och traskar patrull med Allan Hernelius och kompani. Det är toppen! Sedan går ni ut och är väldigt progressiva och talar vitt och brett om er internationella solidaritet. Men i det svenska utrikesutskottet, där tiger ni stilla.

Jag tycker det är uppseendeväckande.

Representanter för dessa folk – bl. a. POLISARIO, som nu är aktuellt – framför gång på gång sina krav, och vi försöker efter bästa förmåga att föra fram dem här. Men då är det ingen som ställer upp och stöder deras krav. Det sägs i utskottsbetänkandet att man skall lyssna på POLISARIO, de skall naturligtvis få vara med, de skall höras, deras åsikter skall få föras fram. Men de har redan framfört sina åsikter. POLISARIO:s representant finns här i Stockholm. Det är bara att lyfta telefonluren och ringa.

Vi kommer att fortsätta att driva frågan om Västra Sahara och frågan om erkännandet av POLISARIO som den enda rättvisa regimen. Vi kommer att fortsätta att driva andra sådana frågor.

Jag vill med detta yrka bifall till vår motion 248.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

INGRID SUNDBERG (m):

Herr talmän! Ja, det står ett enigt utskott bakom utrikesutskottets betänkande. Det har det också gjort de senaste åren då frågan om Västra Sahara har varit uppe till debatt i riksdagen.

När vi förra gången diskuterade Västra Sahara här i kammaren hade förhållandena därstädes inte ändrats sedan året dessförinnan. Vid årets debatt har emellertid en förändring skett – en ljusning. Mauretanien har ingått ett fredsavtal med Västra Sahara och därvid inte ställt några territoriella krav. Men det innebär inte att POLISARIO i dag har nio tiondelar av territoriet. Tvärtom har ju Marocko annekterat ytterligare delar och besitter i huvudsak städerna vid kusten och vissa militära baser inne i landet.

Vi ser ingen ljusning i situationen mellan Västra Sahara och Marocko. Från svensk synpunkt är det angeläget att en fred kommer till stånd – och en fred som, inte minst mot bakgrunden av det arbete som har bedrivits i OAU och inom FN, blir ett resultat av förhandlingar. Det finns kanske också skäl att påpeka att Sverige ensamt inte löser världens storkonflikter – och det gör inte heller POLISARIO.

Från vpk har man åter lagt fram krav på att Sverige skall fördöma angreppskriget och erkänna Demokratiska sahariska arabrepubliken samt

verka i FN för organisationens erkännande av republiken. Utskottet har med sedvanlig noggrannhet behandlat denna motion, även om den återkommer för tredje eller fjärde gången.

Det finns skäl att här från talarstolen upprepa att Sverige åtskilliga gånger har understrukt Västra Saharas rätt till självbestämmande. Första gången det skedde var i Förenta nationerna 1975. POLISARIO hade två år tidigare för första gången utropat republiken. År 1974 begärde FN:s generalförsamling att av Internationella domstolen få ett rådgivande yttrande om huruvida traditionella territoriella krav på Västra Sahara kunde ställas från Mauretaniens och Marockos sida. Internationella domstolen kom fram till att de band som fanns inte var av den arten att de kunde påverka tillämpligheten av principen av självbestämmanderätt för Västra Sahara.

Vi har upprepade gånger understrukt kravet på denna självbestämmanderätt, precis som vi gör var än på jorden det förekommer ett förtryck och ett förhindrande av folkets rätt att självt bestämma hur dess framtid skall se ut.

När Sverige hade plats i säkerhetsrådet deltog vi aktivt för att försöka få en lösning på krisen. Sedan har ju frågan varit uppe till behandling i FN i höst. Då röstade Sverige för den enda resolution som i år fanns om Västra Sahara. De andra åren har det varit flera. Den här gången var det i huvudsak POLISARIO:s vänner som hade lagt fram förslag till resolution. Den betonade rätten till självbestämmande för Västra Saharas folk. Marocko uppmanades också att avbryta sin ockupation.

Jag vill även understryka att den svenska regeringen har deklarerat att den anser Marockos annektering vara förkastlig. Det är alltså svårt att tänka sig vad man ytterligare skulle lägga i ordet "fördöma". Tydligen har motionärerna inte ansett att fördömandet har varit tillräckligt. Jag har en känsla av att nästa steg i fördömandet måste bli av samma innebörd men kanske med ett annat språkbruk – ett språkbruk som utrikesutskottet inte gärna använder i ett betänkande, och med all säkerhet inte heller regeringen.

Utrikesutskottet påpekar att regeringen däremot inte har erkänt Demokratiska sahariska arabrepubliken, därför att när det gäller att erkänna nya regimer har vi i Sverige vissa regler och principer. De bygger på internationell rätt och svensk praxis, och ett viktigt kriterium är att den regering som avses skall ha uppnått ett rimligt mått av självständighet utåt och stabilitet inåt. Demokratiska sahariska arabrepublikens regering är en exilregering som befinner sig i Algeriet tillsammans med en folkförsamling, och därigenom saknas rekvisitet för att vi skall kunna erkänna den regeringen.

Till sist ett par ord igen om frågan i FN och OAU. För båda organisationerna utgör situationen i Västra Sahara ett mycket stort problem, och viljan att lösa problemet finns i hög grad både inom FN och inom OAU. Frågan har under de senaste åren på ett kanske mindre lyckat sätt bollats fram och tillbaka. Nu kan vi konstatera att POLISARIO å ena sidan vunnit en viss framgång vad gäller OAU och att FN-resolutionen å andra sidan tog – vilket också framförts i en svensk röstförklaring – för litet hänsyn till OAU:s förhandlingssträvanden att lösa problemen.

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
sahariska arabre-
publiken m. m.*

Slutligen bör det påpekas att utskottet i ett tidigare betänkande behandlade frågan om den humanitära hjälpen till Västsahara. Förutom de 11 milj. kr. som har getts tidigare i år har regeringen helt nyligen ställt 5 milj. kr. till Rädna barnens förfogande att användas bland flyktingarna från Västra Sahara.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till utrikesutskottets hemställan i betänkande nr 6.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! I går och i dag pågår en konferens i Monrovia i Liberia på initiativ av dess regering. Till den konferensen har man inbjudit POLISARIO, Algeriet och Marocko, och man deltar också från liberianskt håll. Av de inbjudna kom alla utom Marocko. Marocko har inget intresse av att konflikten skall lösas på fredlig väg via OAU:s, andra staters eller FN:s förmedling. Marocko vill att krisen i Västsahara och kriget i Västsahara skall internationaliseras, att det skall sprida sig till andra områden, att man förhoppningsvis skall kunna dra in delar av de västliga staterna – kanske Frankrike som tidigare har spelat en ful roll i många afrikanska befrielsekrig – oftast som ett ombud för USA-imperialismen. Det är vad man strävar efter. Man vill inte ha fred. Det är inte POLISARIO som inte vill ha fred. Det är Marocko som inte vill ha fred.

Det behövs alltså enligt min och mitt partis uppfattning kraftigare åtgärder av den svenska regeringen i den här frågan. I utrikesutskottets betänkande skrivs helt korrekt att antalet stater som erkänner Västsahara och POLISARIO nu är uppe i 34 – en fördubbling sedan föregående år. Huvuddelen av dessa är stater i Afrika och i den arabiska världen.

Det skulle vara välgörande och en öppning om Sverige som neutral stat erkände Västsahara som en egen republik. Det skulle vara ett exempel som skulle få oerhört stor betydelse.

Det är alldeles riktigt, som Ingrid Sundberg säger, att Marocko behärskar tre städer. Det behärskar huvudstaden och ytterligare två städer som bildar en triangel kring detta område, som egentligen är den stora ekonomiska orsaken till att vi har detta krig. Där finns en av världens största – för att inte säga världens största – fosfatfyndigheter som är oerhört åtråvärt råmaterial i dessa dagar. POLISARIO behärskar faktiskt nio tiondelar av landet. Det är som vanligt i sådana här krig. Så var det i Vietnam, och så har det varit på många andra ställen. Ockupationsmakten håller vissa knutpunkter och folket och dess armé behärskar området i övrigt. När det gäller att erkänna POLISARIO är kraven uppfyllda. Det har valts en folkförsamling. Visserligen upphåller den sig av säkerhetsskäl i Algeriet, men det är ingenting märkvärdigt. Vi sade inte upp de diplomatiska förbindelserna med Norge under andra världskriget, när den norska regeringen satt i London. Det var fullt naturligt. Men nu är det helt plötsligt omöjligt.

Vi noterar också att de socialdemokratiska ledamöterna i utrikesutskottet har hållit sig undan i debatten. De vill inte diskutera frågan – jag noterar bara faktum.

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
sahariska arabre-
publiken m. m.*

JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! Sveriges socialdemokrater har tillsammans med övriga partier i Socialistiska internationalen arbetat för en förhandlingslösning i konflikten mellan Marocko och POLISARIO, en lösning byggd på folkets självbestämmande. Ett viktigt steg till en fredlig uppgörelse togs den 5 augusti i år när Mauretanien och POLISARIO slöt en fredsöverenskommelse. Därför var det med bestörtning som vi tog emot beskedet att den amerikanska regeringen nu har beslutat att leverera avancerade vapen till Marocko. Detta beslut bryter den hoppningivande utveckling som har påbörjats.

Nyligen antogs en FN-resolution med 88 röster mot 5 och i den uppmanas Marocko att avbryta sin ockupation och delta i fredsprocessen. Man betonar det västsahariska folkets rätt till självbestämmande och hänvisar till OAU:s resolution i juli i år om en förhandlingslösning.

Till i går hade OAU:s specialkommitté för Västra Sahara kallat till en konferens med Algeriet, Marocko, Mauretanien och POLISARIO. Tyvärr nonchalerade Marocko inbjudan. Man kan ställa frågan: Hade Marocko ställt sig lika avvisande till att delta i förhandlingar, om Marocko inte hade USA:s leveranser bakom sig? Det är naturligtvis svårt att säga, men det är väl inte alldeles uteslutet att situationen hade varit en annan, om USA inte hade fattat detta beslut. Faktum är ju att Marocko har blivit mer och mer isolerat i takt med att världsoptionen aktiverats.

Ett litet exempel på att Marocko ser alltmer desperat på den här isoleringen fick vi på interparlamentariska unionens möte förra hösten. En av de svenska delegaterna har berättat hur hon med egna ögon såg hur en av marockanerna försökte besätta ett annat lands plats, som för tillfället var tom, för att från den platsen försöka delta i omröstningen om Västra Sahara. Men det finns också annat som visar att Marocko är starkt besvärat av att landet alltmer isolerats i den här konflikten.

Så mycket mer tragiskt är det då att USA har beslutat att leverera vapen till Marockos krigföring i ett skede då Marocko möter allt större påfrestningar till följd av kriget och då fredsprocessen har tagit ett viktigt steg genom uppgörelsen mellan Mauretanien och POLISARIO.

Vi socialdemokrater protesterar emot USA-regeringens beslut, eftersom det är ägnat att trappa upp kriget och öka riskerna för en internationalisering av kriget. Vi vädjar till USA att ompröva beslutet.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det är jättebra att socialdemokraterna i Sverige via socialistinternationalen och andra organisationer verkat för det som här sägs. Det konstiga är bara att när vi skall verka inom de svenska parlamentariska organen, i den svenska riksdagen och i det svenska utrikesutskottet, då ställer ni inte upp på de här intentionerna.

Det har från socialdemokratiskt håll varit vanligt i debatterna här att tala om vad man gör i socialistinternationalen, men jag efterlyser vad ni gör här. Här hamnar ni gång på gång tillsammans med moderaterna i utrikesutskottets betänkanden av olika slag. Vad är det för skillnad mellan att framträda

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
sahariska arabre-
publiken m. m.*

internationellt och att framträda nationellt, eftersom ni intar olika ståndpunkter? Det är det som är intressant att få veta. Vi får se i fortsättningen, om de svenska socialdemokraterna ständigt skall göra gemensam sak med moderaterna och övriga borgerliga partier i alla sådana utrikespolitiska frågor, som är viktiga principiella frågor i det internationella solidaritetsarbetet och i det internationella arbetet.

Det är den frågan jag har ställt. Jag har inte angripit socialdemokraterna för att de arbetat i socialistinternationalen – det är ju bra. Men det behövs arbete också i Sverige, om inte annat så för att sprida uppfattningarna i de här frågorna till den svenska opinionen. Det skulle bli ett bra resultat om socialdemokratien gjorde det.

JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! Det är barockt av Oswald Söderqvist att tala om dubbelmoral och säga att det är skillnad mellan vårt agerande i det ena och i det andra sammanhanget.

Här har ställts ett yrkande om erkännande som helt enkelt inte går att bifalla, om vi skall följa den praxis som vi har haft under hela efterkrigstiden under den socialdemokratiska regeringens tid. Det är en etablerad praxis, som det finns mycket goda skäl att hålla sig till. Att ni har en annan syn på formerna för erkännande kan inte tas till intäkt för att beskylla oss för dubbelmoral och en massa andra otillbörligheter. Vi har i praktisk gärning internationellt arbetat för att påverka konflikten och stödja POLISARIO. Man kan naturligtvis ställa motfrågan: Har *ni* gjort något liknande?

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det är märkligt att så fort man säger någonting här blir man beskylld för demagogi. I den föregående debatten var det Mats Hellström som bemötte Bertil Måbrink, och ordet barockt får man nu höra från Jan Bergqvist.

Vi har inte olika syn på erkännandefrågor. Men hur kunde det vara möjligt att erkänna exempelvis f. d. Belgiska Kongo – eller Zaire som det nu kallas – på 1960-talet när det periodvis var fyra olika regeringar som behärskade stora delar av det landet och regeringen i Leopoldville behärskade endast huvudstaden och några smärre orter i det väldiga landet? Men det var inget tvivel om att det gick bra att erkänna den regeringen då, fastän den inte hade kontroll över hela detta stora område. Den hade inte heller det minsta stöd av folket – tvärtom pågick inbördeskrig – men det hindrade inte den dåvarande socialdemokratiska regeringen att erkänna regeringen i Leopoldville. Enligt vilken princip gjordes det?

Nu har vi här ett tydligt fall där en befrielse, POLISARIO, uppenbarligen behärskar större delen av sitt område och uppenbarligen har stöd av hela folket. Det är ingen skillnad i bedömningen av den folkrättsliga frågan, men det är skillnad i bedömningen av när man skall erkänna en regim eller inte. Det är där jag tycker att socialdemokratien fortfarande – jag är ledsen att behöva vidhålla det – visar sitt janusansikte. Man talar mycket om sina

internationella insatser, men här, i den svenska parlamentariska församlingen, som är viktig för att sprida opinionen till den svenska allmänheten – och inte för att skära stora lagrar på det internationella fältet – visar man inte upp någon vilja att stödja frihetskampen, i det här fallet i Västra Sahara. Det är det som är skillnaden.

JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! Oswald Söderqvist beskyller socialdemokraterna för en skamlig dubbelmoral. Utgångspunkten för den beskyllningen är att vi har andra principer för erkännande än vad ni har. Vi har helt enkelt olika uppfattningar. När jag betecknar beskyllningen för skamlig dubbelmoral som barock, tar Oswald Söderqvist illa vid sig och tycker att jag trampar honom på tårna. Det är märkligt att han är så känslig, när han själv rör sig med så skamliga och rent av oförskämda anklagelser.

Det finns en klar praxis beträffande vilka kriterier som skall vara uppfyllda för att ett land skall erkännas av Sverige, och socialdemokraterna följer de reglerna.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Nej, Jan Bergqvist, jag är inte alls upprörd eller känner mig trampad på tårna. Den som är trampad på tårna är POLISARIO, representanten för folket i Västra Sahara. Det är POLISARIO ni trampar på tårna, inte oss.

Vi har ingen annan uppfattning än ni i erkännandefrågor. Vi anser att kriterierna är uppfyllda i det här fallet. Jag nämner återigen det exempel som jag anförde tidigare. Hur kunde ni på 1960-talet erkänna regimen i Leopoldville? Där hade vi ett mycket klart exempel på en regim som man inte skulle erkänna, men där gick det alldeles utomordentligt bra.

Nu har vi tydliga indikationer på att de förutsättningar föreligger som krävs för att erkänna POLISARIO och Västra Sahara som en fri stat. Men då ställer ni alltså inte upp.

Jag konstaterar bara faktum att socialdemokratin och dess talesman Jan Bergqvist hamnar i samma position som moderaterna. Ni bedömer inte POLISARIO och Västra Sahara på något annat sätt än vad moderaterna i utrikesutskottet gör. Ni ställer upp på utskottets glidande formuleringar. Man talar om båda sidors ovilja att sluta att slåss, osv. Ni tycker att POLISARIO inte skall fortsätta att slåss. POLISARIO har ingen vilja, står det i utskottsbetänkandet. Det har ni skrivit under, och det är det som är så konstigt.

JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! Vi har naturligtvis goda kontakter med POLISARIO. Jag kan tala om för Oswald Söderqvist att vid de kontakterna har POLISARIO uttalat att de har respekt för vår uppfattning om vilka principer som skall gälla vid erkännande av stater.

Onsdagen den
5 december 1979

*Erkännande av
Demokratiska
sahariska arabre-
publiken m. m.*

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Ja, Jan Bergqvist, jag har haft kontakt med POLISARIO i tre år, och jag har nyligen träffat POLISARIO:s representant. De har uttryckligen begärt att vi skall driva den här frågan. Att de inte framfört detta till er är ju märkligt, eller också har ni glömt bort vad de har sagt. Men detta är faktiskt deras önskan. Jag tycker därför att det är litet dåligt att hänvisa till kontakter med POLISARIO och sedan inte föra fram deras uppfattning i utrikesutskottet och kammaren.

JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! Jag tror att POLISARIO har fattat den här frågan bättre än vad vpk gör. Vi har en etablerad praxis för hur erkännande skall ske. POLISARIO förstår att de riktlinjer som gällt i andra fall måste gälla även i deras fall. Det förstår inte Oswald Söderqvist, men det viktiga är ju att POLISARIO förstår det.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det här börjar bli rätt tjatigt. Det är klart att POLISARIO bäst känner till hur det ligger till i Västra Sahara. De har uttryckligen sagt att de vill att Sverige skall jobba för ett erkännande av staten Västra Sahara. Det är ett faktum. De anser att detta är viktigt som en öppning för ytterligare erkännanden i andra stater i Europa.

Jag har inte alls satt mig över POLISARIO. Jag förstår naturligtvis mycket väl att de bäst begriper sin egen sak. Men de har krävt att vi skall försöka driva fram ett erkännande av Västra Sahara som självständig stat. Om socialdemokraterna inte vill ta upp och driva den frågan, så gör vi gärna det. Men det vore skönt om ni ville ställa upp på detta.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 248 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Oswald Söderqvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utrikesutskottets hemställan i betänkan-
de 6 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 248 av Lars Werner m. fl. i
motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens
ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Oswald Söderqvist begärde röst-

räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 306

Nej – 18

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

Gymnasial utbildning för försvaret

§ 20 Föredrogs

Utrikesutskottets betänkanden

1979/80:7 med anledning av motion om förhållandena på Cypern

1979/80:8 med anledning av berättelser om verksamheten inom Europarådet

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 21 Gymnasial utbildning för försvaret

Föredrogs försvarsutskottets betänkande 1979/80:5 med anledning av propositionen 1979/80:7 om gymnasial utbildning för försvaret jämte motion.

NILS ERIK WÅÅG (s):

Herr talman! Med det beslut riksdagen nu går att fatta sker en markering av hur det svenska utbildningsväsendet utvecklats mot en skola för alla.

För att förbättra yrkesutbildningen hos underofficerare och underbefäl inrättades redan 1926 arméns underofficersskola, AUS. På tre olika linjer kunde eleverna läsa till, som examina då benämndes, begränsad realexamen, fullständig realexamen och begränsad studentexamen. Därmed hade en möjlighet öppnats även för den, som inte hade haft råd eller lägenhet till sådan utbildning tidigare, att vuxenstudera till behörighet för krigsskolan och därmed för att bli officer.

Genom 1942 års försvarsordning utvecklades arméns underofficersskola beträffande allmänna ämnen till ett hela försvarets läroverk, FL. 1946 bröts delar av flygvapnets utbildning ut och förlades 1960 till Ljungbyhed, Herrevadsklosterskolan. Ett numera legendariskt pionjärbete för att unga fältflygare skulle få bättre kunskapsmässiga förutsättningar för sina uppgifter utfördes av flygvapnets dåvarande studieledare.

År 1956 bröts den tidigare linjen för personal i teknisk tjänst ut ur försvarets läroverk och förlades till Karlskrona.

Efter en anpassning till gymnasiets organisation i det allmänna skolväsendet bytte försvarets läroverk år 1971 namn till försvarets gymnasieskola. Erfarenheterna av försvarets gymnasieskola, marinens tekniska skola och Herrevadsklosterskolan är goda. Elevernas och lärarnas ambitioner har väl betygats genom det sätt på vilket eleverna sedermera hävdade sig i sitt yrke och i samhället.

Försvaret har här, som på många andra områden, varit en föregångare. Även den som kommit till försvaret med usla förutsättningar har genom de

Onsdagen den
5 december 1979

Gymnasial utbildning för försvaret

här skolorna kunnat nå alla nivåer inom officersyrket. Försvarets gymnasieskola blev föregångaren i att göra högre utbildning tillgänglig för alla – ett mål som samhället i övrigt först på senare år kunnat uppfylla.

Försvarets skolnämnd bildades för att formulera målen för och samordna och fastställa uppläggningsen av utbildningen av försvarets personal i allmänna ämnen. Den bör nu enligt utskottets mening väl kunna följa verksamheten med utbildning för försvarets behov inom det allmänna skolväsendet, så att försvarets intressen tillgodoses. Med en förändring bl. a. av studierektorernas uppgifter bör, menar jag, skolnämnden också kunna på samma sätt hantera den tekniska och eftergymnasiala utbildningen i allmänna ämnen.

När nu det civila utbildningssamhällets möjligheter står helt öppna och försvarets gymnasieskola, marinens tekniska skola, Herrevadsklosterskolan och en del andra utbildningslinjer i allmänna ämnen därmed kan avvecklas bör enligt utredningsmannens mening riksdagens ledamöter ha i åtanke den stora demokratiska uppgift som de här militära skolorna har haft.

Herr talman! Givetvis är mitt yrkande bifall till utskottets hemställan.

GUNNAR OSKARSON (m):

Herr talman! Som Nils Erik Wååg tidigare sagt behandlar det här betänkandet ett förslag att avveckla försvarets gymnasieutbildning i egen regi och överföra denna till det allmänna skolväsendet.

Olle Aulin och jag har i anslutning till propositionen väckt en motion, där vi tagit upp vissa frågor som vi anser att man bör beakta vid övergången.

För det första är det viktigt att man i så hög grad som möjligt tillgodoser det skiftande behov av utbildning i allmänna ämnen som kan komma att uppstå i samband med övergången till en ny befälsordning. Vi kan inte överblicka behovet före utgången av läsåret 1981/82.

För det andra är det viktigt att de tider som angivits för yrkesofficersutbildning kan hållas, när den nya befälsordningen införs. Tiden för kompletteringsutbildning är angiven till ett år. Det är viktigt att den tidsramen icke överskrids.

För det tredje är det nödvändigt att säkerställa utbildningsplatser för de militära eleverna i det allmänna skolväsendet.

För det fjärde bör, enligt vår mening, specialkurser komma till användning i högre grad än som föreslås i propositionen.

Utskottet har ställt sig positivt till de här förslagen och synpunkterna. Utskottet säger bl. a. att man starkt vill understryka att det gäller att tillgodose personalens behov att vid rätt tidpunkt få kompletterande utbildning på kortast möjliga tid. Jag vill citera en mening som jag tycker är mycket väsentlig i utskottets skrivning: "För att detta skall bli möjligt måste – som motionärerna anför – utbildningsplatser för de militära eleverna säkerställas vid tidpunkter som är anpassade till utbildningsgången för officerare."

Men det är ändå risk att det uppstår problem att samordna den civila kompletteringsutbildningen och den militära utbildningen. Det var därför vi föreslog att specialkurser borde komma till användning i större utsträckning.

Utskottet säger att utskottet räknar med att specialkurser av det slag motionärerna förordar kan komma i fråga i vissa fall.

När det gäller den tekniska gymnasieutbildningen inom marinen och flygvapnet – den har inte varit föremål för närmare granskning av försvarets gymnasieutredning – förutsätter utskottet att denna utbildning kommer att ägnas speciell uppmärksamhet i det arbete som återstår för att genomföra reformen. Denna tid är viktig. Därför säger också utskottet att man vill att försvarets skolnämnd och regeringen uppmärksamt följer utvecklingen.

Vi finner alltså att utskottet till alla delar varit angeläget att understryka de synpunkter som vi anfört i vår motion.

Herr talman! Låt mig slutligen bara understryka att det är en utomordentlig utbildning i allmänna ämnen som under många år bedrivits vid försvarets gymnasieskola i Uppsala. Detsamma gäller den kompletterande tekniska gymnasieutbildning som ägt rum på andra platser inom försvaret. Denna utbildning har haft hög kvalitet, varit av stort värde för försvarsmakten och varit väl anpassad till de skiftande behov som eleverna haft.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 22 Föredrogs

Försvarsutskottets betänkande

1979/80:6 med anledning av motion om eftergymnasial utbildning för försvarsmaktens personal

Socialutskottets betänkande

1979/80:14 med anledning av motion om viss översyn av begravningskungörelsen

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 23 Statsbidrag till kommuner för ungdoms-, fritids- och studiecirkelverksamhet

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1979/80:11 med anledning av motioner om vissa ungdomsfrågor m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1978/79:725 av Eva Hjelmström m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen skulle uttala sig för att kommuner jämställdes med föreningar och studieförbund när det gällde statsbidrag till ungdoms-, fritids- och kulturaktiviteter liksom studiecirkelverksamhet bland kommuninvånarna samt hos regering-
en hemställa om förslag härom,

1978/79:1290 av Ingrid Diesen m. fl. (m) och

1978/79:1316 av Gertrud Sigurdsen m. fl. (s).

*Statsbidrag till
kommuner för
ungdoms-, fritids-
och studiecirkel-
verksamhet*

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:725 om statsbidrag till kommuner för ungdoms-, fritids- och studiecirkelverksamhet,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1290 om en översyn av ungdomsorganisationernas arbetsvillkor,
3. att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1316 om en översyn av den statliga bidragsgivningen till barn- och ungdomsorganisationernas centrala och lokala verksamhet.

INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Den kommersiella kulturen får en allt starkare genomslagskraft. Inte minst gäller det ute i kommunerna. Därför behövs en organiserad fritidsverksamhet som motvikt mot den här destruktiva kommersiella kulturen med sin inriktning på våld, konsumtion och verklighetsförfalskning.

Folkrörelserna spelar och har spelat en mycket stor och betydande roll i detta sammanhang. Folkrörelserna får också bidrag från staten – dock ofta alldeles för litet – för att kunna bedriva sin verksamhet, och det är ju bra.

Kommunerna har alltid bedrivit olika slag av utåtriktad fritidsverksamhet. Den bedrivs i kulturnämndens eller fritidsnämndens regi. Också socialnämnderna har viss sådan verksamhet.

Många kommuner är i dag i ett ekonomiskt läge där de tvingas skära ned på olika verksamheter. Ofta drabbas fritids- och kultursektionerna. Kommunerna tvingas bedriva social nedrustning, och det drabbar särskilt den förebyggande sociala och kulturella verksamheten ute i kommunerna. För kommunernas invånare, och då särskilt för de unga, är detta en katastrof. I flera kommuner har man överlåtit kommunal verksamhet på folkrörelserna. Det kan i vissa situationer vara en riktig lösning. Men det är fel när kommunerna av rent ekonomiska skäl tvingas att avyttra sin egen verksamhet. Kommunernas fritidsverksamhet och den verksamhet som folkrörelserna bedriver får inte bli varandras motsatser. I stället bör de komplettera varandra.

Man kan t. ex. inte ålägga folkrörelserna samma ansvar som kommunerna har när det gäller att gå ut med verksamhet som är riktad till grupper som är eller riskerar att bli utslagna. Folkrörelserna har ofta speciell inriktning på sin verksamhet och vänder sig därför ofta till speciella målgrupper. Det är rimligt att kommunerna för sin fritidsverksamhet får samma ekonomiska möjligheter som folkrörelserna.

Vpk föreslår i motionen 725, som jag nu yrkar bifall till, att kommunerna jämställs med föreningar och studieförbund när det gäller statsbidrag till ungdoms-, fritids- och kulturaktiviteter samt till studiecirkelverksamhet för kommunens invånare.

Onsdagen den
5 december 1979

*Statsbidrag till
kommuner för
ungdoms-, fritids-
och studiecirkel-
verksamhet*

TYRA JOHANSSON (s):

Herr talman! Kulturutskottet har inte funnit anledning att inta en annan ståndpunkt än förra året då vi behandlade ett yrkande av precis samma lydelse. Vi hänvisade då till kulturpropositionen från 1974, i vilken det dåvarande statsrådet Bertil Zachrisson anförde att samhället bör ta till vara folkrörelsernas möjligheter att utveckla den lokala kulturverksamheten och kraftfullt stödja den. Han sade också att samhället inte har anledning att driva en verksamhet som lika bra eller bättre sköts av en idéburen rörelse. Det är alltså en grundsyn som först utskottet och sedan riksdagen anslöt sig till den gången.

Den debatt som fördes om folkrörelsernas mål och arbetsmetoder ledde till att man inom kommundepartementet tillsatte en arbetsgrupp, som skulle belysa just folkrörelsernas arbetsvillkor i dagens samhälle. Den fick inte några direktiv men några allmänna utgångspunkter. En av de utgångspunkterna var att huvudmannaskapet för grundläggande samhällsuppgifter ligger fast. Avsikten var således inte att till folkrörelserna flytta över tunga samhällsuppgifter som i dag sköts av stat eller kommun. Från denna utgångspunkt skulle emellertid relationerna mellan samhället och folkrörelserna diskuteras i syfte att ge folkrörelserna möjligheter till ett utökat verksamhetsutrymme. En grundförutsättning som man skulle utgå ifrån var att principerna för samhällets stöd till folkrörelserna skulle ses över.

En utredning har vidare arbetat. Dess betänkande heter Bidrag till folkrörelser. Remissbehandlingen av detta betänkande pågår nu. Samtidigt fortsätter arbetet om folkrörelserna inom kommundepartementets referensgrupp. Ett arbete pågår också inom folkbildningsutredningen. Vi har alltså ingen anledning att inta någon annan ståndpunkt i dag. Den grundsyn som vi förut har givit uttryck för i utskottet och som riksdagen som sagt har anslutit sig till ligger fast. Jag vill därför yrka bifall till utskottets hemställan i dess betänkande nr 11.

INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! I fråga om grundsynen på folkrörelsernas stora betydelse för kulturell verksamhet och fritidsverksamhet i kommunerna råder det inga som helst delade meningar. Folkrörelserna spelar en oerhört stor roll i detta sammanhang. Men vad det handlar om är att man skall ge kommunerna samma ekonomiska möjligheter att driva sin kulturella verksamhet och fritidsverksamhet ute i kommunerna.

Som alla känner till har de ekonomiska förhållandena ute i kommunerna tvingat kommunerna att bromsa viss verksamhet, bl. a. denna typ av verksamhet. Så som bidragssystemet nu är utformat har man hindrat kommunerna från att starta nya verksamheter. I vissa fall tjänar kommunerna direkt pengar på att till olika föreningar och folkrörelser överlåta sin verksamhet som i och för sig kan fungera. Det är detta det handlar om.

Det finns exempel på hur kommuner försöker få föreningar att ta över verksamheter på fritidsgårdarna. Kommunerna skulle tjäna på det. Ett annat exempel är Timotejteatern i Sundbyberg för något år sedan. Där uppgavs det

Onsdagen den
5 december 1979

*Statsbidrag till
kommuner för
ungdoms-, fritids-
och studiecirkel-
verksamhet*

att kommunen skulle tjäna 50 000 kr. på att överlåta verksamheten.

Detta anser vpk vara fel. Finns det fungerande verksamheter som skall bedrivas i kommunal regi, skall kommunerna ha samma möjligheter som folkrörelserna att bedriva verksamheterna. Det är inte fråga om något motsatsförhållande, utan det är fråga om att man likställer kommunerna med folkrörelserna i detta sammanhang. Det är fel att kommunerna av ekonomiska skäl skall avstå från att bedriva sådan här verksamhet. Det är nämligen vad som sker ute i kommunerna. Jag förstår uppriktigt sagt inte varför utskottet inte kan inse det rimliga i detta. Är det riktigt såsom nu sker att kommunerna inte kan bedriva denna verksamhet? Tycker utskottet det?

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 725 av Eva Hjelmström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Inga Lantz begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller kulturutskottets hemställan i betänkande 11 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 725 av Eva Hjelmström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Inga Lantz begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 309
Nej – 18

Mom. 2 och 3

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 24 Föredrogs

Kulturutskottets betänkanden

1979/80:12 med anledning av motioner om kostnadsansvaret vid vissa arkeologiska undersökningar m. m.

1979/80:15 med anledning av motion om främjande av ridsporten

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 25 Förbättring av simkunnigheten

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

*Förbättring av
simkunnigheten*

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1979/80:16 med anledning av motion om förbättring av simkunnigheten.

MONA S:T CYR (m):

Herr talman! Motionen 1978/79:1870 har vederfarits en summarisk behandling i kulturutskottet. Måhända hör ärenden av den här typen inte till vanligheterna i utskottets arbete.

Trots detta borde motionens bakomliggande syften ha ett visst allmänintresse. Av tre remissorgan har två yttrat sig positivt till förmån för motionen. Men utskottet har nöjt sig med att konstatera att skolan torde sörja för att de framlagda synpunkterna beaktas inom undervisningens ram.

Det är riktigt att skolpliktiga barn via skolan kontrolleras beträffande sin simkunnighet. Anmärkning om elevens simförmåga medföljer årsbetyget – om nu sådant över huvud taget utfärdas. Men uppföljningen är inte helt tillfredsställande, och simundervisningen är inte obligatorisk.

I glesbygdskommuner saknas oftast tillgång till simhall, varför simundervisning ej kan ske under läsåret. I sådana kommuner är man helt hänvisad till sommarhalvårets simskolor. Under kalla och regniga somrar – och sådana har vi ju haft gott om på sistone – blir elevernas intresse för att tillgodogöra sig simundervisning minimalt. På så vis kan man gå miste om en stor del av hela årsskullar. Ju äldre ett barn blir, desto mer genant är det att tillstå att det inte kan simma. Därför förtigs detta, och barnet förblir utan denna enkla typ av livförsäkring ända upp i vuxen ålder.

Fritidsintressena i dagens samhälle upptar en stor del av människornas både vardag och helgdag. Utövandet av båt- och vattensporter jämte fiske året runt är populära fritidssysselsättningar. Vi vet också att åtskilliga människoliv går till spillo i dessa sammanhang, såväl vinter- som sommartid. Många av dessa olyckor hade kunnat förebyggas.

Det är därför naturligt att Svenska simförbundet och Svenska livräddningssällskapet-Simfrämjandet uttalat sig positivt i motionens anda. Allt som kan göras för att rädda människoliv är värt att göras.

Vad motionären föreslagit är att en inventering skall ske av ej simkunniga medborgare och då med inriktning på den målgrupp som av olika skäl ramlat utanför skolans kontrollapparat. Men också invandrargrupperna omnämns som en annan målgrupp, och säkert finns det anledning att uppmärksamma också denna. Kostnaden för nämnd inventering borde inte utgöra motiv för avslag, då man i enlighet med förslaget borde kunna inkludera en sådan uppgift i folk- och bostadsräkningen, som ju ändå utförs. Resultatet av undersökningen skulle sedan utgöra underlag för de nämnda folkrörelsernas verksamhet, till vilken ju redan statsmedel utgår. Härigenom skulle de kunna inrikta sig på en rationellt uppsökande verksamhet för att uppnå avsedda effekter. Motionens begäran synes mig därför tämligen blygsam.

Jag vill till sist också erinra om simsportens allsidiga, utvecklande funktion i det förebyggande hälsovårdsarbetet. Även denna värdering borde invägas,

då man totalt sett tar ställning till simningens och simkunnighetens värde för svenska medborgare. Det är troligt att man i framtiden blir ytterligare medveten om detta. Det finns länder som redan i dag insett detta värde och som tar hand om barnen redan på spädbarnsstadiet. Det torde alltså finnas anledning att återkomma i detta ämne.

Jag har bara velat kommentera uppslaget för att ärendet inte skulle gå helt spårlöst förbi, och jag ställer sålunda inget yrkande.

GEORG ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag vill först yrka bifall till kulturutskottets hemställan i detta betänkande.

Sedan vill jag säga till den föregående talaren, att när hon beskyller oss för att ha gjort en summarisk behandling av denna motion så tillbakavisar jag detta. Denna motion har behandlats mycket seriöst. Den har gått ut på remiss, och vi har noga studerat remissvaren. Att två av remissinstanserna tillstyrker förslaget kan ju inte innebära att utskottet därmed är förpliktigt att tillstyrka motionsyrkandet. Det är en tung remissinstans som har avstyrkt, och dessutom har vi i utskottet försökt att tänka litet själva och kommit fram till att det är klokt att avstyrka motionen.

Det sades att det saknas tillgång till simhallar, framför allt i glesbygd, och att det försvårar simundervisningen. Ja, det är sant, men vi har mycket större tillgång till simhallar nu än vi hade för några år sedan. Det är ju faktiskt så att på det området har det skett en väldig expansion. Detta har vi pekat på, och kommunernas och skolans stora intresse för att förbättra situationen på detta område noterar vi med tacksamhet.

Motionären vill ha en inventering av vilka som inte kan simma. Nu blir de ju inte simkunniga genom en sådan inventering, utan det gäller att vidta åtgärder. Kostnaderna för inventeringen har inte varit motivet för vårt avstyrkande, utan vi konstaterar helt enkelt att det inte finns skäl att göra en inventering. Det skulle inte förbättra situationen. Det finns stark motivation ute i kommuner och organisationer för att åtgärder skall vidtas i syfte att öka simkunnigheten. Det finns anledning att notera detta med tillfredsställelse och ytterligare stimulera den verksamheten – utan inventering.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 26 Föredrags

Kulturutskottets betänkanden

1979/80:17 med anledning av motioner om stöd till idrotts- och rekreationsanläggningar

1979/80:18 med anledning av motion om idrottsanläggningars utformning och standard

1979/80:19 med anledning av motion om bevarande av värdefulla äldre vägmiljöer

1979/80:20 med anledning av motion om bevarande av äldre kulturlandskap
m. m.
1979/80:21 med anledning av motion om musikteaterverksamheten

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

Utbildningsutskottets betänkande

1979/80:5 med anledning av motioner om enskilda skolor

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 27 På förslag av andre vice talmannen beslöts att kammarens förhandlingar skulle fortsättas kl. 19.30.

§ 28 Anmäldes och bordlades

Proposition

1979/80:55 om ändring i kommunallagen (1977:179), m. m.

§ 29 Anmäldes och bordlades

Motionerna

1979/80:132 av *Lennart Blom*

1979/80:133 av *Birger Rosqvist* och *Eric Rejdnell*

1979/80:134 av *Ingvar Svanberg m. fl.*

1979/80:135 av *Oswald Söderqvist m. fl.*

med anledning av propositionen 1979/80:33 om vissa frågor inom industri-
departementets verksamhetsområde

1979/80:136 av *Lars Werner m. fl.*

om åtgärder för att rädda sysselsättningen vid vissa skogsföretag

§ 30 Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkanden

1979/80:22 med anledning av motion om öppen redovisning av de politiska
partiernas finansiering

1979/80:23 med anledning av motion om ökad offentlighet kring beslutsfat-
tares ekonomi

1979/80:24 med anledning av motion angående kunglig persons titulatur

1979/80:25 med anledning av motion om den 6 juni som nationaldag

1979/80:26 med anledning av motion om en översyn av lagen om rikets
vapen

Finansutskottets betänkanden

1979/80:9 med anledning av propositionen 1979/80:27 om förlängd tillämp-
ning av allmänna prisregleringslagen (1956:236)

1979/80:10 med anledning av motion om åtgärder för att stabilisera
ekonomin, m. m.

1979/80:11 med anledning av propositionen 1979/80:41 om godkännande av
en statskredit till Turkiet

Onsdagen den
5 december 1979

Anmälan av interpellationer

1979/80:12 med anledning av propositionen 1979/80:25 med förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 såvitt avser budgetdepartementets verksamhetsområde

1979/80:13 med anledning av propositionen 1979/80:25 med förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 såvitt avser avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster

Försvarsutskottets betänkanden

1979/80:7 med anledning av motion om inrättande av musikplutoner inom försvarsmakten

1979/80:8 med anledning av motion om övergångsbestämmelser för vissa fanjunkare m. fl.

1979/80:9 med anledning av propositionen 1979/80:25 med förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 såvitt avser försvarsdepartementets verksamhetsområde

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1979/80:7 med anledning av propositionen 1978/79:159 med förslag till lag om rätt till ledighet för vissa föreningsuppdrag inom skolan, m. m., jämte motioner

§ 31 Anmälan av interpellationer

Anmäldes och bordlades följande interpellationer som ingivits till kammarkansliet

den 5 december

1979/80:95 av *Georg Andersson* (s) till utbildningsministern om den högre musikutbildningen:

Efter omfattande utredningsarbete i två organisationskommittéer (OMUS) 1971–1977 fastlade riksdagen den 13 december 1977 principerna för den högre musikutbildningen. Beslutsunderlag för den genomgripande reformen var regeringens proposition 1977/78:14.

Riksdagen beslöt enligt regeringens förslag att den första intagningen på de nya allmänna linjerna för musiker och musiklärare skulle göras redan läsåret 1978/79. Redan då skulle om möjligt också de nya musikhögskolorna i Piteå, Örebro och Arvika vara inlemmade i systemet. En av förutsättningarna för att reformen skulle kunna genomföras med starkt pressat tidsschema var att högskolelärarna aktivt deltog i fortbildning och förberedande organisationsarbete.

I OMUS betänkande konstateras att en så genomgripande reform samtidigt måste medföra en ny tjänstorganisation. Om detta heter det i propositionen 1977/78:14: "I avvaktan på lärartjänstutredningens förslag torde vissa

provisoriska anordningar på den tjänsteorganisatoriska sidan få vidtas. Dessa frågor bereds f. n. inom regeringskansliet. Avsikten är att de provisoriska anordningar som fordras skall kunna genomföras samtidigt med reformen." Efter samråd med lärartjänstutredningen utarbetade OMUS ett förhandlingsunderlag för en sådan provisorisk ny tjänsteorganisation. Regeringen godkände förslaget våren 1978 och överlämnade det till arbetsgivarverket. Det har nu gått ett och ett halvt år utan att förhandlingarna lett till resultat.

Det låsta förhandlingsläget innebär ett direkt hot mot den av riksdagen beslutade reformen bl. a. på grund av att läroplansarbetet inte utförs. Olika myndigheter, liksom musikhögskolorna själva, har upprepade gånger i uppvaktningsinformer till utbildningsdepartementet påtalat det orimliga i situationen – hittills utan resultat. Den noggrant förberedda reformen, som beslutades i stor enighet, har alltså inte kunnat genomföras enligt intentionerna. Detta drabbar de studerande och får negativa konsekvenser för kulturlivet.

Med hänvisning till det anförda ber jag att utbildningsministern få ställa följande frågor:

- a) Vilka är orsakerna till att OMUS-reformen har fördröjts så kraftigt?
- b) Är regeringen beredd att nu vidta åtgärder för att garantera att den beslutade reformen av den högre musikutbildningen kan förverkligas?

1979/80:96 av *Anita Gradin* (s) till utrikesministern om bilateralt bistånd till Kampuchea:

Kampuchea behöver mat, mat och åter mat för att överleva. En massiv hjälpinsats behövs. Det krigshärjade landet lider hårt efter de amerikanska bombningarna, inbördes strider och senast Pol Pot-regimens omänskliga styrelse. Överallt möter man illa medfarna människor på väg hem till sin by eller tillbaka till staden. Trots att hjälpinsatserna tycks ha kommit i gång är bristen på mat och medicin fortfarande stor.

Få länder har under det senaste årtiondet drabbats så hårt som Kampuchea. I och med att prins Norodom Sihanouk avsattes genom Lon Nols kupp 1970 drogs landet inte enbart in i Vietnam-kriget utan också i ett inbördeskrig. Efter t. ex. Paris-avtalet om bomstopp i Vietnam kunde USA sätta in sina B 52-or mot Kampuchea. Från den 8 februari till den 15 augusti 1973 fällde USA så mycket som 257 465 ton bomber över landet, att jämföras med 160 000 ton över Japan under hela andra världskriget. Inte minst amerikanarnas agerande medförde att de röda khmererna stod som segrare den 17 april 1975. Pol Pot och hans anhängare, som av många betecknats som ultranationalistiska utlöpare av den kinesiska kulturrevolutionen, kunde börja omsätta sitt politiska program i praktiken.

Alla människor som man möter berättar samma historia. Efter den 17 april 1975, då man besegrat USA och börjat glädja sig åt att äntligen få fred och kunna hoppas på försoning och återuppbyggnad, började ett nytt inferno. Folk jagades ut ur de överbefolkade och förslummade städerna. Phnom Penh hade 2 miljoner invånare mot normalt 600 000. Kriget hade nämligen drivit

Onsdagen den
5 december 1979

*Anmälan av inter-
pellationer*

människorna bort från deras byar och risfält till ett liv i coca-cola-kultur, fattigdom och prostitution.

Utrymningen av städerna skedde snabbt. Folk fick lämna allt som det var – maten kokande på spisen, dukade bord, tända lyse osv. Inget fick tas med. Alla skulle bums starta marschen mot landsbygden. Där sattes de i hårt arbete på risfälten, med dammbyggen och skogsarbete. De fick bo i kooperativ, där män och kvinnor bodde var för sig. Från 8–10 års ålder skildes också barnen från föräldrarna.

Pol Pots beslutsamhet att utplåna allt det gamla och göra alla till goda revolutionärer har kostat blod, svett och tårar. Tusentals och åter tusentals människor har omkommit genom umbäranden eller blivit dödade. Alla kan berätta om långa arbetsdagar ute på risfälten. Maten bestod mest av risvälling. För att överleva grävde man själv fram rötter, plockade sniglar och liknande. Att klaga gick inte för sig.

Överallt i Kampuchea möter man i dag vandrande människor. Man är på jakt efter mat, och man söker sina försvunna familjemedlemmar. Alla berättar samma historia. Man separerades tidigt och människor fick ständigt order att flytta. Detta har fört med sig att man knappt hittar en enda sammanhållen familj i dag – en eller annan kärnfamilj finns intakt. Representanter för internationella organisationer som Unicef och kyrkornas världsråd, som arbetat en längre tid i landet, kan också redogöra för det stora antalet försvunna familjemedlemmar.

Bristen på mat och medicin är stor. Att hälsotillståndet bland befolkningen är synnerligen allvarligt märks inte bara på sjukhusen utan också bland folk ute på vägarna. En majoritet av dem lider av malaria och/eller tbc. Flertalet går omkring med missfärgat hår – ett tydligt tecken på undernäring, vitamin- och proteinbrist. Parasitsjukdomar av olika slag florerar. Allmäntillståndet är så allvarligt att människorna lätt skulle bli offer för epidemier. Eftersom bara 10–40 % av risfälten blev odlade i våras, behövs minst 20 000 ton ris per månad under det kommande halvåret för att människorna skall överleva.

Allt detta bör tala sitt tydliga språk. Kampuchea behöver omedelbart bistånd till mat och mediciner. Det är uppenbart för alla att det stormaktsspel som bedrivs i Sydostasien drabbar de hungrande människorna. Samstämmiga rapporter bekräftar också att västvärldens hjälp hittills i mycket ringa utsträckning kommit in i själva Kampuchea, där det övervägande flertalet människor finns.

Eftersom behovet av bistånd och hjälp är utomordentligt stort, bör det vara av intresse för Sverige att få kontakt och information om situationen i Kampuchea, oavsett vilken regim som diplomatiskt erkänns i framtiden. Det borde därför vara av intresse för regeringen att bereda FUNSK (Nationella enhetsfronten för Kampuchreas räddning) tillgång till direkta kanaler för kontakt och information genom att FUNSK tillåts öppna ett informationskontor i Stockholm. Ett sådant kontor skulle säkerligen fylla en viktig funktion för att underlätta hjälpinsatserna.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att få ställa följande frågor till utrikesministern:

Ämnar den svenska regeringen, utöver det katastrofbistånd som redan lämnats via internationella hjälporgan, också bistå med bilateralt stöd till det kampucheanska folket?

Är utrikesministern villig att aktivt medverka till att FUNSK kan upprätta ett informationskontor i Stockholm?

1979/80:97 av *Börje Nilsson* (s) till arbetsmarknadsministern om arkivarbetarnas anställningsförhållanden:

Enligt riksdagens beslut 1979 kommer den 1 juli 1980 de som i dag är anvisade arkivarbete genom AMS att övergå till den nya anställningsformen med lönebidrag. De kommer därmed att omfattas av gällande arbetslagstiftning och ha samma villkor som övriga anställda på de arbetsplatser där de nu är verksamma.

Lönebidrag utgår till allmännyttiga organisationer med 90 % av lönekostnaderna. För de personer som nu är anvisade arkivarbete och övergår till anställning med lönebidrag den 1 juli 1980 utgår lönebidrag med 100 % av lönekostnaderna t. o. m. den 30 juni 1983.

De som nu har arkivarbete blir uppsagda från sina anställningar i samband med övergången till anställningar med lönebidrag. Organisationerna kan därvid avgöra om de vill ha kvar arbetstagaren. Från olika håll rapporteras att flera organisationer tvekar att behålla arbetskraften. Man anför därvid ekonomiska skäl. De berörda arbetstagarna känner självfallet stor oro eftersom de riskerar att bli arbetslösa i samband med genomförandet av reformen.

Organisationernas tveksamhet att behålla arkivarbetarna som anställda med lönebidrag kan bero på bristande information. Vid de konferenser som arbetsmarknadsdepartementet hållit har de ekonomiska förutsättningarna inte klarlagts. Vad som menas med total lönekostnad definieras inte i betänkanudet. Något besked om att de arbetsgivaravgifter som skall erläggas enligt avtal mellan arbetsmarknadens parter är bidragsberättigade har inte givits. För 1980 räknar man med att dessa försäkringar kostar 11,4 % av bruttolönen. Inräknas inte dessa försäkringar kommer organisationernas kostnader att bli avsevärt större än vad som angivits i riksdagsbeslutet.

Enligt uppgift skall lönebidragen utbetalas halvårsvis i efterskott. Det betyder att organisationerna måste ligga ute med minst åtta månadslöner. Ett stort antal organisationer har vid informationskonferenserna framfört farhågor för att de inte har möjligheter att klara utbetalningarna.

Eftersom det i många fall gäller organisationer med mycket begränsade tillgångar tvekar man att påta sig arbetsgivaransvaret under de osäkra förutsättningarna som nu föreligger.

Man kan inte acceptera att arbetstagarna, som tidigare blivit utslagna från arbetsmarknaden, skall leva med oro över att ånyo bli arbetslösa. Arbetsmarknadsstyrelsen som nu har arbetsgivaransvaret måste också ha skyldighet att medverka till förhandlingar i syfte att säkerställa fortsatta anställningar av arkivarbetarna.

Onsdagen den
5 december 1979

*Anmälan av inter-
pellationer*

Med hänvisning till det anförda vill jag till arbetsmarknadsministern rikta följande fråga:

Har regeringen uppmärksammat de osäkra anställningsförhållandena för arkivarbetarna i samband med övergången till anställningar med lönebidrag, och vilka åtgärder är regeringen beredd att vidta för att ekonomiskt säkerställa fortsatt anställning av dem?

1979/80:98 av *Arne Andersson* i Ljung (m) till jordbruksministern om domänverkets markinnehav:

Genom att främst bolagsmark, till följd av under senare år rådande svaga konjunkturer, utbudits till försäljning, har omsättningen av mark väsentligt ökat. Härvid har betydande arealer överförts i statlig ägo. Regering och riksdag har medverkat till att så har kunnat ske genom att dels budgetmedel, dels förlagslånemedel har ställts till domänverkets förfogande. I vissa fall har riksdagen uttalat att det är nödvändigt att domänverket medverkar till strukturrationalisering, så att bl. a. enskilda lantbrukares fastigheter kan tillföras ytterligare mark. Riksdagens beslut om riktlinjer för jordbrukspolitiken år 1977, dess beslut om regionalpolitisk målsättning och dess uttalanden om att någon väsentlig förändring av ägarstrukturen inte bör ske innebär att goda förutsättningar borde föreligga för enskilda lantbrukare att få komma i fråga som köpare av nu utbudena bolagsmark. Så är emellertid ej fallet. Domänverket ökar netto sitt markinnehav samtidigt som lantbrukare inte ges reella möjligheter att köpa mark.

I några nu aktuella fall har preliminära överenskommelser träffats mellan enskilda bolag och domänverket om fastighetsöverlåtelser. Regeringens beslut erfordras för att överlåtelserna skall kunna genomföras. Det är i flera fall känt att lantbrukare anmält intresse av att förvärva ifrågavarande mark eller del av mark. Dessa lantbrukares syfte är att stärka sina fastigheter från försörjningssynpunkt.

Mot bakgrund av det anförda hemställer jag att till herr jordbruksministern få ställa följande frågor:

1. Är jordbruksministern beredd att lämna riksdagen en redogörelse för vilka åtgärder som regeringen vidtagit i syfte att förhindra att domänverket netto ökar sitt markinnehav?

2. Vilka planer har regeringen för att främja enskilda lantbrukares möjlighet att förvärva tillskottsmark av den mark som nu utbudens av bolag till försäljning?

3. Vilka åtgärder avser regeringen att vidtaga för att låta pröva förutsättningarna för de lantbrukare som nu anmält sitt intresse att inträda som köpare i de fall där bolag och domänverket träffat preliminära överenskommelser om marköverlåtelser?

§ 32 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 5 december

1979/80:195 av *Eva Hjelmström* (vpk) till utbildningsministern om Sveriges Radios medlemskap i Svenska arbetsgivareföreningen:

För att tillgodose allmänhetens rätt till en allsidig information har radion och televisionen getts en särställning bland massmedierna. Vid upprepade tillfällen har vpk ifrågasatt huruvida medlemskapet i Svenska arbetsgivareföreningen verkligen är lämpligt med hänsyn till de uppgifter SR skall fylla. Enligt SAF:s stadgar kan exempelvis SR bli skyldigt att av avgiftsmedel ge bidrag i samband med konflikter som SAF har på andra områden. Härigenom hotas SR:s integritet.

Inte minst mot bakgrund av att SAF alltmer kommit att utvecklas till en kamporganisation, som hårt driver inte bara förhandlingsfrågor utan direkt partipolitiska krav, är det viktigt att SR inte utnyttjas som en spelbricka i viktiga situationer. Inför den nu förestående folkomröstningen om kärnkraft driver SAF hårt en utbyggnadslinje, samtidigt som SR enligt riksdagsbeslut skall förhålla sig opartisk.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att till utbildningsministern få ställa följande fråga:

Anser utbildningsministern att medlemskapet i SAF är förenligt med den ställning SR enligt riksdagsbeslut skall inta?

1979/80:196 av *Jörn Svensson* (vpk) till arbetsmarknadsministern om den framtida sysselsättningen för anställda vid Tretorn AB:

Beslutet att nedlägga Tretorn i Helsingborg medför allvarliga problem. Dels ställer det frågan om produktion i den berörda branschen skall försvinna i Sverige. Dels uppstår frågan om situationen för ytterligare 600 arbetslösa skall kunna bemästras på en så tryckt arbetsmarknad som den i västra Skåne.

Mot denna bakgrund vill jag ställa följande fråga till arbetsmarknadsministern:

Vad ämnar regeringen göra med anledning av krisen vid Tretorn i Helsingborg?

1979/80:197 av *Birgitta Dahl* (s) till kommunikationsministern om kollektivtrafikens betydelse ur energihushållningssynpunkt:

Är kommunikationsministern beredd ta de initiativ och ställa de resurser till förfogande som krävs för att undersöka om

- a) SJ:s lågprissatsning och
- b) den satsning på ett väl utbyggt regionalt kollektivtrafiksystem som skett

i t. ex. Uppsala län

har lett till påtagliga resultat ur energihushållningssynpunkt?

Nr 44

Onsdagen den
5 december 1979

*Meddelande om
frågor*

1979/80:198 av *Birgitta Dahl* (s) till kommunikationsministern om hastighetsbegränsningar med anledning av energiförsörjningsläget:

Hastighetsbegränsningen till 90 km i timmen upphävdes fr. o. m. den 15 oktober 1979 med motiveringen att "regeringen inte funnit att energiförsörjningsläget ger anledning till ytterligare förlängning av den tillfälliga hastighetsbegränsningen till 90 km i timmen".

Anser kommunikationsministern att bedömningen som låg till grund för sloandet av den tillfälliga hastighetsbegränsningen till 90 km i timmen har visat sig hållbar?

Om inte – är kommunikationsministern beredd att överväga nya hastighetsbegränsningar?

1979/80:199 av *Anna-Greta Leijon* (s) till arbetsmarknadsministern om tidpunkten för framläggande av regeringsförslag om en samordnad sysselsättningspolitik:

Den fortsatt höga arbetslösheten och rapporterna om befarade nya kriser inom flera branscher understryker behovet av att regeringen snarast tar ett samlat grepp över de sysselsättningspolitiska frågorna. En självklar utgångspunkt för ett förslag till riksdagen är sysselsättningsutredningens slutbetänkande.

Jag vill fråga statsrådet Wirtén:

När kommer regeringen att lägga fram propositionen om en samordnad sysselsättningspolitik?

1979/80:200 av *Kjell-Olof Feldt* (s) till industriministern om planerade ändringar i strukturplanen för Svenskt Stål AB:

Ledningen för Svenskt Stål AB (SSAB) har tillkännagett att man i flera avseenden vill ändra den strukturplan för företaget som behandlades under vårriksdagen. Förändringarna innebär ökad takt i nedläggningen av olika enheter men också direkt nedskärning av produktion som ingick i strukturplanen. De kommer att drabba samtliga stålorter där SSAB är verksam och dessutom gruvdriften i Bergslagen.

Med anledning härav vill jag till industriministern rikta följande fråga:

Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att förhindra att SSAB går ifrån den av riksdagen fastställda strukturplanen?

1979/80:201 av *Inga Lantz* (vpk) till utrikesministern om svensk protest mot visst kvinnoförtryck:

Kvinnoförtrycket tar sig olika brutala former i världen. Enligt uppgifter i massmedia har nu framkommit att kvinnor barbariskt bränns ihjäl, därför att deras föräldrar inte kan ge den hemgift som maken och hans familj kräver – den s. k. hemgiftsdöden. I Indien har protesterna vuxit sig allt starkare mot denna grymma sedvänja. Kvinnorna har efter århundraden av förtryck öppet demonstrerat och krävt av parlamentet att man skall vidta kraftåtgärder mot

morden. Man kan anta att liknande fall återfinns också på andra håll där hemgiftssystemet praktiseras. Sverige har i andra internationella sammanhang tagit upp exempelvis stymning av kvinnor. Det är nödvändigt att också protestera mot "hemgiftsdöden".

Med anledning av det anförda hemställer jag att få ställa följande fråga:

Vilka åtgärder är regeringen beredd att vidta för att i olika internationella sammanhang protestera mot "hemgiftsdöden"?

*Meddelande om
frågor*

1979/80:202 av *Frida Berglund* (s) till arbetsmarknadsministern om beredskapsarbeten i Norrbottens län:

Norrbottens besvärliga arbetsmarknadsläge har diskuterats i olika sammanhang här i riksdagen. Det har också framkommit att det förbättrade konjunkturläget som kan skönjas på andra håll inte märkbart har förbättrat situationen i Norrbotten. Arbetsmarknadspolitiska insatser, bl. a. beredskapsarbeten, utgör en stor del av de insatser man speciellt gjort under de senaste åren. Nu råder stor oro i länet eftersom man inte kan sätta i gång beräknade beredskapsarbeten. Situationen upplevs som katastrofal beroende på att arbetsmarknadsläget är så känsligt. På flera orter upplever man hur de beredskapsarbeten som är färdigplanerade och som verkligen behövs inte får starta.

Med hänvisning till det anförda ställer jag följande frågor till statsrådet Wirtén:

1. Hur förklarar arbetsmarknadsministern att beredskapsarbetena stoppas i brist på pengar?
2. Vilka åtgärder avser arbetsmarknadsministern att vidta för att nödvändiga beredskapsarbeten skall komma i gång?

§ 33 Kammaren åtskildes kl. 17.54.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert